

Radboud Universiteit

Het beste van twee werelden

Een vergelijkend onderzoek naar historisch denken
en redeneren in het centraal examen geschiedenis in
Nederland en Engeland, 2014-2021

Bob Emmen
15 juni 2022

Masterscriptie Educatie in de MMW
Tweejarige Educatieve Master Geschiedenis

Scriptiebegeleider:
Tweede lezer:
Woordenaantal:

Dr. M. Hülsken
Dr. R. Ensel
16.000 woorden

Inhoud

1. Inleiding	3
1.1 Aanleiding	3
1.2 Probleemstelling	4
1.3 Status Quaestionis	5
1.3.1 Hervormingen.....	5
1.3.2 Wens tot veranderen	7
1.3.3 Definitie van historisch denken en redeneren	10
1.4 Onderzoeksvraag	15
1.5 Methode en bronnen.....	15
1.5.1 Onderzoeksbronnen	15
1.5.2 Analyse kader	17
2. Examineringssystematiek in Nederland en Engeland	21
2.1 De Nederlandse (geschiedenis)examinering	21
2.1.1 De ontwikkeling van de Nederlandse (geschiedenis)examinering	21
2.1.2 Schoolexamens en centraal examens	22
2.1.3 Het centraal examen geschiedenis vwo	22
2.1.4 Vóór de hervorming	23
2.2 De Engelse (geschiedenis)examinering.....	24
2.2.1 De ontwikkeling van de Engelse (geschiedenis)examinering	24
2.2.2 GCSE's en GCE's	25
2.2.3 GCSE's en GCE's history.....	27
2.2.4 Vóór de hervormingen.....	28
3. Analyse.....	29
3.1 De Nederlandse examens	29
3.1.1 Het centraal examen geschiedenis vwo in 2014.....	29
3.1.2 Het centraal examen geschiedenis vwo in 2015.....	33
3.1.3 Het centraal examen geschiedenis vwo in 2021	39
3.1.4 Historisch redeneren van 2014 tot 2021	42

3.2 De Engelse examens	44
3.2.1 De GCSE's en GCE's history in 2014	44
3.2.2 De GCSE's en GCE's history in 2018	48
3.2.3 De GCSE's en GCE's history in 2021	52
3.3.4 Historisch redeneren van 2014 tot 2021	55
4. Conclusie	57
4.1 Vergelijking	57
4.1.1 Vergelijkbare examendoelen.....	58
4.1.2 Overeenkomsten en verschillen in de vraagstellingen	59
4.1.3 Vergelijkbare kwantiteit, verschillen in kwaliteit.....	60
4.1.4 Meer historisch redeneren	62
4.1.5 Kritische noten.....	63
4.2 Aanbevelingen.....	64
4.2.1 Sterke en zwakke punten.....	64
4.2.2 Een goed kader, maar kleine vragen	64
4.2.3 Goede vragen, maar een smal kader.....	65
4.2.4 Het beste van twee werelden.....	65
4.3 Vervolgonderzoek	67
4.4 Nawoord	68
5. Bibliografie.....	69
5.1 Literatuur	69
5.2 Websites.....	71
5.3 Bronnen	72
5.3.1 Nederlandse examens	72
5.3.2 Engelse examens	73

De analyses van dit onderzoek zijn als bijlagen aan deze scriptie toegevoegd. Deze zijn te vinden in het bijlageboekwerk achter deze scriptie.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

"We beginnen bij tijdvak 1: de jagers en de boeren. De levenswijze van de jagers en de verzamelaars. Het ontstaan van de landbouw en de landbouwsamenleving. Het ontstaan van de eerste steden. Dan gaan we door naar tijdvak 2: de Grieken en Romeinen..."

Al zingend en spelend op een ukelele brengt een vrolijk meisje deze liedtekst, terwijl de zinnen uit de tekst in beeld verschijnen. Bovenstaand citaat is een fragment van een lied uit een reeks van liedjes, gepubliceerd op TikTok en YouTube. De liedjes zijn bijna honderdduizend keer bekeken.¹

Dat examenstof voor het eindexamen geschiedenis tot een muzikale hit kan leiden zouden de meeste mensen niet verwachten. Toch ging in 2021 dit lied over de kenmerkende aspecten, 49 zinnen die typerende ontwikkelingen en gebeurtenissen van een tijdvak verwoorden, *viral* op Nederlandse sociale media. Een havo-examenkandidaat met de gebruikersnaam *ambernhendriks* besloot om deze 49 zinnen en bijbehorende tijdvakken tot een muzikale opsomming om te vormen en kreeg nationale bekendheid met het resultaat. Het doel van het lied was om, aldus de maker, mede-examenkandidaten een ludiek leermiddel te bieden om deze complexe volzinnen te kunnen reproduceren en als oriëntatiekennis te kunnen gebruiken tijdens de examens.

Dat de examenstof het goed doet op sociale media wordt ook duidelijk door de toename aan *explainers*, video's waarin bondig de te leren kenmerkende aspecten en contexten worden toegelicht. Een bekend en succesvol voorbeeld hiervan is de video's van geschiedenisdocent Joost van Oort, die bij vrijwel alle Nederlandse scholieren bekend geworden is als de stem van JORT-geschiedenis, een YouTube-kanaal waarop per video een kenmerkend aspect kort en overzichtelijk wordt uitgelegd.²

¹ De liedjes over de kenmerkende aspecten zijn gepubliceerd op het sociale media-platform TikTok door het account *ambernhendriks*: <https://www.tiktok.com/@ambernhendriks/video/> (geraadpleegd op 18-12-2021).

² De video's van JORT-geschiedenis staan op het sociale media-platform YouTube: <https://www.youtube.com/channel/UCJZ5YSBlxTywVEtRmm0oJfQ> (geraadpleegd op 18-12-2021).

1.2 Probleemstelling

Dergelijke creatieve initiatieven roepen gelijktijdig een vraag op. Door de ogenschijnlijke focus binnen het centraal eindexamen geschiedenis op het (re)produceren van gedicteerde kennis, bestaat de indruk dat er minder expliciete aandacht is voor het toetsen van historische vaardigheden en de ontwikkeling van historisch besef. In het examenprogramma voor geschiedenis vwo en havo wordt dit beeld versterkt. Op grond van dit programma toetst het centraal eindexamen geschiedenis op de domeinen 'Historisch besef' en 'Oriëntatiekennis'. Wat oriëntatiekennis is, wordt door de examenmakers met slechts één examendoel toegelicht:

*"De kandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken [...] de kenmerkende aspecten voor ieder tijdvak noemen en bij elk kenmerkend aspect van een tijdvak een passend voorbeeld geven [...] en dit voorbeeld gebruiken om het betreffende aspect te verduidelijken."*³

De toelichting vervolgt met een opsomming van deze kenmerkende aspecten en een overzicht van de te leren stof voor de historische contexten. Dit gehele examendoel lijkt dus uit reproductie van kennis te bestaan.

Over wat precies bedoeld wordt met het andere domein van examineren, 'Historisch besef', bestaat echter geen eenduidig beeld.⁴ De syllabus van het Centrum voor Toetsing en Examinering (CvTE) voor het centraal eindexamen geschiedenis vwo zegt hierover:

*"De naam voor wat in domein A [Historisch besef] wordt beschreven, is de afgelopen jaren aan verandering onderhevig geweest. Begrippen als historische vaardigheden, benaderingswijzen en structuurbegrippen en historisch besef werden afzonderlijk en/of samen gebruikt. In deze syllabus gebruiken we hiervoor: historisch denken en redeneren."*⁵

³ Examenprogramma geschiedenis vwo (CvTE, 2022) & Examenprogramma geschiedenis havo (CvTE, 2018).

⁴ Geschiedenis vwo. Syllabus centraal examen 2022, nader vastgesteld (CvTE, 2020), p. 10.

⁵ Ibidem, p. 10-12.

Vervolgens wordt 'historisch denken en redenen' omschreven aan de hand van zes clusters. Bij ieder cluster worden enkele eisen genoemd waaraan de examenkandidaat zou moeten voldoen. Voor de centraal examens is bepaald dat historisch besef altijd in relatie tot oriëntatiekennis wordt bevraagd.⁶

In dit onderzoek is geanalyseerd wat de centrale eindexamens geschiedenis in Nederland toetsen en hoe dit zich verhoudt tot de examendoelen. Door dit te vergelijken met het centraal eindexamen van een ander land met een vergelijkbaar geschiedeniscurriculum, is onderzocht hoe de beide systemen zich tot elkaar verhouden.

1.3 Status Quaestionis

1.3.1 Hervormingen

De vorm, inhoud en doelen van de huidige geschiedenisexamens worden voor zowel havo als vwo sinds 2015 op gelijke wijze ingevuld. Dit op basis van de geschiedenisonderwijshervorming van de Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming, ook bekend onder de naam Commissie De Rooy. Naar aanleiding van het adviesrapport van deze commissie, genaamd *Verleden, heden en toekomst*, werden tien tijdvakken en 49 kenmerkende aspecten geïntroduceerd.⁷ Dit werd gedaan om het geschiedenisonderwijs een meer systematische en samenhangende structuur te geven, waarbij deze elementen als didactisch hulpmiddel aangereikt werden ter ontwikkeling van de oriëntatiekennis.

Volgens Commissie De Rooy is de belangrijkste doelstelling van het geschiedenisonderwijs immers de ontwikkeling van historisch besef. Historisch besef had destijds nog een andere betekenis dan zoals geformuleerd in het huidige examenprogramma en is in het adviesrapport gedefinieerd als:

⁶ Ibidem.

⁷ Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming, *Verleden, heden en toekomst* (Enschede, 2001).

*"De complexe relatie tussen de interpretatie van het verleden aan de ene kant en de perceptie van de werkelijkheid in het heden en verwachtingen ten aanzien van de toekomst aan de andere kant."*⁸

In de recente onderwijs- en examenherforming vanaf 2015 lijkt het toepassen van tijdvakken en kenmerkende aspecten als didactisch hulpmiddel, zoals bedoeld bij de oorspronkelijke introductie door Commissie De Rooy, vaak verworden tot leerdoel.⁹

Ook in Engeland is recentelijk de geschiedenisexaminering hervormd.¹⁰ In 2014 zijn voor het geschiedenisonderwijs, net als voor alle andere schoolvakken, de doelen opnieuw geformuleerd en is de vorm aangepast tot een strakkere ordening van vragen. De nieuwe doelen werden toegespitst op het ontwikkelen van *historical knowledge and understanding* van leerlingen: een kritische en reflecterende denkhouding, het vermogen om historische vragen te stellen en beantwoorden en bewustzijn van de significantie en interpretatie van historische personen, gebeurtenissen en ontwikkelingen.¹¹

Deze doelen tonen daarmee overlap met die van de Nederlandse geschiedenisexaminering. Zowel in Nederland als in Engeland wordt het aanleren van kennis (oriëntatiekennis respectievelijk *historical knowledge*) en begrip van geschiedenis (historisch besef respectievelijk *historical understanding*) genoemd als belangrijkste leerdoel van het schoolvak geschiedenis en in het verlengde daarvan als belangrijk te toetsen element van de examinering. Diverse vakdidactici en vakdocenten, in ieder geval in Nederland, staan echter kritisch tegenover de invulling van deze doelstelling in de praktijk.¹²

⁸ A. van der Kaap & A. Visser, *Geschiedenis. Vakspecifieke trendanalyse 2016* (SLO, 2016), p. 11.

⁹ Ibidem, p. 10-12.

¹⁰ Het onderwijs in het Verenigd Koninkrijk is per land verschillend. Hoewel de verschillende landen veel overeenkomsten tonen in het onderwijs en waar Engeland staat in de meeste gevallen het Verenigd Koninkrijk gelezen kan worden, wordt in dit onderzoek alleen Engeland met Nederland vergeleken, omwille van de omvang van het onderzoek. Om die reden wordt dus over specifiek Engeland geschreven.

¹¹ *History GCSE subject content* (Department for Education UK, 2014), p. 3.

¹² C. van der Kooij & T. van der Schans, *Bij de Tijd 3* (VGN, 2018).

1.3.2 Wens tot veranderen

Sinds de geschiedenisonderwijshervorming van 2007 (met nieuwe examens vanaf 2015) hebben er geen onderwijshervormingen meer plaatsgevonden. Dit houdt niet in dat het denken over onderwijshervormingen is gestopt. De Vereniging van docenten geschiedenis en Staatsinrichting in Nederland (VGN) bijvoorbeeld heeft hierover vernieuwende inzichten. De vereniging ziet historisch denken en redeneren als de kern van historisch besef en van het schoolvak. Volgens VGN zou dit een centralere plek moeten krijgen in het schoolvak en de examinering daarvan. Deze visie is in meerdere publicaties uitgewerkt en heeft uiteindelijk geresulteerd in een in 2018 gepubliceerd visiestuk onder de naam *Bij de Tijd 3*.¹³

Hierin maken didactici duidelijk hoe het geschiedeniscurriculum zou moeten veranderen en wordt een doorlopende leerlijn voorgesteld. In de visie wordt uiteengezet hoe het introduceren van de verschillende vaardigheden rond historisch denken en redeneren al in de onderbouw van het secundair onderwijs behandeld en getoetst kunnen worden om vervolgens in de bovenbouw hier dieper op in te gaan en leerlingen op deze manier echt tot historisch redeneren aan te zetten. Zo is in de publicatie te lezen:

*"Een totaal nieuwe aanpak van de bovenbouw. Geen oriëntatiekennis (tijdvakken) meer in het examenprogramma, maar historisch denken en redeneren aan de hand van betekenisvolle en bestaansverhelderende diachrone en andere thema's."*¹⁴

Specifiek het centraal eindexamen zou zich dan kunnen toespitsen op thematische redeneervragen in plaats van beschrijvende, reproducerende of kennisgeoriënteerde vragen.¹⁵ Als toepassingsmogelijkheid hiervoor wordt het schrijven van een historisch essay als een geschikte werk- en toetsvorm genoemd.¹⁶

Naast de roep om een meer centrale rol voor historisch denken en redeneren, wordt in *Bij de Tijd 3* ook kritiek geuit op de huidige vorm van oriëntatiekennis.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, p. 10.

¹⁵ Ibidem, p. 18-20.

¹⁶ C. van der Kooij & T. van der Schans, *Bij de Tijd 2* (VGN, 2017), p. 32.

Voorgesteld wordt om de kenmerkende aspecten te vervangen door zogeheten kantelpunten en ontwikkelingen die veranderingen in de geschiedenis markeren. De nadruk ligt dan niet langer op veelal abstracte, lange zinnen met meerdere elementen. De kantelpunten en ontwikkelingen lenen zich beter voor toetsing van oriëntatiekennis en dus als toetsvorm voor historisch denken en redeneren, omdat hierbij het reproduceren van begrippen of zinnen niet volstaat. Inzicht in de aard van geschiedvorming aan de hand van deze kantelpunten en ontwikkelingen wordt daarmee meer een vereiste.¹⁷

Op vergelijkbare wijze uit didacticus Elise Storck kritiek op het huidige curriculum. Zij noemt een aantal criteria voor een nieuw of verbeterd curriculum.¹⁸ Zij benadrukt daarin het belang van historisch denken en redeneren: “Het is de aard van ons vak”, beargumenteert Storck.¹⁹ Zij zou hierbij per onderwerp een bewuste focus op één aspect van historisch denken en redeneren willen zien. Zo blijven historisch denken en redeneren niet in het onderbewuste, maar worden deze expliciet onderdeel van het geschiedenisonderwijs.²⁰ Ook bepleit Storck de nodige verbeterpunten voor de Nederlandse geschiedenisexaminering met onder andere duidelijkere afbakening van lesstof en meer vaardigheid bij het toetsen van historisch denken en redeneren. Echter, hoe dat zou kunnen of wat er precies moet veranderen wordt niet gespecificeerd.²¹ Ook gaan Storck noch de auteurs van de *Bij de Tijd*-reeks in op wat zij precies verstaan onder historisch denken en redeneren.

Het Engelse geschiedenisonderwijs is op vergelijkbare wijze aan debat onderhevig. Sinds de onderwijshervormingen in 2014 is de vraag en het onderzoek naar historisch denken en redeneren toegenomen.²² In *Research and Practice in History Education in England* geeft didacticus Arthur Chapman een overzicht van geschiedenisonderwijsonderzoek van

¹⁷ Van der Kooij & Van der Schans, *Bij de Tijd* 3 (2018), p. 25-27.

¹⁸ E. Storck, ‘Herbezinning op het curriculum. Op zoek naar een instrument met meer vrijheid en aandacht voor ons vak’, *Kleio* 1 (2016), p. 52-59.

¹⁹ Ibidem, p. 55.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem, p. 58.

²² A. Chapman, ‘Research and practice in History Education in England: A perspective from London’, *The Journal of Social Studies Education* 6 (2017), p. 31.

de afgelopen twintig jaar.²³ Chapman wijst op de toenemende aandacht voor *historical thinking* in het bredere kader van *historical understanding*. Met name praktisch toepassen van *historical thinking* heeft volgens hem prioriteit. Aanvullend voorspelt hij dat Engelse vakdidactici zich in de komende jaren nog meer zullen focussen op het in praktijk brengen van *historical thinking* door middel van ontwerp- en leertheorieën.²⁴

Waar in Nederland de kritiek zich juist richt tegen de vooral kennisgeörienteerde aard van geschiedenisonderwijs, wijst Chapman op de roep om meer oriëntatiekennis in het geschiedenisonderwijs. Hierbij is het belangrijkste argument dat de huidige vorm van het Engelse geschiedenisonderwijs de leerlingen geen ruimte biedt voor eigen kennisontdekking en dat kennis dus vooral docentgestuurd en als absoluut gepresenteerd wordt. De Engelse leerlingen leren dus vooral zeer specifieke inhoudelijke kennis die al geconstrueerd is door docenten en examenmakers, zonder dat zij dit zelf ontdekken.²⁵

De verschuiving naar een meer actieve benadering van geschiedenis, mede door middel van historisch denken en redeneren, is een trend die sinds deze eeuw voet aan de grond krijgt in vrijwel alle geschiedenisonderwijsvelden in Europa, zo blijkt uit onderzoek van Joke van der Leeuw-Roord.²⁶ Ze ziet een toenemende invloed hiervan op curricula en examineringen, maar concludeert ook dat deze toename gehinderd wordt door een conservatieve houding vanuit politiek en maatschappij; er lijkt angst voor een 'nieuwe geschiedenis' die te ver afstaat van de 'nationale identiteit'.²⁷ Van der Leeuw-Roord betoogt dat juist deze verschuiving moet worden voortgezet, omdat het leerlingen in staat stelt om deze nationale identiteit te doorgronden en in een bredere context met wortels in een Europese en globale identiteit te zien.²⁸

Nederland en Engeland maken met de recente curriculumhervormingen onderdeel uit van deze veranderingen die Van der Leeuw-Roord benoemt. In beide landen verschuift de aandacht naar historisch besef en *historical understanding*. De

²³ Ibidem, p. 13-41.

²⁴ Ibidem, p. 31.

²⁵ Ibidem.

²⁶ J. van der Leeuw-Roord, 'Beyond the Doorstep: The Nature of History Teaching across Europe' in: S. Aktekin, et al. eds., *Teaching History and Social Studies for Multicultural Europe* (Ankara, 2009), p. 162.

²⁷ Ibidem, p. 162-164.

²⁸ Ibidem, p. 171-173.

vakdidacticus ziet in deze verschuiving de rol voor historisch denken en redeneren nog verder toenemen.²⁹ Maar wat is eigenlijk historisch denken en redeneren?

1.3.3 Definitie van historisch denken en redeneren

Historisch denken en redeneren spelen in het geschiedenisonderwijs een belangrijke rol. Carla van Boxtel en Jannet van Drie, twee Nederlandse didactici, leggen deze begrippen als volgt uit:

“Historisch denken wordt doorgaans omschreven als denkactiviteiten die je nodig hebt om tot een historische interpretatie te komen, zoals het stellen van historische vragen, in de historische context plaatsen, onderscheiden van aspecten van continuïteit en verandering, benoemen van oorzaken en gevolgen en beoordelen van de betrouwbaarheid van informatie uit historische bronnen.

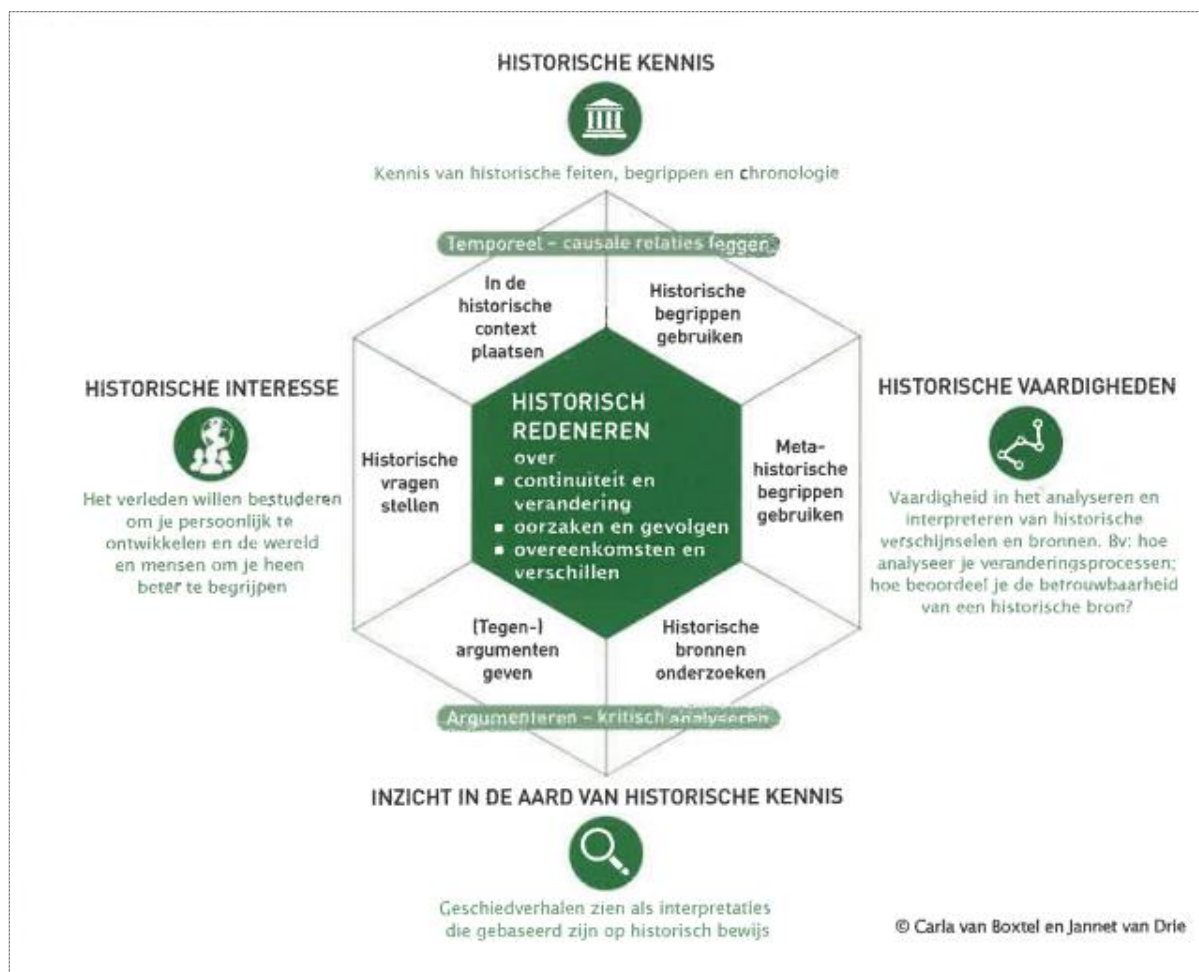
Historisch redeneren is aan de orde als deze denkactiviteiten in samenhang worden ingezet tot een beargumenteerde conclusie (een redenering) over het verleden te komen. Er zijn verschillende soorten historische redeneringen. Ten eerste een historische verklaring [...]. Een tweede type is de vergelijking [...]. Tot slot kan het gaan om een redenering over continuïteit en verandering.”³⁰

Historisch denken is dus een analytisch denkproces over het verleden om geschiedenis te construeren zonder verdere conclusies te trekken. Wanneer historisch denken wordt gebruikt om te komen tot een historische conclusie, in de vorm van een verklaring, vergelijking of continuïteit/verandering, is er sprake van historisch redeneren. Van Boxtel en Van Drie geven aan dat historisch denken en redeneren grote overlap vertonen, maar verschillen in het feit dat historisch redeneren het denkproces afrondt door middel van historisch onderbouwde conclusies wat bij historisch denken niet gegarandeerd is. Daarmee is historisch redeneren toetsbaar en historisch denken niet.³¹

²⁹ Ibidem, p. 171-173.

³⁰ C. van Boxtel & J. van Drie, 'Historisch denken en redeneren onderwijzen', *Kleio* 5 (2019), p. 26.

³¹ C. van Boxtel & J. van Drie, 'Historical Reasoning: Conceptualizations and Education Applications', in: S.A. Metzger & L.M. Harris eds. *The Wiley International Handbook of History Teaching and Learning* (Hoboken, 2018), p. 149-176.

Afbeelding 1: Historisch Redeneren-model van Van Boxtel en Van Drie.

Zij onderscheiden via een model drie vormen van historische redeneringen (in het centrum van afbeelding 1³²): historisch redeneren over 'continuïteit en verandering', 'oorzaken en gevolgen' en 'overeenkomsten en verschillen'. De ring rondom de kern beschrijft zes activiteiten die dergelijke redeneringen mogelijk maken, zoals contextualiseren of onderbouwen van redeneringen. De vier omliggende gebieden 'historische kennis', 'historische vaardigheden', 'inzicht in de aard van historische kennis' en 'historische interesse' zijn als het ware randvoorwaarden voor het beoefenen van de activiteiten van historisch redeneren. Kennis van geschiedenis is daarmee zeker een doel van historisch redeneren, maar wel ter ondersteuning van het historisch redeneren en niet omwille van reproductie als doel op zich.³³

Uiteindelijk werken deze randvoorwaarden en activiteiten naar de drie vormen van historisch redeneren toe. De eerste vorm is een historische redenering over continuïteit

³² Van Boxtel & Van Drie, *Historisch denken en redeneren onderwijzen* (2019), p. 25.

³³ Van Boxtel & Van Drie, *Historical Reasoning* (2018), p. 152.

en verandering, waarbij twee periodes vergeleken worden aan de hand van een historische vraag. Afhankelijk van deze vraag kan gekeken worden of er sprake is van continuïteit (een voortzetting van bijvoorbeeld een gebruik, ontwikkeling of patroon uit de eerste periode naar de tweede periode) of verandering in de tweede periode ten opzichte van de eerste periode. Deze redenering is dus altijd tijdsgebonden en afhankelijk van een afgebakende periodisering.³⁴

De tweede mogelijke historische redenering gaat over causaliteit. Hierbij wordt gekeken naar de oorzaken en gevolgen van een gebeurtenis of ontwikkeling. Hierbij spelen vaak meerdere oorzaken van verschillende aard, duur, intentie en significantie mee met ook weer een scala aan gevolgen. Het verband blootleggen tussen oorzaak en gevolg met bijpassende onderbouwing vormt een historische redenering.

De derde historische redenering berust op een vergelijking van twee historische onderwerpen. Hierbij staan de overeenkomsten en verschillen centraal. Waar continuïteit en verandering op een geperiodiseerde ontwikkeling berust, hoeft dat bij een overeenkomst of verschil niet zo te zijn. Zo kunnen bijvoorbeeld binnen dezelfde tijd en plaats twee historische bronnen van elkaar verschillen of met elkaar overeenkomen. Wanneer leerlingen dit kunnen destilleren en beargumenteren is er sprake van een historische redenering.³⁵

Deze interpretatie van historisch redeneren sluit aan bij de definiëring van de Canadese didactici Peter Seixas en Tom Morton. In hun werk *The Big Six Historical Thinking Concepts* werken zij het proces van historisch denken uit aan de hand van zes *second-order concepts*: 'historische significantie', 'historische bronnen', 'continuïteit en verandering', 'oorzaak en gevolg', 'historische perspectieven', en 'ethiek'.³⁶ Deze second-order concepten tonen veel raakvlakken met het historisch redeneren-model. Zo overlappen 'continuïteit en verandering' en 'oorzaak en gevolg' met twee vormen van historisch redeneren en overlappen 'historische bronnen' en 'historische perspectieven' met twee van de activiteiten uit het model. De zes second-order concepten vormen

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem.

³⁶ P. Seixas & T. Morton, *The Big Six Historical Thinking Concepts* (Toronto, 2012).

daarmee een aanvulling op het historisch redeneren-model en kunnen als volgt worden geduid.

‘Historische significantie’ betreft de vraag wat relevant is om te leren en hoe leerlingen zelf die vraag kunnen beantwoorden. Leerlingen moeten beseffen dat niet alle personen, gebeurtenissen en ontwikkelingen relevant zijn en dat hierbij rekening gehouden moet worden met verandering, representativiteit, de moderne reconstructie van het verleden en verandering in significantie over tijd en plaats met verschillen per cultuur en maatschappij. Dergelijke vragen leiden tot historisch denken omdat leerlingen zich moeten afvragen wat geschiedenis eigenlijk is en hoe tot constructie van geschiedenis gekomen kan worden.³⁷

Het second-order concept ‘historische bronnen’ beantwoordt de vraag hoe we weten wat we weten over het verleden. Leerlingen dienen zich bewust te zijn dat de constructie van het verleden berust op bronnen en dat uitspraken over de geschiedenis dus ook op deze bronnen berusten. Dit is vergelijkbaar met de ‘historische vaardigheden’ en ‘inzicht in de aard van historische kennis’, die Van Boxtel en Van Drie als randvoorwaarden noemen, en de activiteit ‘historische bronnen onderzoeken’.

De second-order concepts ‘continuïteit en verandering’ en ‘oorzaak en gevolg’ zijn vrijwel identiek aan de historische redeneringen van het model van Van Boxtel en Van Drie. Verschil is alleen dat Van Boxtel en Van Drie deze redeneringen centraal stellen en de activiteiten ter ondersteuning van deze redeneringen zien, terwijl Seixas en Morton deze op gelijke voet zetten met de andere second-order concepts. Dit leidt in de praktijk niet tot spanning. Afhankelijk van de periodes, de vraagstelling en de benadering is er sprake van continuïteit en/of verandering. Hierbij moeten leerlingen leren met een goede afbakening te werken en kantelpunten te destilleren voor deze vergelijking.³⁸

‘Oorzaak en gevolg’ focust ook op een causaal verband. Leerlingen moeten volgens Seixas en Morton naar causaliteit kijken als een niet-lineaire relatie met inachtneming van multicausaliteit met oorzaken en gevolgen van verschillende significanties, consequenties en intenties. Hierover redeneren helpt leerlingen om multicausaliteit te internaliseren.³⁹

³⁷ Ibidem, p. 11-24.

³⁸ Ibidem, p. 76-85.

³⁹ Ibidem, p. 102-114.

De nadruk op deze redenering legt de overlap met het historisch redeneren-model opnieuw bloot.

Het second-order concept 'historisch perspectieven' heeft veel overlap met de historisch redeneren-activiteit 'in de historische context plaatsen'. Verschil is alleen dat Seixas en Morton de nadruk leggen op het denken en handelen van verschillende actoren vanuit verschillende perspectieven binnen een historische context, waar Van Boxtel en Van Drie vooral stilstaan bij het contextualiseren zelf. Daarmee is dit second-order concept een verdieping op het historisch redeneren-model, doordat het binnen de historische context onderscheid maakt in mogelijke 'multiperspectiviteit'.⁴⁰

Het second-order concept 'ethiek', tot slot, gaat in op de verbinding tussen het heden en het verleden en sluit het meest aan bij wat in de *Bij de Tijd*-reeks als 'bestaansverhelderende vragen' wordt aangeduid. Het toont raakvlak met de historisch redeneren-activiteit 'historische vragen stellen' en 'in de historische context plaatsen'. Seixas en Morton beogen met dit concept het vermogen van leerlingen te vergroten om oordelen over het verleden in historische context, maar zeker ook in eigentijdse context te zien. Leerlingen worden zo uitgedaagd om het handelen en denken van historische actoren te doorgronden en te begrijpen, ongeacht ethische verschillen met hun eigen waarden en normen. In deze argumentatie komt een historische redenering kijken, al dan niet expliciet. Echter, deze ethische vraagstelling kent in het historisch redeneren-model geen duidelijke positie.⁴¹

Seixas en Morton komen tot een vergelijkbare definitie van historisch denken als die van Van Boxtel en Van Drie. Zij definiëren historisch denken namelijk als het creatieve proces dat historici doorlopen wanneer zij bronnen uit het verleden interpreteren om geschiedenis te construeren, waarbij de nadruk dus opnieuw ligt op het denkproces bij het onderzoeken van geschiedenis.⁴² En hoewel Seixas en Morton in hun werk 'historisch redeneren' niet expliciet noemen, omschrijven zij hoe het historisch denken met behulp van de zes second-order concepts kan helpen bij het beredeneren van historische vraagstukken.⁴³ Voor elk van de zes second-order concepten bieden zij dan ook manieren

⁴⁰ Ibidem, p. 136-147.

⁴¹ Ibidem, p. 168-179.

⁴² Ibidem, p. 2.

⁴³ Ibidem, p. 4.

om het second-order concept in de praktijk te brengen, bijvoorbeeld aan de hand van opdrachten, om zo het historisch denken van leerlingen op dat terrein formatief te toetsen. Daarbij onderbouwen leerlingen een conclusie op basis van het historisch denken, wat dus omschreven kan worden als historisch redeneren.⁴⁴

1.4 Onderzoeksvraag

Om te zien of in een vergelijkbare context ook vergelijkbare keuzes gemaakt worden ten aanzien van de invulling die gegeven wordt aan de hervorming van de geschiedenisexaminering, is het interessant om de geschiedenisexamens van Nederland en Engeland rond de beide curriculumhervormingen met elkaar te vergelijken. Daartoe worden in dit onderzoek de centrale eindexamens geschiedenis op drie verschillende momenten in tijd (voor Nederland 2014, 2015 en 2021 en voor Engeland 2014, 2018 en 2021) geanalyseerd om te onderzoeken wat en hoe getoetst werd in beide landen, hoe historisch denken en redeneren hierin terugkomt en welke mogelijke lessen voor het versterken van historisch denken en redenen in de examinering getrokken kunnen worden. In dit onderzoek staat daarom de volgende hoofdvraag centraal: ‘in welke mate toetsen de centrale geschiedenisexamens op het hoogste niveau in Nederland en Engeland in de periode 2014 tot 2021 historisch redeneren?’

Om antwoord te geven op die vraag wordt onderzocht wat in de centrale eindexamens geschiedenis getoetst werd in Nederland in Engeland, hoe de examinering is veranderd in de periode 2014-2021, hoe historisch redeneren in deze examens terug te zien is en hoe de examineringen in Nederland en Engeland verschillen van elkaar.

1.5 Methode en bronnen

1.5.1 Onderzoeksbronnen

De Nederlandse en de Engelse geschiedenisexamens zijn geanalyseerd aan de hand van de verantwoording en de daadwerkelijke eindexamens op drie meetmomenten (vóór de hervorming, na het invoeren van de hervorming en in het meest recente jaar). Deze vergelijking is gericht op de centraal eindexamens geschiedenis vwo uit 2014, 2015 en

⁴⁴ Ibidem, p. 9.

2021 en de *GCSE history exams* & *GCE A-level history exams* uit 2014, 2018 en 2021. Van de Nederlandse examens is alleen het eerste tijdvak van vwo geanalyseerd.

In het Engels examineringssysteem leggen leerlingen de centrale tussenexamens (GCSE) niet in hetzelfde schooljaar af als de centrale eindexamens (GCE) maar twee jaar eerder. Omwille van de vergelijkbaarheid met examinering in Nederland is gekozen om de GCSE's en GCE's van hetzelfde jaar samen te voegen en als één examen te beschouwen en te analyseren. Waar nodig worden verschillen tussen de GCSE's en de GCE's toegelicht. Daarnaast mogen examenkandidaten bij sommige examenonderdelen kiezen uit twee of meer vragen. Deze verschillende opties zijn allemaal geanalyseerd en in de bijlage toegelicht.⁴⁵ Voor de resultaten van de analyse zijn de opties met de hoogste score voor historisch redeneren in de resultaten opgenomen, om zo te analyseren wat de hoogst mogelijke toetsing van historisch redeneren is. De GCSE en GCE A-level history exams van 2021 zijn de meest recente examens die op het moment van uitvoeren van dit onderzoek gepubliceerd waren. In tegenstelling tot voorgaande jaren zijn deze examens vanwege de toen geldende corona-maatregelen niet in juli afgenomen, maar in november. Van de Engelse examens zijn alleen de examens van examenbureau Pearson Edexcel geanalyseerd. Na vergelijking zijn deze representatief gebleken voor de examens van de verschillende examenbureaus in Engeland.⁴⁶ Omwille van omvang van de onderzoeksanalyse is zo voor een representatief, maar beperkt aantal examens gekozen.

Er is gekozen voor periodisering van in totaal acht jaar, met drie meetmomenten, omdat vooraf verondersteld werd dat in beide landen in deze periode in zekere mate pogingen zijn gedaan om historisch denken en redeneren in examens beter te toetsen. Het is dus noodzakelijk om niet alleen de recente examens te analyseren, maar deze ook te vergelijken met voorgaande manieren van examineren. Tevens is gekozen voor een vergelijking tussen Nederland en Engeland, omdat in beide landen al langere tijd debat wordt gevoerd over de rol van historisch denken en redeneren in het geschiedenisonderwijs. Dit heeft mogelijk geleid tot verschillende opvattingen over uitvoering, verantwoording en totstandkoming van de geschiedenisexamens. Daarnaast

⁴⁵ Zie bijlage 6 tot en met 11 in het bijlageboekwerk voor de analyse van de Engelse GCSE's en GCE A-levels.

⁴⁶ Voor Pearson Edexcel zie: <https://qualifications.pearson.com/en/home.html>. De examens van Pearson Edexcel zijn vergeleken met de examens van twee andere grote examenbureaus in Engeland: AQA en OCR. Hierbij zijn geen opvallende verschillen in vorm, omvang en doelstelling gebleken.

hebben beide landen centrale examineringssystemen die met elkaar vergeleken kunnen worden.

Tevens geldt een pragmatische keuze: De Engelse GCSE's en GCE A-levels van verschillende examenbureaus zijn net als de Nederlandse centraal examens openbaar en per editie te bekijken, inclusief correctievoorschriften. Dit maakt het mogelijk om deze examens kwalitatief te onderzoeken. Examens in andere landen waar de rol van historisch denken en redeneren in het geschiedenisonderwijs ook belangrijke ontwikkelingen doormaakt, zijn helaas niet zo toegankelijk.

1.5.2 Analyse kader

De genoemde Nederlandse en Engelse examens zijn individueel geanalyseerd, inclusief de bijbehorende verantwoordingsdocumenten, zoals de syllabi en examenprogramma's. Analyse gebeurt volgens een onderzoeksmethode, vergelijkbaar met die van Karel van Nieuwenhuysse. In een onderzoek naar de relatie tussen heden en verleden in Vlaams geschiedenisonderwijs, onderzocht Van Nieuwenhuysse 190 examens op de aanwezigheid van een dergelijk verband in examenvragen. Daarbij werden de examenvragen kwalitatief onderzocht, waarna deze kwalitatieve analyses gekwantificeerd werden om kwalitatieve en kwantitatieve uitspraken over de examinering te kunnen doen. Zo kon Van Nieuwenhuysse uitspraken doen over het aandeel vragen met een daadwerkelijke heden-verledenrelatie.⁴⁷

Deze methode is als inspiratie voor dit onderzoek gebruikt, waarbij alle examenvragen eerst kwalitatief en vervolgens kwantitatief zijn geanalyseerd. Hiervoor is de verantwoording aan de hand van de syllabi en de examendoelen geanalyseerd en langs de lat van historisch redeneren gelegd. Vervolgens zijn de examens geanalyseerd aan de hand van de examendoelen, die raken aan het historisch redeneren-model van Van Boxtel en Van Drie. Bij het analyseren van de vragen is niet alleen gekeken naar het examen zelf, maar ook naar de bijlagen, de correctievoorschriften en de evaluaties. Deze

⁴⁷ K. van Nieuwenhuysse, etall., 'Het heden in het Vlaamse geschiedenisonderwijs, bekeken door de bril van geschiedenisexamens', *Hermes* 55:18 (2014), p. 47-69.

analyse is per vraag uitgewerkt in een analysekader, zoals te zien in afbeelding 2. In totaal zijn 322 vragen aan de hand van dit kader geanalyseerd.⁴⁸

Allereerst is voor iedere vraag gekeken wat deze vraag toetst en hoe dat aspect getoetst wordt. Vervolgens is voor die vraag gekeken bij welke examendoelen uit de verantwoording het

Analysekader		
Nr.	Analysevraag	Analyse
1.	Wat wordt getoetst?	
	Hoe wordt het getoetst?	
	Examendoelen:	
	Historisch redeneren:	
	Categorie:	

Afbeelding 2: het analysekader per examenvraag.

getoetste hoort. Daarna is aan de hand van het historisch redeneren-model bepaald of hetgeen is getoetst tot historisch denken en redeneren gerekend kan worden. Tot slot is bepaald in welke categorie de vraag hoort in relatie tot historisch redeneren en de verantwoording.

Deze categorieën zijn geformuleerd naar het idee van de curriculumtheorieën van De Groot-Reuvekamp.⁴⁹ In haar onderzoek maakt zij onderscheid in beoogde en geïmplementeerde curriculumtheorieën, waarmee zij het onderscheid tussen theorie en praktijk uitlichten. Deze curriculumtheorieën staan in dit onderzoek model voor een eigen categorieverdeling, waarmee de examens ingedeeld zijn op basis van de relatie tussen beoogde en geïmplementeerde doelen. Dit resulteert in de volgende categorieën: 'beoogd en geïmplementeerd', 'beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd', 'beoogd, maar niet geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd' of 'niet beoogd en niet geïmplementeerd'.

Beoogde doelen zijn doelen die in de verantwoording worden genoemd. Geïmplementeerde doelen zijn doelen die in de beantwoording van de examenvraag zichtbaar zijn. De categorie 'beoogd en geïmplementeerd' betekent dus dat in de

⁴⁸ Zie bijlagen 3 tot en met 11 in het bijlageboekwerk voor deze analyses.

⁴⁹ De Groot-Reuvekamp et al., 'The understanding of historical time in the primary history curriculum in England and the Netherlands', *Journal of Curriculum Studies* 46:4 (2014), p. 487-514.

verantwoording een doel wordt geformuleerd en dat deze ook zodanig in een vraag getoetst wordt.

Stel als voorbeeld dat in een examen de opdracht staat: 'Noem een verandering en een continuïteit tussen de middeleeuwen en de Renaissance met betrekking tot de schilderkunst', dan past die vraag bij een examendoel uit de examenverantwoording ("*De kandidaat kan in historische processen de samenhang tussen veranderingen en continuïteit beschrijven*"), welk overeenkomt met historisch redeneren over continuïteit en verandering. De vraag is daarmee 'beoogd en geïmplementeerd'. Stel dat diezelfde vraag ondersteund zou worden met een tekstuele bron van een historicus die uitlegt hoe de middeleeuwse kunst en de Renaissancekunst qua stijl verschillen, maar beide religieus van thema zijn, dan zou het antwoord op de vraag niet langer voortkomen uit het redenerend vermogen van de leerling, maar uit de reproductie van de kennis uit de bron. Er zou in dat geval sprake zijn van 'beoogd, maar niet geïmplementeerd', omdat er wel getracht wordt het doel te toetsen, maar de implementatie daarvan niet leidt tot het beoogde doel.

Stel dat de leerling voor de oorspronkelijke vraag kenmerkende aspecten zou moeten noemen en de redenering alleen punten krijgt bij een correcte redenering én correct kenmerkend aspect, dan is dit 'beoogd, maar voorwaardelijk geïmplementeerd', omdat het toetsen van historisch redeneren afhankelijk is van de reproductie van kenmerkende aspecten. Mocht een vraag überhaupt niet aansluiten bij een doel dat gelinkt is aan historisch denken en redeneren en is in de implementatie van die vraag ook geen historische redenering terug te vinden, dan is er sprake van 'niet beoogd en niet geïmplementeerd'. Ook vragen die een activiteit uit het historisch redeneren-model toetsen, maar geen daadwerkelijke historische redenering vragen, vallen in deze categorie.

In het geval dat een vraag in de praktijk wel een element van historisch denken en redeneren toetst, zonder dat dit aansluit bij een beoogd doel uit de examenverantwoording, dan is er sprake van 'niet beoogd, maar wel geïmplementeerd'. In het verlengde van deze categorie is ook de categorie 'niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd' mogelijk. Hierbij is een reproductief element van het

examen vereist voor de toetsing van een niet-beoogd element van historisch denken en redeneren.

Voordat de resultaten op grond van de beschreven onderzoeksmethode worden beschreven, is het belangrijk om toe te lichten hoe de vorm en inhoud van geschiedenisonderwijs en -examinering in Nederland en Engeland tot stand is gekomen. Dit om inzichtelijk te maken waardoor bepaalde wegen zijn ingeslagen en waarom Engeland en Nederland vandaag de dag verschillen in geschiedenisonderwijs en -examinering hebben.

2. Examineringssystematiek in Nederland en Engeland

2.1 De Nederlandse (geschiedenis)examinering

2.1.1 De ontwikkeling van de Nederlandse (geschiedenis)examinering

Al sinds 1920 worden in Nederland landelijke centrale eindexamens georganiseerd. Geschiedenis is hierbij een examenvak van het eerste uur, weliswaar via een mondeling examen. Al ver daarvoor, sinds begin negentiende eeuw, bestond het schoolvak geschiedenis. Dit schoolvak kende een sterk nationalistisch karakter, wat ook zichtbaar was in de naam 'Vaderlandse geschiedenis', zoals het schoolvak officieel tot de jaren '50 van de twintigste eeuw heette. In de Onderwijswet van 1857 werd het doel van geschiedenisonderwijs dan ook geformuleerd als: "opwekking van warme vaderlandsliefde als bestanddeel der nationale opvoeding".⁵⁰

In de naoorlogse periode kwam deze nationalistische invulling ter discussie, wat in de jaren '60 van de vorige eeuw leidde tot hervormingen die een einde moesten maken aan de nationalistische en feitelijke invulling van het schoolvak. Met de Mammoetwet in 1968 werd formeel het voortgezet onderwijs geïntroduceerd en kreeg het vak geschiedenis centrale richtlijnen. Mede door de opkomst van sociale wetenschappen en nieuwe sociaal-maatschappelijke bewegingen in Nederland, werd geschiedenis als een sociale wetenschap ingericht. Daarbij kwam de focus te liggen op onderzoeksmethode en bronkritiek.⁵¹

In 1998 werd 'historisch handelen' aan de doelstellingen van het vak toegevoegd. Hierbij moesten leerlingen als historici te werk gaan. Deze herziene visie werd uiteindelijk in 2001 vertaald naar nieuwe centrale eindexamens met twee verdiepende thema's en een schoolexamen in de vorm van een onderzoek. Over dit nieuwe eindexamen was veel kritiek. Niet alleen vond men de thema's te willekeurig, maar ook leidde de thematische aanpak tot te beperkte historische kennis en veelal kennisreproductie (leerlingen hoefden immers slechts twee thema's inhoudelijk te leren). Daarnaast werden de nieuwe

⁵⁰ Van der Kaap & Visser, *Geschiedenis 2016* (SLO, 2016), p. 7.

⁵¹ Ibidem, p. 9.

historische vaardigheden veelal beschouwd als ‘trucjes met bronnen’. Deze examenvorm bleef tot 2015 bestaan.⁵²

2.1.2 Schoolexamens en centraal examens

Sinds 2015 is er in Nederland een nieuw examineringsysteem met schoolexamens en het centraal eindexamen. Ieder component bepaalt 50% van het eindcijfer voor het desbetreffende schoolvak. De schoolexamens bestaan uit een aantal door scholen en docenten zelf ontworpen en afgenomen examens en praktijkopdrachten. Deze schoolexamens verschillen daarmee per school. Wel is, zeker bij geschiedenisonderwijs, een landelijke trend zichtbaar, waarbij de schoolexamens meer en meer naar voorbeeld van de eindexamens worden gemaakt.⁵³ Omdat de vorm van schoolexamens niet uniform is, blijft dit in dit onderzoek buiten beschouwing.

De centraal examens worden jaarlijks voor ieder schoolvak en niveau in opdracht van het CvTE door het Centraal Instituut voor Toets Ontwikkeling (Cito) gemaakt naar de doelen van het curriculum van het CvTE. Vwo-leerlingen maken de centraal examens van alle vakken die zij volgen in de bovenbouw aan het eind van het zesde leerjaar. De gemiddelden van de beoordelingen van de schoolexamens en de centrale eindexamens vormen de eindbeoordeling.⁵⁴

2.1.3 Het centraal examen geschiedenis vwo

Voor de schoolexamens geschiedenis zijn er door het CvTE doelen geformuleerd waaraan de schoolexamens moet voldoen. Deze worden uitgedrukt in drie domeinen: ‘Thema’s’, ‘geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie’ en ‘Oriëntatie op studie en beroep’.⁵⁵

De doelen van het centraal examen geschiedenis worden door het CvTE ondergebracht in de domeinen ‘Historisch besef’ en ‘Oriëntatiekennis’. ‘Historisch besef’

⁵² Ibidem, p. 10.

⁵³ C. van der Kooij & T. van der Schans, *Bij de Tijd 1* (VGN, 2016), p. 24-25 & Van der Kooij & Van der Schans, *Bij de Tijd 2* (2017), p. 32.

⁵⁴ ‘Wanneer ben ik geslaagd voor het vwo-eindexamen?’, *Rijksoverheid* (2022), <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/eindexamens/vwo/eindexameneisen-vwo> (geraadpleegd op 30-04-2022).

⁵⁵ *Geschiedenis vwo. Syllabus centraal examen 2020. Nader vastgesteld*, (CvTE, 2020), p. 37-38.

verwijst in het examenprogramma naar een reeks historische vaardigheden, variërend van chronologische oriëntatiekennis, tijds- en plaatsafbakening en kennis van tijdvakken en periodes tot causaliteit, verandering-continuïteit en standsplaatsgebondenheid. Het domein 'Oriëntatiekennis' verwijst naar de toepassing van de tijdvakken, bijbehorende kenmerkende aspecten: 49 ontwikkelingen die als kapstok voor het geschiedenisonderwijs dienen, en enkele historische contexten (voor vwo vier verdiepende thema's die overlappen met tijdvakken en kenmerkende aspecten).⁵⁶

Tegenwoordig bestaan de geschiedenisexamens uit tussen de vijftientig en dertig vragen, waarvan volgens de *Syllabus geschiedenis vwo* 65% betrekking heeft op de historische contexten en 35% op niet gespecificeerde kenmerkende aspecten.⁵⁷ Op een dergelijke verdeling of procentueel aandeel van domein 'Historisch besef' wordt in de syllabus niet ingegaan. De centraal examens geschiedenis kennen een vaste opbouw, beginnende met een chronologievraag met betrekking tot het kader van de tien tijdvakken. Vervolgens worden vragen in chronologische volgorde gesteld over de vier periodes 'prehistorie & oudheid', 'middeleeuwen', 'vroegmoderne tijd' en 'moderne tijd'. Ongeveer de helft van de vragen heeft betrekking op een bron. Deze bronnen bestaan grotendeels uit teksten, maar bevatten ook altijd minimaal één foto of afbeelding en minimaal twee spotprenten.⁵⁸

2.1.4 Vóór de hervorming

In 2015 werd het eerste eindexamen volgens de nieuwe geschiedenis-curriculumhervorming afgenomen. In de periode vóór 2015 werd in het centraal examen geschiedenis de domein 'Historisch besef' en juist domein 'Thema's', in plaats van domein 'Oriëntatiekennis', getoetst. Sinds de examenherziening van 2007 was domein 'Thema's' leidend voor de inhoud van het examen; vooraf werden twee thema's gekozen die in het centraal examen getoetst werden, terwijl de overige thema's in de schoolexamens terug dienden te komen. Ook de overige domeinen dienden in deze schoolexamens terug te komen. Aan de hand van de twee gekozen thema's voor het centraal examen werd

⁵⁶ *Geschiedenis vwo. Syllabus* (CvTE, 2020).

⁵⁷ Ibidem, p. 8.

⁵⁸ Telling van de bronnen in de centraal eindexamens vwo en havo in de periode 2015-2021 via <https://www.examenblad.nl/examen/geschiedenis/> (geraadpleegd op 29-04-2022).

domein 'Historisch besef' vervolgens getoetst. Beide thema's besloegen ongeveer 15 vragen van vergelijkbare structuur. De examendoelen werden in de syllabus toegelicht, waarbij domein 'Historisch besef' bestond uit zeven doelen (met subdoelen) en domein 'Thema's' uit een uitgebreide thema-inhoud voor beide thema's. Deze thema-inhoud besloeg in de syllabus in totaal achttien pagina's tekst, waarvan werd verwacht dat leerlingen deze inhoud konden reproduceren.⁵⁹

2.2 De Engelse (geschiedenis)examinering

2.2.1 De ontwikkeling van de Engelse (geschiedenis)examinering

Ook Engeland kent een lange historie waar het gaat over het examineren van het schoolvak geschiedenis. Al vanaf 1858 bestaat centrale examinering en ook hier behoorde geschiedenis tot een schoolvak van het eerste uur. De Engelsen keken daarvoor niet zozeer naar de overheid, maar naar de universiteiten. Oxford en Cambridge werden de voornaamste exameninstituten voor het Engelse onderwijs. De universiteiten stuurden examinatoren naar 'examencentra' zoals lokale kerken, stadhuizen of grotere scholen, waar leerlingen uit de regio zich verzamelden. Ook in Engeland lag het zwaartepunt van het schoolvak geschiedenis bij nationalistische geschiedenis, zoals ook de vragen uit deze eerste examens weergeven. Zo was een examenopdracht uit 1858: "*Name in order the Queens and the children of Henry VIII.*"⁶⁰

Vanaf de jaren '50 van de twintigste eeuw waren ook in Engeland verschuivingen in het schoolvak geschiedenis zichtbaar. Door het oorlogsgeweld was het nationalistische paradigma afgezwakt en groeide onder docenten en historici de vraag naar hervorming. Echter, onderwijsministers waagden zich niet aan het hervormen van de inhoud van het schoolvak en daarmee het verminderen van de aandacht voor het nationalistische karakter. Het duurde dan ook tot 1967 tot het geschiedeniscurriculum werd hervormd met een globaler kader en een nieuwe wetenschappelijke benadering, naar voorbeeld van de nieuwe sociale wetenschappen. Deze nieuwe koers kon op veel kritiek rekenen vanuit

⁵⁹ *Geschiedenis vwo. Syllabus centraal examen 2014* (CvTE, 2012), p. 6.

⁶⁰ 'How have school exams changed over the past 150 years?', *Cambridge Assessment* (14-02-2008), <https://www.cambridgeassessment.org.uk/news/how-have-school-exams-changed-over-the-past-150-years/> (geraadpleegd op 27-04-2022).

conservatieve hoek en een 'tegenrevolutie' werd gestart. Met de opmars van Margaret Thatcher, conservatief regeringsleider van het Verenigd Koninkrijk, leken de hervormingen ongedaan gemaakt te worden, maar in de uitwerking van de nieuwe curricula in de jaren '80 lazen de geschiedenisdocenten vooral een bevestiging van de praktijk en werden niet-Britse thema's zelfs opgenomen als verplichte examenstof.⁶¹

In 2014 werd het geschiedeniscurriculum hervormd, nadat in 2007 de thema's al eens waren vernieuwd, passend bij de actualiteit. Het nieuwe curriculum gaf antwoord op de roep om meer *historical understanding* en formuleerde naast inhoudelijke doelen ook historische vaardigheden. Sinds 2014 wordt dit nieuwe curriculum onderwezen en per 2018 wordt dit op alle niveaus geëxamineerd.⁶²

2.2.2 GCSE's en GCE's

Examinering in het hele Verenigd Koninkrijk is, in tegenstelling tot in Nederland, geprivatiseerd en wordt uitgevoerd door een aantal examenbureaus.⁶³ De grootste examenbureaus in het Verenigd Koninkrijk zijn AQA en Pearson Edexcel. Zij faciliteren het merendeel van de eindexamens in Engeland.⁶⁴ Engelse scholen kiezen per schoolvak één van deze bureaus als *exam board* en ontvangen van hen de eindexamens voor hun leerlingen. Doordat examens niet door één centrale instantie worden gemaakt, maakt niet iedere examenkandidaat in het Verenigd Koninkrijk hetzelfde eindexamen. Het verschil tussen deze eindexamens is echter minimaal, doordat de examenbureaus wel aan richtlijnen vanuit de overheid moeten voldoen en door onderlinge concurrentie snel meegaan in verbeteringen.⁶⁵

Engeland kent twee nationale eindexamens: de GCSE's en de GCE's. De GCSE's, *General Certificates of Secondary Education*, zijn de algemene eindexamens die leerlingen aan het einde van het verplichte onderwijs in het Verenigd Koninkrijk maken. Leerlingen zijn dan ongeveer zestien jaar oud. In Engeland maken alle leerlingen GCSE's voor de

⁶¹ D. Cannadine et al., *The Right Kind of History* (Londen, 2011), p. 104-177.

⁶² *GCSE (9-1) History Specification* (Pearson Edexcel, 2015), p. 6.

⁶³ 'The UK's Exam System Explained', *Point to Point Education* (02-01-2018), <https://www.pointtopointeducation.com/blog/uks-exam-system-explained/> (geraadpleegd op 17-12-2021).

⁶⁴ 'Need to Know: UK Exam Boards', *WHSmith* (25-09-2014), <https://blog.whsmith.co.uk/need-to-know-uk-exam-boards/> (geraadpleegd op 17-12-2021).

⁶⁵ Ibidem.

schoolvakken Engels, Wiskunde, twee of drie wetenschappen (natuurkunde, scheikunde, biologie), één moderne taal en een maatschappijvak, waarbij leerlingen mogen kiezen uit geschiedenis of aardrijkskunde. Geschiedenis behoort voor een groot deel van de leerlingen dus tot de verplichte vakken. Daarnaast kunnen leerlingen aanvullend kiezen uit een enorm scala aan vakken.⁶⁶

Na de GCSE's kunnen leerlingen ervoor kiezen om hun schoolcarrière voort te zetten in het GCE-gedeelte, *General Certificate of Education*. Dit is gekoppeld aan een schoolvorm die leerlingen als 'tussenschool' voorbereidt op universitair onderwijs. Tegenwoordig volgen de meeste leerlingen deze schoolvorm op dezelfde school als die van hun secundaire onderwijs.

Het GCE-gedeelte wordt opgesplitst in de *Advanced Subsidiary level* (AS-level) en de *Advanced level* (A-level). Hierbij kiezen leerlingen drie à vier schoolvakken waarin zij zich verder willen verdiepen. Deze schoolvakken sluiten doorgaans aan bij de opleiding die zij na hun A(S)-level willen volgen. De GCE A-level duurt twee jaar, waarna de leerlingen op achttienjarige leeftijd het examen van de GCE A-level afnemen. De GCE AS-level duurt één jaar en is in studiebelasting de helft van de GCE A-level. Beide examens zijn veel diepgaander en meer gespecialiseerd dan de GCSE's. Bij zowel de GCSE's als de GCE's werkt het dagelijkse onderwijs toe naar deze examens. Tussentijds vindt er geen summatieve toetsing, zoals de schoolexamens in het Nederlandse onderwijs, plaats. Uitzondering hierop is het laatste examenonderdeel bij de GCE A-level history. Examenkandidaten voeren een zelfstandig historisch onderzoek uit naar een onderwerp naar keuze, dat wordt beoordeeld aan de hand van richtlijnen vanuit de overheid. Dit onderzoek vindt plaats na het laatste schriftelijke examenonderdeel van de GCE A-level.⁶⁷

In tegenstelling tot Nederland kent Engeland geen schoolniveaus waar je voor slaagt, maar slaag je voor individuele vakken met elk een eigen beoordeling. Nuffic, de Nederlandse organisatie voor internationalisering in onderwijs, heeft de GCSE's en GCE's

⁶⁶ 'GCSE Options: Everything you need to know about choosing your GCSE subjects', *Bitesize* (BBC, 2018), <https://www.bbc.co.uk/bitesize/articles/zrjh92p> (geraadpleegd op 29-04-2022) & 'An introduction to the British education system', *Bright World Guardianships* (2022), <https://www.brightworldguardianships.com/en/guardianship/british-education-system/> (geraadpleegd op 29-04-2022).

⁶⁷ 'Need to Know: UK Exam Boards', *WHSmith* (25-09-2014), <https://blog.whsmith.co.uk/need-to-know-uk-exam-boards/> (geraadpleegd op 29-04-2022).

vergeleken met de vmbo-, havo- en vwo- diploma's. Behalen van enkel de GCSE's met hoge cijfers is vergelijkbaar met een vmbo-t-diploma. Behalen van de GCSE's en de GCE AS-levels of een lage beoordeling in de GCE A-levels is vergelijkbaar met het havo-diploma. Het vwo-diploma stellen zij gelijk aan het behalen met hoge beoordelingen van zowel de GCSE's als de GCE A-levels. De GCSE's worden tegenwoordig beoordeeld met cijfers van 1 tot en met 9, waarbij 9 het hoogst haalbare is. De GCE's worden nog beoordeeld met letters van E tot A*. In tegenstelling tot de beoordelingen in Nederland, waar de cijfers 1 t/m 5,4 onvoldoende zijn, zijn in Engeland al deze beoordelingen voldoende en resulteren in het behalen van het desbetreffende schoolvak. De beoordeling is een indicatie van het niveau van de leerling en hoewel leerlingen met lage voldoende's wel slagen, hanteren bijvoorbeeld universiteiten en sommige bedrijven een 4 voor GCSE's en een C voor GCE's als vereist. Onvoldoende's worden met een 'U' beoordeeld. Leerlingen krijgen in dat geval geen GCSE of GCE voor dat schoolvak. Zij kunnen het examen herkansen of het vak inhalen als ze willen.⁶⁸

2.2.3 GCSE's en GCE A-levels history

De Engelse *Department for Education* stelt vrij ruime eisen aan de thematische inhoud van de examens *history*. Examenbureaus kiezen er daarom voor hun examens in een groot aantal varianten aan te bieden. Scholen kiezen zelf welke thematische inhoud hun leerlingen in het examen krijgen. Het betreft altijd een combinatie van twee verdiepende thema's waarvan één Brits en één Europees of mondiaal thema), één onderwerp met een tijdsplan van minimaal vijftig jaar, één analyse van een historische context en één thema door de tijd heen, zoals criminaliteit of agricultuur. Dit resulteert in een GCSE history bestaande uit vier onderdelen, elk gekozen uit een reeks opties. Hoewel de thematische inhoud van de examens kan verschillen, is het niveau vergelijkbaar en is gecontroleerd of examens allemaal dezelfde doelen in dezelfde mate toetsen. Deze GCSE history-onderdelen worden vervolgens als drie losse toetsen aan de leerlingen gepresenteerd.⁶⁹

⁶⁸ 'Basis- en voortgezet onderwijs', Nuffic (2022), <https://www.nuffic.nl/onderwijssystemen/verenigd-koninkrijk-engeland-wales-en-noord-ierland/basis-en-voortgezet-onderwijs#voortgezet-onderwijs> (geraadpleegd op 02-05-2022) & 'Beoordelingssystemen' Nuffic (2022), <https://www.nuffic.nl/onderwijssystemen/verenigd-koninkrijk-engeland-wales-en-noord-ierland/beoordelingssystemen> (geraadpleegd op 02-05-2022).

⁶⁹ *GCSE History Specification* (2015), p. 6.

De GCE A-level history bestaat uit vier examenonderdelen, bestaande uit twee brede en thematische examenonderdelen, een verdiepend examen en een eigen onderzoek. Deze laatste opdracht is helaas niet te analyseren, omdat hier veel vrijheid in is en, net als bij de schoolexamens in Nederland, de vormen te ver uiteenlopend. De andere drie examenonderdelen bestaan elk uit een verzameling kleinere vragen, gevolgd door uitgebreide betoogvragen.

2.2.4 Vóór de hervormingen

De examenhervormingen in 2018 hebben de samenstelling van het examen iets veranderd, waardoor de examens zoals hierboven beschreven er iets anders uitzagen dan in 2014. De samenstelling van de verplichte inhoud en papers is hetzelfde gebleven, echter zijn de aantallen vragen en verhoudingen tussen vragen wel veranderd. Deze verschillen zijn beperkt en een vergelijking is nog steeds mogelijk.

Vóór 2018 was ook de inhoud van het geschiedeniscurriculum en -examinering niet heel anders dan de huidige vorm. Met name de historical knowledge met alle verschillende thema's, onderwerpen en verdiepingen is met de hervorming identiek gebleven. Hier was al in 2007 aandacht aan besteed. Wel is duidelijk dat *historical understanding* niet zo duidelijk was geformuleerd en geïmplementeerd als in de huidige vorm.⁷⁰

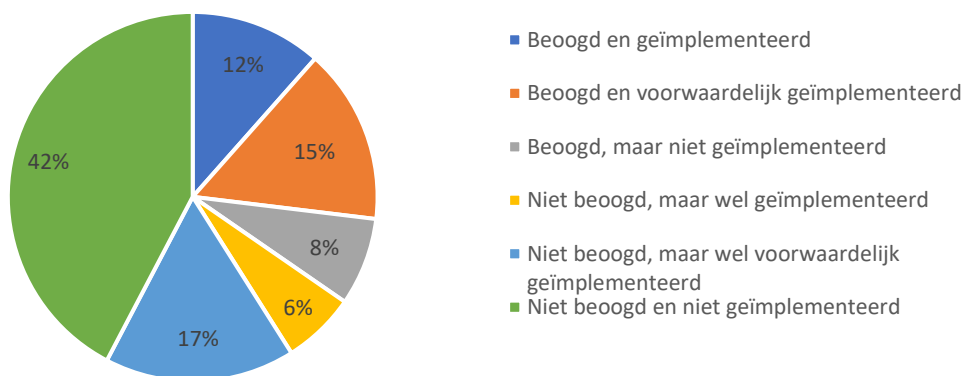
⁷⁰ Ibidem.

3. Analyse

3.1 De Nederlandse examens

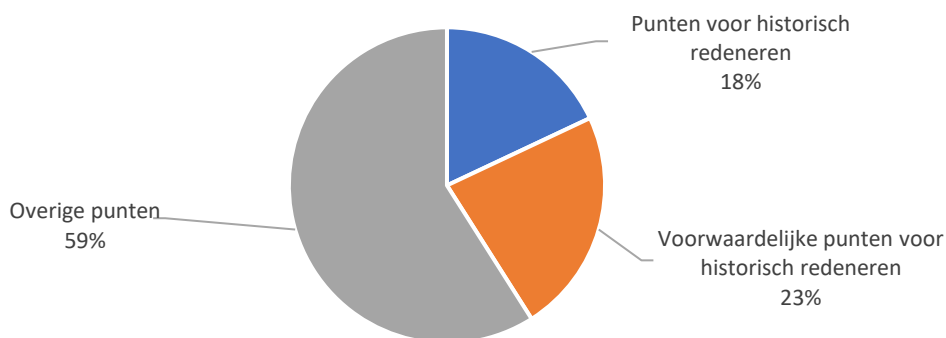
3.1.1 Het centraal examen geschiedenis vwo in 2014

Figuur 1: Categorieën in CE geschiedenis vwo 2014

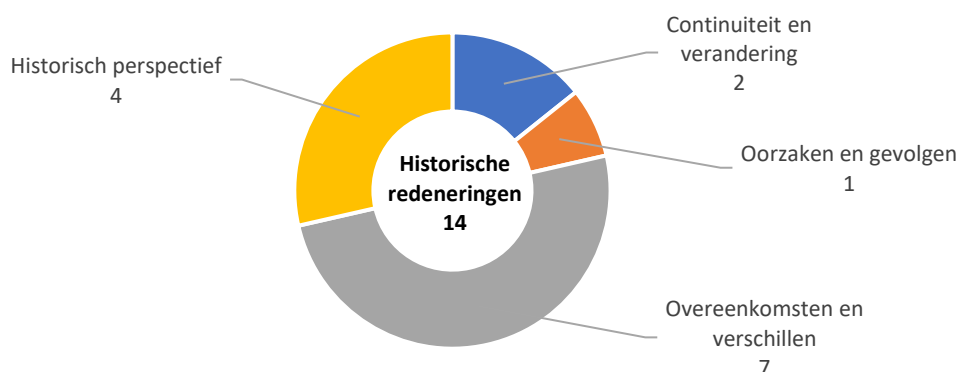

Met 'beoogd' wordt bedoeld dat de examendoelen horende bij de vraag overeenkomen met historisch redeneren. Zo niet, is de vraag 'niet beoogd'. Een vraag is 'geïmplementeerd' als de vraag een historische redenering toetst. Indien deze historische redenering van reproductie afhankelijk is, is de vraag 'voorwaardelijk geïmplementeerd'. Wordt er geen historische redenering gevraagd, is de vraag 'niet geïmplementeerd'.

Figuur 2: Punten in CE geschiedenis vwo 2014

Figuur 3: Historische redeneringen in CE geschiedenis vwo 2014

3.1.1.1 Historische redeneringen in de examendoelen

In de examendoelen van het centraal examen geschiedenis vwo 2014 zijn elementen van het historisch redeneren-model te zien. Allereerst komen de historische redeneringen over 'continuïteit en verandering' en 'oorzaken en gevolgen' terug in de examendoelen A4 (*"De kandidaat kan in historische processen de samenhang tussen veranderingen en continuïteit beschrijven"*) en A6 (*"De kandidaat kan in het kader van een historische vraagstelling verklaringen geven voor historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen en onderscheid maken tussen verschillende soorten oorzaken en gevolgen"*). Daarnaast komen ook verschillende historische activiteiten uit het historisch redeneren-model terug in deze doelen. Zo is bijvoorbeeld het onderzoeken van historische bronnen terug te zien in A5 (*"De kandidaat kan voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven en gegevens eruit selecteren"*). En 'in de historische context plaatsen' en 'argumenten geven' komen grotendeels overeen met A7 (*"De kandidaat kan bij het geven van oordelen over het verleden rekening houden met het onderscheid tussen feiten en meningen; tijd- en plaatsgebondenheid van interpretaties en oordelen afkomstig van personen uit het verleden en afkomstig van hedendaagse personen, onder wie hij zelf"*). Tevens is de randvoorwaarde van historische kennis, specifiek chronologie, terug te zien in de eerste doelen van het examen. De overige randvoorwaarden, de historische redeneringen over overeenkomsten en verschillen, als ook historische vragen stellen en (meta-)historische begrippen gebruiken komen niet expliciet terug in deze examendoelen van het centraal examen geschiedenis 2014.⁷¹

3.1.1.2 De helft van de vragen, maar niet de helft van de punten

Kijkend naar de examendoelen en het meervoud van raakvlakken met historisch redeneren, is het te verwachten dat historisch redeneren in hoge mate aanwezig zou zijn in de geschiedenisexaminering van 2014. Analyse van de vragen van het centraal examen geschiedenis 2014 laat echter zien dat de helft van de vragen niet aansluit bij historisch redeneren, zoals in figuur 1 te zien is aan het totale percentage van niet-geïmplementeerd vragen, wat opgeteld 50% is.

⁷¹ *Geschiedenis vwo. Syllabus centraal examen 2014* (CvTE, 2012), p. 24-25.

Opvallend is dat een deel van de (voorwaardelijk) geïmplementeerde vragen in de categorie 'niet-beoogd' valt en gek genoeg wel historisch redeneren toetst, zonder dat dit voortkomt uit de examendoelen. Voorbeeld hiervan is historische redeneren over overeenkomsten en verschillen, wat geen examendoel is maar wel onderdeel is van het historisch redeneren-model.⁷²

32% van de vragen toetst een voorwaardelijke historische redenering, waarbij expliciete kennis uit domein 'Thema's' vereist is voor het maken van deze redenering. Deze kennis is voorwaardelijk omdat het correctievoorschrift alleen punten aan de redenering toekent bij correcte reproductie van de te leren kennis. Slechts 18% van de vragen toetst een onvoorwaardelijke historische redenering. Hierbij kan historische kennis nog steeds gevraagd worden, maar de punten voor reproductie van de kennis staan in het correctievoorschrift los van de punten voor historisch redeneren. Van de achtentwintig vragen zijn slechts vijf vragen ingedeeld in 'beoogd en geïmplementeerd' of 'niet beoogd, maar wel geïmplementeerd'.

Wanneer je niet naar de volledige vragen, maar naar de specifieke puntenverdeling kijkt, zoals weergegeven in figuur 2, wordt het aandeel historisch redeneren nog iets kleiner. Van de 78 punten worden 32 punten toegekend aan historische redeneringen, wat neerkomt op 41%. Van dit percentage bestaat meer dan de helft, 23%, uit voorwaardelijke punten voor historisch redeneren en 18% uit punten voor onvoorwaardelijke historische redeneringen. De overige 59% van de punten is toegewezen aan veelal historische vaardigheden met bronnen en reproductie van historische kennis uit de thema's. Een tweetal vragen beoogde een historische redenering te toetsen, maar bij nadere inspectie bleken deze redeneringen een reproductie van de thema-inhoud te zijn.

3.1.1.3 Onbewuste historische redeneringen

Naast analyse van de vragen en van de punten, zijn tot slot de daadwerkelijke historische redeneringen in het centraal examen geschiedenis vwo 2014 inhoudelijk geanalyseerd. Ondanks dat historisch redeneren niet bewust als doel van de examens werd genoemd,

⁷² Van Boxtel & Van Drie, *Historical Reasoning* (2018), p. 152.

werden in het examen veertien historische redeneringen gevraagd. Alle drie de soorten historische redeneringen uit het historisch redeneren-model zijn hierin terug te zien, al ligt het zwaartepunt op causaliteit; de helft van de historische redeneringen zijn causale redeneringen.

Daarnaast werd uit de analyse duidelijk dat vier vragen een historische redenering toetsten, die niet in te delen waren in de drie categorieën van het model, omdat deze het denken en handelen van historische personen of groepen beredeneerden. Deze redeneringen sloten echter wel aan bij het second-order concept 'historische perspectieven' van Seixas en Morton. Om die reden is een extra soort historisch redeneren aan dit onderzoek toegevoegd. Deze vorm van historisch redeneren met betrekking tot historische perspectieven kwam niet terug in de examendoelen en vormde samen met de historische redeneringen over overeenkomsten en verschillen dan ook de categorie 'niet beoogd, maar wel geïmplementeerd'.⁷³

Belangrijk om op te merken is dat één vraag meerdere historische redeneringen kan toetsen. Een voorbeeld hiervan is vraag 4 in het centraal examen geschiedenis vwo 2014, waarbij examenkandidaten een historische redenering over overeenkomst moesten maken door uit te leggen hoe Karel V's schriftelijk verzoek tegen de Vrede van Augsburg in overeenstemming is met zijn godsdienstopolitiek, en vervolgens een nieuwe historische redenering over historisch perspectief moesten maken door een belang van de protestantse vorsten te beredeneren. Los van het feit dat deze vraag expliciete kennis over het gedachtegoed van Karel V en de inhoud van de Vrede van Augsburg/Schmalkaldische Oorlogen toetst en daarmee 'voorwaardelijk geïmplementeerd is', worden twee verschillende historische redeneringen gevraagd.⁷⁴

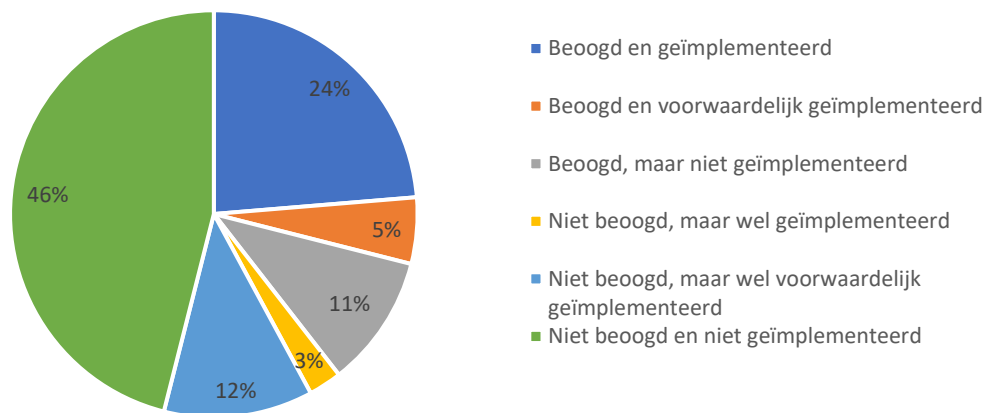
Hoewel historisch redeneren in zekere mate aanwezig is en er meerder historische redeneringen gevraagd worden, is dit nog maar beperkt in omvang. Dit is ook logisch, omdat vóór de examenherforming per 2015 historisch redeneren nog niet bewust als examendoel gesteld was. Deze analyse kan dan ook worden gezien als nulmeting voor de analyse van historisch redeneren in de examens van 2015 en 2021.

⁷³ Seixas & Morton, *The Big Six* (2012), p. 136-147.

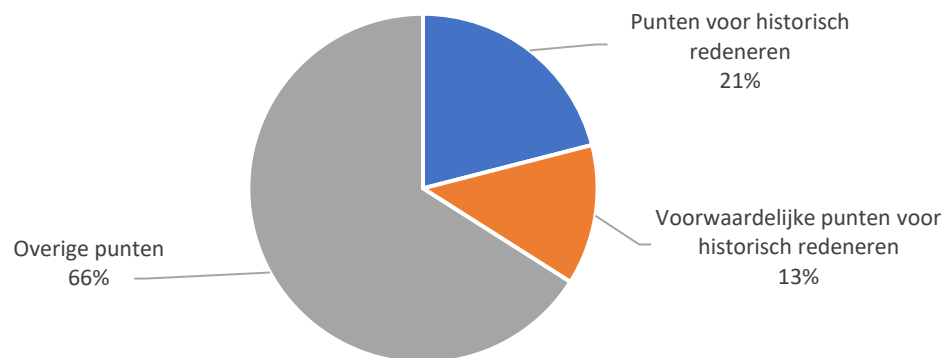
⁷⁴ *CE geschiedenis vwo 2014, 1^e tijdvak opgaven* (CvTE, 19-05-2014), p. 3.

3.1.2 Het centraal examen geschiedenis vwo in 2015

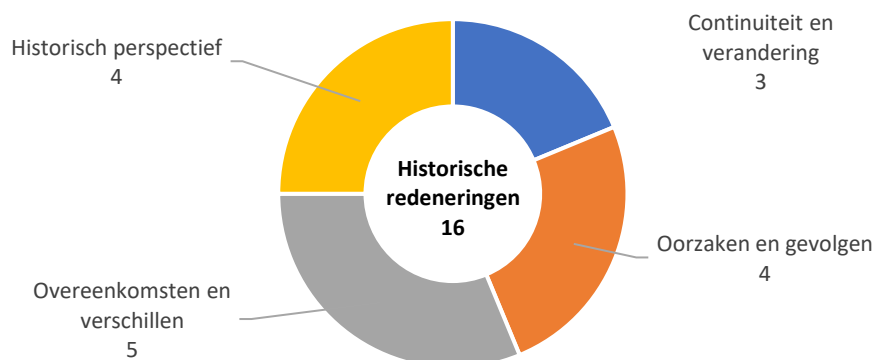
Figuur 4: Categorieën in CE geschiedenis vwo 2015

Figuur 5: Punten in CE geschiedenis vwo 2015

Figuur 6: Historische redeneringen in CE geschiedenis vwo 2015

3.1.2.1 Historisch redeneren in de nieuwe doelen

Met de hervorming van het examen zijn ook de examendoelen opnieuw vastgesteld. In de examendoelen van het centraal examen geschiedenis vwo 2015 zijn verschillende historische redeneringen, historische activiteiten en randvoorwaarden te herkennen. Examendoelen A4 (*"De kandidaat kan rekening houden met het niet-lineaire en multi-causale karakter van historische verschijnselen en gebeurtenissen"*) en A5 (*"De kandidaat kan rekening houden met verschillende soorten oorzaken en gevolgen"*) tonen het historisch redeneren over oorzaken en gevolgen uit het model van Van Boxtel en Van Drie. Examendoelen A7 en A8, over het onderscheiden van continuïteit en verandering en de verschillende soorten veranderingen (tempo, duur, schaal, intensiteit, omvang, terrein) tonen het historisch redeneren over continuïteit en verandering. Opnieuw komt het historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen niet expliciet terug in de examendoelen.⁷⁵

Een groot deel van de verschillende historische activiteiten is wel terug te zien in de examendoelen. Zo komt het gebruik van historische begrippen terug in examendoel A10 (*"De kandidaat kan omgaan met het verschil tussen unieke en generieke betekenissen van historische concepten"*) en het onderzoeken van historische bronnen in A14 (*"De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling"*). Opvallend genoeg komen de historische activiteiten '(tegen-)argumenten geven' en 'in de historische context plaatsen' niet langer terug in de nieuwe examendoelen. 'Historische vragen stellen' is opnieuw niet terug te zien in de examendoelen.⁷⁶

Tot slot is de toegevoegde vierde categorie van historische redeneren in dit onderzoek, historisch redeneren over historische perspectieven, nu expliciet terug te zien in examendoel A12 (*"De kandidaat kan menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden verklaren vanuit de toen en daar bekende en geaccepteerde kennis en waarden en vanuit de identiteit van individuen en groepen die in die tijd en/of op die plaats leefden en hierbij rekening houden met verschillende factoren die de standplaatsgebondenheid van*

⁷⁵ *Geschiedenis vwo. Syllabus centraal examen 2015 op basis van domein A en B van het examenprogramma* (CvTE, 2013), p. 12-13.

⁷⁶ Ibidem.

mensen of een groep bepalen."). Hoewel deze historische redenering niet door Van Boxtel en Van Drie wordt geëxpliciteerd, wordt deze wel in de analyse meegenomen, aangezien deze terugkomt in het second-order concept 'historische perspectieven' van Seixas en Morton en meerdere keren zichtbaar was in het examens van 2014 en 2015.⁷⁷

3.1.2.2 Een moeizaam eerste examen

Gezien de geschiedeniscurriculumhervorming is het te verwachten dat het aandeel historisch redeneren ten opzichte van het voorgaande jaar in het centraal examen geschiedenis 2015 is toegenomen. Uit het indelen van de vragen in de analysecategorieën, zoals te zien in figuur 4, blijkt inderdaad dat de categorie 'beoogd en geïmplementeerd' is verdubbeld ten opzichte van het voorgaande jaar (van 12% naar 24%). En hoewel de categorie 'niet beoogd, maar wel geïmplementeerd' slechts 3% is, een halvering ten opzichte van 2014, toont ongeveer een kwart van de vragen een onvoorwaardelijke implementatie van historisch redeneren. Hiermee ligt de implementatie van historisch redeneren hoger dan de 18% in 2014. Echter, wanneer ook de voorwaardelijke implementatie van historisch redeneren betrokken wordt bij de analyse is een daling zichtbaar ten opzichte van 2014. Waar in 2014 nog 32% van de vragen een voorwaardelijke implementatie, beoogd dan wel niet beoogd, bevatte, is dat in 2015 nog maar 17%. Het percentage vragen met (voorwaardelijke) historische redeneringen ligt daarmee op 43%, 7% lager dan in 2014.

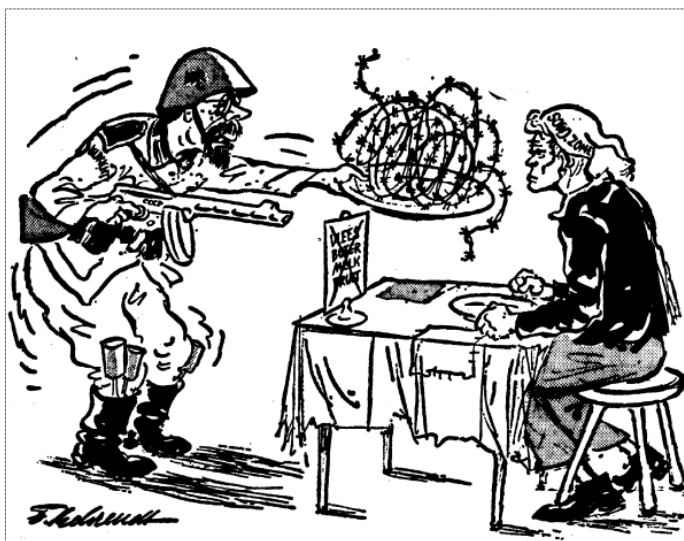
Ook wanneer wordt ingezoomd op de puntenverdeling, zoals te zien in figuur 5, blijkt deze verandering. Zo wordt nog maar 34% van de punten toegekend aan historisch redeneren ten opzichte van 41% in 2014. Met name de punten voor voorwaardelijke implementaties zijn hierin flink afgenomen van 23% naar 13% van het totaal aantal punten, terwijl de onvoorwaardelijke implementaties slechts met 3% zijn toegenomen.

Het verschil tussen het percentage vragen in de categorieën 'beoogd en geïmplementeerd' en 'niet beoogd, maar wel geïmplementeerd' en het aantal te behalen punten voor historisch redeneren is te wijten aan het feit dat bij opvallend veel vragen in deze categorieën een deel van de punten niet aan de historische redenering werden

⁷⁷ Ibidem.

toegekend, maar dat een deel van de punten naar reproductie van kennis of uitvoeren van historische vaardigheden gingen.

Een voorbeeld hiervan is vraag 26, waarbij examen-kandidaten de overeenkomst tussen een visie uit een prent en het Westerse beeld van de verhoudingen tussen de DDR en de Sovjet-Unie moesten beredeneren. Bij deze examen-vraag werd één punt toegekend, terwijl de overige twee punten

Afbeelding 3: bron 11 uit bijlagen CE geschiedenis vwo 2015.

waren voor het aanwijzen van bronelementen, dat onder de historische vaardigheden broninterpretatie valt. Hierbij is het simpelweg noemen van twee bronelementen genoeg voor deze punten.⁷⁸

3.1.2.3 Toch meer historische redeneringen

Ondanks deze afname in vragen met en punten voor historische redeneren, is het aantal historische redeneringen ten opzichte van 2014 toegenomen van veertien naar zestien redeneringen. Daarnaast is een meer gebalanceerde verhouding van de soorten redeneringen zichtbaar, zoals te zien in figuur 6. Dat dit niet tot meer punten voor historisch redeneren leidt, komt door het feit dat sommige vragen meerdere redeneringen toetsen, voor minder punten. In het examen van 2014 is bijna iedere redenering twee à drie punten waard, maar in 2015 is dit nog maar één eenderde gemiddeld.

⁷⁸ CE geschiedenis vwo 2015, 1e tijdvak correctievoorschrift (CvTE, 18-05-2015), p. 11, CE geschiedenis vwo 2015, 1e tijdvak opgaven (CvTE, 18-05-2015), p. 7 & CE geschiedenis vwo 2015, 1e tijdvak bijlage (CvTE, 18-05-2015), p. 9.

Een goed voorbeeld hiervan is vraag 11. Bij de vraag horen twee foto's: één foto van een grachtenpand waar de *Ons' Lieve Heer op Solder*, een protestantse schuilkerk uit 1661, in is gehuisvest en een foto van de Sint-Nicolaaskerk, een grootse protestante kerk uit 1887 in het centrum van Amsterdam. Examenkandidaten moeten twee beweringen van een historicus bij deze foto's ondersteunen met een beredenering, met in acht name van de twee bronnen. De eerste bewering, "*'Ons' Lieve Heer op Solder' is een goede illustratie van de godsdienstpolitiek van de Republiek*", vraagt om een historische redenering over overeenkomst. De tweede bewering, "*De bouw van de Sint Nicolaaskerk laat zien dat aan het eind van de negentiende eeuw deze politiek door Verlichtingsideeën is veranderd*", vraagt om een historische redenering over verandering en om een historische redenering over causaliteit.⁷⁹

bron 5

Een foto van de Oudezijds Voorburgwal in Amsterdam:

Afbeelding 4: bron 5 uit de bijlagen CE geschiedenis vwo 2015.

bron 6

Een foto van de Prins Hendrikkade in Amsterdam:

Afbeelding 5: bron 6 uit de bijlagen CE geschiedenis vwo 2015.

Alle drie de soorten historisch redeneren van het model, als ook alle historische activiteiten, op het stellen van historische vragen na, komen in deze vraag terug. Ook de randvoorwaarden over historische kennis, historische vaardigheden en inzicht in de aard van

⁷⁹ CE geschiedenis vwo 2015, 1e tijdvak correctievoorschrift (CvTE, 18-05-2015), p. 7, CE geschiedenis vwo 2015, 1e tijdvak opgaven (CvTE, 18-05-2015), p. 4 & CE geschiedenis vwo 2015, 1e tijdvak bijlage (CvTE, 18-05-2015), p. 5.

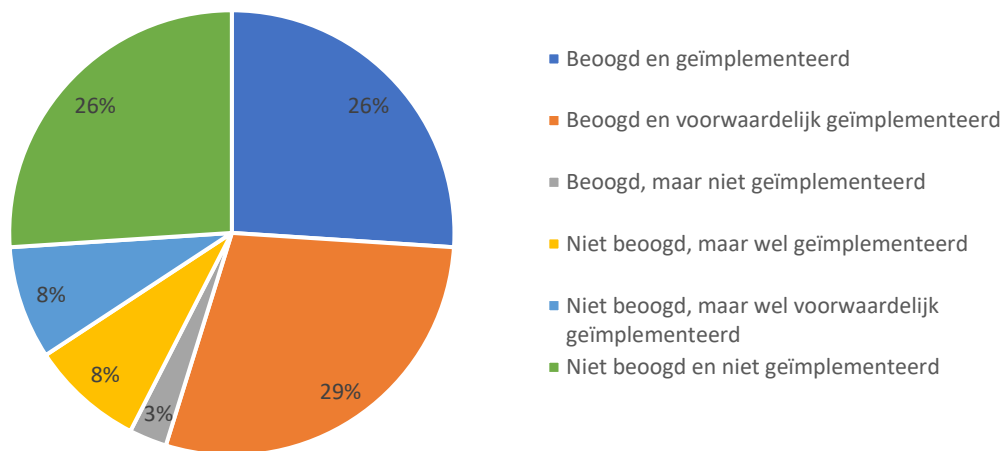
* Toelichting bij de bronnen uit de bijlagen: bij bron 5: "In 1661 koopt Jan Hartman het grachtenpand dat op de foto tweede van links staat. Hartman laat de zolder ombouwen tot schuilkerk, waarin de rooms-katholieke eredienst wordt gehouden. Het pand wordt 'Ons' Lieve Heer op Solder' genoemd en is tot 1887 een belangrijke rooms-katholieke kerk in het centrum van Amsterdam." en bij bron 6: "De Sint-Nicolaaskerk is gebouwd tussen 1884 en 1887 en is vanaf die tijd de belangrijkste rooms-katholieke kerk in het centrum van Amsterdam."

historische kennis komen in deze vraag aan bod. Desondanks kunnen leerlingen in totaal slechts vier punten behalen voor deze vraag: één eenderde per historische redenering. In verhouding tot andere vragen in het examen is vier punten relatief hoog, maar in verhouding tot de punten voor andere, vaak kleinere, historische redeneringen is één eenderde juist erg laag.

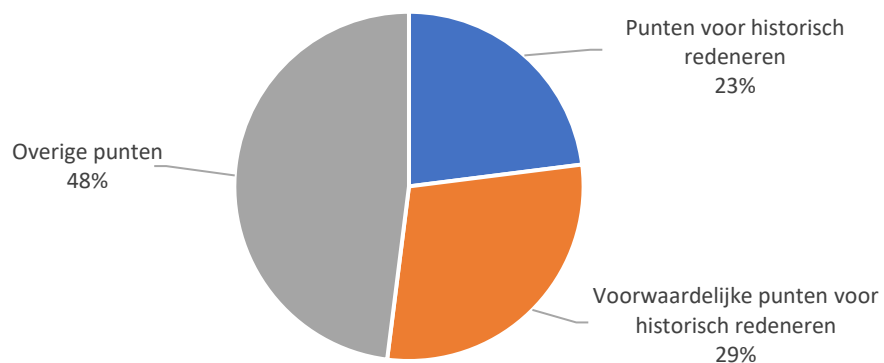
In het centraal examen geschiedenis vwo 2015 zijn meer historische redeneringen dan in 2014. Toch is aan historisch redeneren een kleiner aandeel, minder punten en minder gewicht gegeven dan in het examen van 2014. Het eerste examen na de examenherforming lijkt daarmee nog niet aan haar doel voor meer historisch denken en redeneren te voldoen.

3.1.3 Het centraal examen geschiedenis vwo in 2021

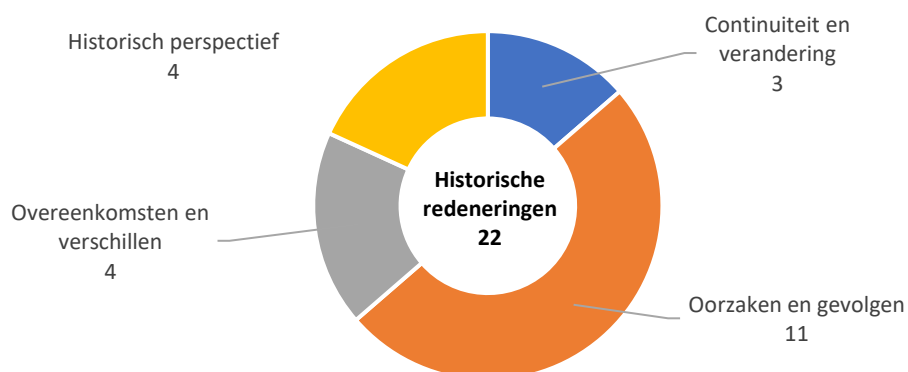
Figuur 7: Categorieën in CE geschiedenis vwo 2021

Figuur 8: Punten in CE geschiedenis vwo 2021

Figuur 9: Historische redeneringen in CE geschiedenis vwo 2021

3.1.3.1 Geen nieuwe examendoelen

Een vraag die de analyse van het centraal examen geschiedenis vwo 2015 oproept is of het toetsen van historisch redeneren in de daaropvolgende jaren is toegenomen. Een analyse van het meest recente examen op het moment van de uitvoer van het onderzoek kan antwoord geven op die vraag. Het meest recente centraal examen geschiedenis vwo is het examen van 2021. In de syllabus van het centraal examen 2021 zijn de examendoelen van domein 'Historisch besef' identiek aan de doelen van domein 'Historisch besef' uit de syllabus van 2015. Wel is domein 'Oriëntatiekennis' veranderd, doordat in 2021 andere historische contexten werden getoetst. Echter, deze verandering heeft geen invloed op de analyse, omdat de aanwezigheid van historisch redeneren niet afhankelijk hoeft te zijn van het gekozen historische onderwerp. Er zijn dus in de examendoelen geen veranderingen ten opzichte van 2015 met betrekking tot historisch redeneren.⁸⁰

3.1.3.2 Een geslaagd examen

De ontwikkeling van historisch redeneren in het centraal examen geschiedenis vwo wordt echter duidelijk bij een analyse van de vragen aan de hand van de analysecategorieën, zoals te zien in figuur 7. Het eerste wat in het oog springt is de afname van de categorieën 'beoogd, maar niet geïmplementeerd' en 'niet beoogd en niet geïmplementeerd'. In 2015 was dit nog 57%, hoger zelfs dan de 50% in 2014, maar in 2021 is slechts 29% van de vragen zonder historische redeneren. Het percentage geïmplementeerde vragen en voorwaardelijk geïmplementeerde vragen is tevens hoger dan zowel 2015 als 2014. In totaal bevat 34% van de vragen een onvoorwaardelijke historische redenering, ten opzichte van 26% in 2015 en 18% in 2014. De voorwaardelijke redeneringen zijn, na de afname in 2015, juist weer sterk toegenomen en komen met 37% van de vragen hoger uit dan de 32% in 2014 of de 17% in 2015. Wel is hiermee het percentage voorwaardelijk historisch redeneren juist weer groter dan het percentage onvoorwaardelijk historisch redeneren.

⁸⁰ *Geschiedenis vwo. Syllabus 2015* (2013) & *Geschiedenis vwo. Syllabus centraal examen 2021* (CvTE, 2019).

Een laatste duidelijke verschuiving in de procentuele verdeling van de analysecategorieën is de verschuiving van vragen met beoogd en niet-beoogd historisch redeneren. Als enige van de drie geanalyseerde Nederlandse centraal examens geschiedenis vwo, heeft het examen van 2021 een groter aandeel 'beoogde' dan 'niet beoogde' vragen die overeenkomst tonen met historisch redeneren: 58% van de vragen zijn 'beoogd' in 2021, waar dit in 2015 nog maar 39% was.

Wanneer naar de puntenverdeling wordt gekeken is een vergelijkbare verschuiving zichtbaar. Het percentage van punten voor historisch redeneren is, net als in 2015, toegenomen ten opzichte van het voorgaande geanalyseerde examen en is met 23% van de punten bijna een kwart van de 73 te behalen punten. Met name het percentage voorwaardelijke punten voor historisch redeneren is met 29% flink gestegen ten opzichte van 2015, waar slechts 13% van de punten behoorden tot voorwaardelijk historisch redeneren.

3.1.3.3 Meer historische redeneringen

Ook het aantal historische redeneringen laat een toename in het toetsen van historisch redeneren in het centraal examen geschiedenis vwo zien. Waar dit in 2015 nog zestien redeneringen waren, worden in het examen van 2021 tweeëntwintig historische redeneringen getoetst. De helft van deze historische redeneringen bestaan uit causale redeneringen. Daarnaast valt op dat het aandeel historische redeneringen per vraag juist omlaag is gegaan. In het examen van 2021 toetsen maar twee vragen een tweede historische redenering. Meer dan twee redeneringen, zoals in het voorbeeld van vraag 11 uit 2015, komen in dit examen helemaal niet voor. Veel historische redeneringen zijn daardoor korter en minder diepgaand of oppervlakkiger dan de vragen in 2015.

3.1.4 Historisch redeneren van 2014 tot 2021

Centraal examen geschiedenis vwo 2014-2021			
Categorie	2014	2015	2021
Beoogd en geïmplementeerd	12%	24%	26%
Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd	15%	5%	29%
Beoogd, maar niet geïmplementeerd	8%	11%	3%
Niet beoogd, maar wel geïmplementeerd	6%	3%	8%
Niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd	17%	12%	8%
Niet beoogd en niet geïmplementeerd	42%	46%	26%
Deelcategorie	2014	2015	2021
Beoogd	35%	39%	58%
Niet beoogd	65%	61%	42%
Geïmplementeerd	18%	26%	34%
Voorwaardelijk geïmplementeerd	32%	17%	37%
Niet geïmplementeerd	50%	57%	29%
Puntenverdeling	2014	2015	2021
Puntentotaal	73	76	78
Punten voor historisch redeneren	18%	21%	23%
Punten voor voorwaardelijk historisch redeneren	23%	13%	29%
Overige punten	59%	66%	48%
Soort historische redentie	2014	2015	2021
Continuïteit en verandering	2	3	3
Oorzaken en gevolgen	1	4	11
Overeenkomsten en verschillen	7	5	4
Historisch perspectief	4	4	4
Totaal	14	16	22

Figuur 10: resultatenoverzicht analyses CE's geschiedenis vwo 2014-2021.

De geschiedeniscurriculumhervorming vanaf 2015 had mede als doel om het historisch denken en redeneren in het centraal examen geschiedenis te bevorderen. Het examen van 2021 is hier in zekere zin in geslaagd. Wanneer de analyse van 2015 naast die van 2014 wordt gelegd leek hier aanvankelijk geen sprake van: het puntenpercentage voor historisch redeneren ging juist omlaag en meer dan de helft van de vragen ging niet over historisch redeneren.

In 2021 ging meer dan de helft van de punten naar historisch redeneren en was het aantal vragen zonder historische redeningen nog maar 29% van het examen. Daarnaast waren er tweeëntwintig historische redeningen te zien in een examen van vijfentwintig vragen, terwijl in de achtentwintig vragen uit 2014, maar veertien historische

redeneringen waren te destilleren. Opvallend is echter dat een deel van deze redeneringen onbedoeld was, aangezien historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen niet terugkomt in de examendoelen in de syllabus van het centraal examen geschiedenis vwo 2021.⁸¹

Wat ook blijkt uit de analyse van de Nederlandse centraal examens is dat de historische redeneringen veelal kort en niet-verdiepend van aard zijn. De meeste redeneringen worden met maximaal 2 punten beoordeeld en vragen één oorzaak, één gevolg, één verandering, één overeenkomst of één verschil of maar één of twee historische activiteiten uit het model van Van Boxtel en Van Drie. Juist wanneer meerdere redeneringen worden verbonden en meerdere historische activiteiten worden betrokken, zoals in vraag 11 uit 2015, wordt historisch redeneren diepgaand getoetst, al lijkt dit in de examens juist tot een lagere puntenwaardering van deze redeneringen.

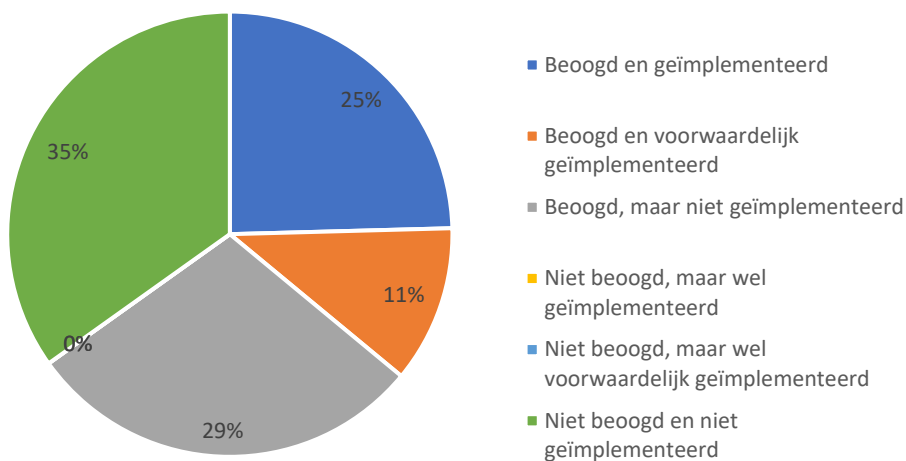
De analyse van de Nederlandse examens en de bijbehorende resultaten roepen de vraag op of er alternatieven zijn voor het toetsen van historisch redeneren. Gezien vergelijkbare ontwikkelingen in het geschiedenisonderwijs in Engeland, wordt een vergelijking tussen beide landen interessant. Want met vergelijkbare doelen van het geschiedenisonderwijs en -examinering worden verschillen en overeenkomsten in vorm, implementatie en beoordeling interessant om mogelijke verbeteringen van de toetsing van historisch redeneren in kaart te brengen.

⁸¹ *Geschiedenis vwo. Syllabus 2021* (2019).

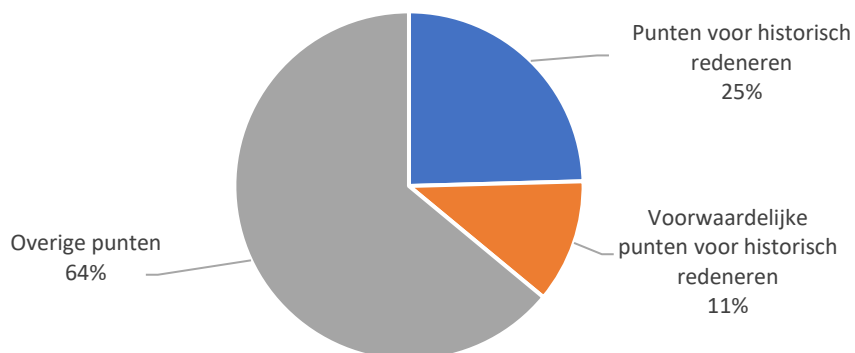
3.2 De Engelse examens

3.2.1 De GCSE's en GCE's history in 2014

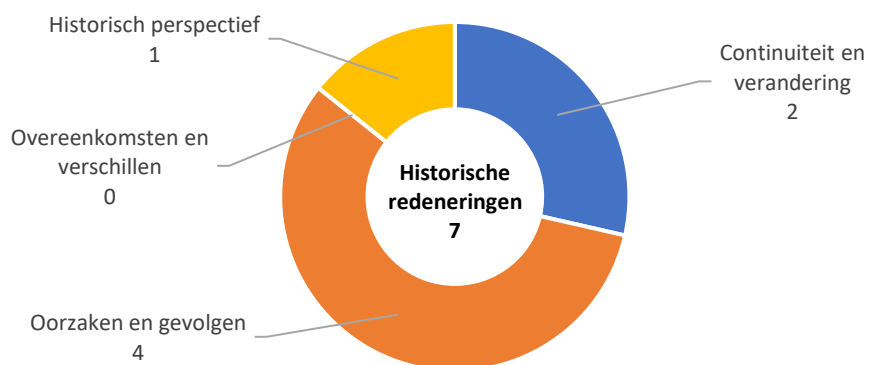
Figuur 11: Categorieën in GC(S)E's history 2014

Figuur 12: Punten in GC(S)E's history 2014

Figuur 13: Historische redeneringen in GC(S)E's history 2014

3.2.1.1 Doelen voor GCSE en GCE verschillen

De examendoelen voor de GCSE's en de GCE's zijn in 2018 vernieuwd, waardoor deze verschillen van de examendoelen in 2014, al tonen deze nog zekere overeenkomsten. In 2014 bestond de doelstelling uit vijf examendoelen die zijn samen te vatten als historische kennis, secundaire concepten, historisch besef, historische bronvaardigheden en historisch schrijven.⁸² De drie soorten historisch redeneren van het model van Van Boxtel en Van Drie komen terug in het examendoel met betrekking tot secundaire concepten.

*"GCSE specifications should, through these studies, require students to develop and demonstrate understanding of the historical concepts of continuity and change, cause and consequence, similarity and difference, and significance by making connections, drawing contrasts, analysing trends and framing historical questions."*⁸³

Ook is in dit examendoel historische significantie van Seixas en Morton te lezen. Of dit, net als historische perspectieven, tot een aparte categorie historische redeneringen leidt, moet uit de analyse blijken.⁸⁴

De doelstellingen voor de GCE A-levels zijn beperkter dan de doelen van de GCSE's en bestaan uit vier examendoelen verdeelt over historische kennis en historisch vaardigheden. Het tweede doel toont overeenkomst met historisch redeneren.

*"GCE specifications require students to demonstrate their understanding of the past through explanation, analysis and arriving at substantiated judgements of key concepts such as causation, consequence, continuity, change and significance within an historical context and the relationships between key features and characteristics of the periods studied"*⁸⁵

⁸² *History GCSE subject content and assessment objectives* (Department for Education UK, 2013), p. 5.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ Seixas & Morton, *The Big Six* (2012), p. 12-23.

⁸⁵ *GCE AS and A level subjects content and assessment objectives for history* (Department for Education UK, 2013), p. 2.

Historisch redeneren over continuïteit en verandering en over oorzaken en gevolgen komt hierin terug. Vreemd genoeg is historisch redeneren over overeenkomst en verschil niet opgenomen in de examendoelen van de GCE A-level history, waar dit voor het GCSE-niveau nog wel het geval was. Wel zijn in beide examendoelstellingen de historische activiteiten 'meta-historische begrippen gebruiken', '(tegen-)argumenten geven', 'historische vragen stellen' en 'in de historische context plaatsen' terug te zien. De activiteiten 'historische begrippen gebruiken' en 'historische bronnen onderzoeken' worden in de examendoelen van beide examens niet benoemd.⁸⁶

3.2.1.2 Weinig historisch redeneren

De vragen uit de Engelse examens in 2014 zijn in te delen in de categorieën, zoals te zien in figuur 11. Opvallend is dat zowel de categorie 'niet beoogd, maar wel geïmplementeerd' als 'niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd' in beide examens niet voorkomt. Alle vragen in het examen zijn duidelijk toe te wijzen aan ten minste één examendoel dat overeenkomt met historisch redeneren. Daarnaast zijn er in de examens vragen die enkel toe te schrijven zijn aan de examendoelen met betrekking tot historische kennis of historische bronvaardigheden. Dit beslaat 35% van de vragen, allemaal behorend tot de categorie 'niet beoogd en niet geïmplementeerd'.

Dit betekent echter niet dat de overige vragen historisch redeneren toetsen. Sterker nog, 29% van de vragen vallen in de categorie 'beoogd, maar niet geïmplementeerd' en toetsen dus geen historisch redeneren. Dit ondanks de overeenkomsten tussen historisch redeneren en de examendoelen die bij de vraag horen. Zo komt het aandeel vragen met historisch redeneren uit op in totaal 36%, waarvan 11% met voorwaardelijk historisch redeneren.

Het aandeel van historisch redeneren in de puntenanalyse blijft gelijk aan resultaten van de vraaganalyse, zoals te zien in figuur 12. Hierin is wel een verschil zichtbaar tussen het GCSE-examen en het GCE A-level-examen: hoewel het percentage van de punten voor historisch redeneren gelijk is in beide examens, bestaat dit in de GCSE volledig uit onvoorwaardelijk historisch redeneren. Van de zeventig punten voor

⁸⁶ Ibidem, p. 2 & *History GCSE subject content* (2013), p. 5.

historisch redeneren in het GCE A-level zijn dertig punten voor één vraag met onvoorwaardelijk historisch redeneren en veertig punten voor één vraag met voorwaardelijk historisch redeneren.

3.2.1.3 Verdiepende redeneringen

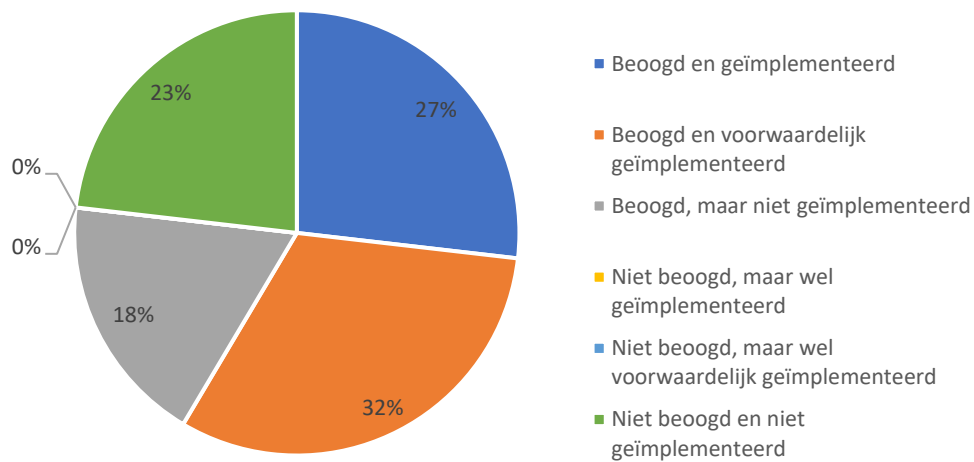
In totaal toetsen de Engelse geschiedenisexamens in 2014 zeven historische redeneringen, zoals te zien in figuur 13. Hiervan komen vijf redeneringen uit het GCSE en twee uit het GCE A-level. Hierin zijn historische redeneringen over continuïteit en verandering en over oorzaken en gevolgen te onderscheiden. Historische redeneringen over overeenkomsten en verschillen komen in beide examens helemaal niet voor. In het GCSE is een redenering geanalyseerd die tot de historische redeneringen over historische perspectieven gerekend moet worden, naar het second-order concept van Seixas en Morton. Redeneringen over historische significantie zijn niet gedestilleerd in beide examens, ondanks de overlap met de examendoelen historische significantie van Seixas en Morton.

Belangrijk om te vermelden is dat, ondanks dat het aantal historisch redeneringen opvallend lager ligt dan in de Nederlandse examens, deze historische redeneringen veel diepgaander zijn en vaak meerdere veranderingen, oorzaken, gevolgen, verschillen of perspectieven in één redenering behandelen. Daarnaast worden door de betogende aard van deze vragen bijna alle relevante historische activiteiten bij de vraag betrokken, waardoor je kan beargumenteren dat deze historische redeneringen zwaarder wegen dan de historische redeneringen in de Nederlandse examens.

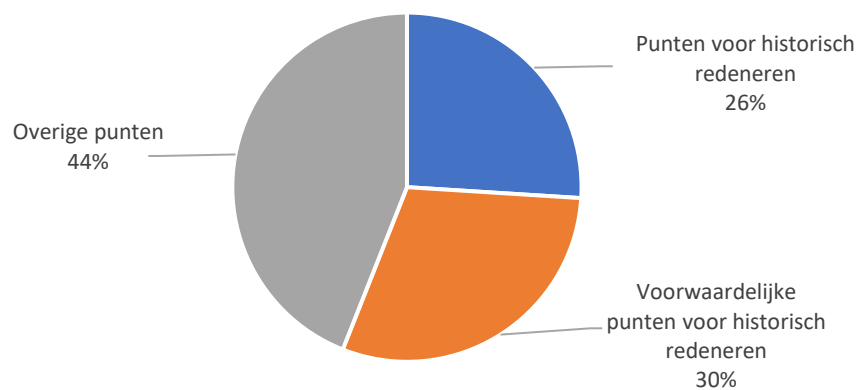
Voor deze historische redeneringen is echter ook veel historische kennis nodig die voor de examenkandidaten uitgebreid is uitgeschreven in de Engelse syllabus. De vereiste historische kennis is vaak zo specifiek dat vragen voorwaardelijk worden of zelfs niet meer het historisch redeneren toetsen. De redenering is al in de uitgebreide stofomschrijving gemaakt, waardoor redeneren reproduceren wordt. Dit is te zien bij maar liefst zes historische redeneringen en verklaart het grote aandeel van de categorie 'beoogd, maar niet geïmplementeerd'. Door de aandacht voor de vereiste te leren stof gaat dus veel potentiële toetsing van historisch redeneren verloren.

3.2.2 De GCSE's en GCE's history in 2018

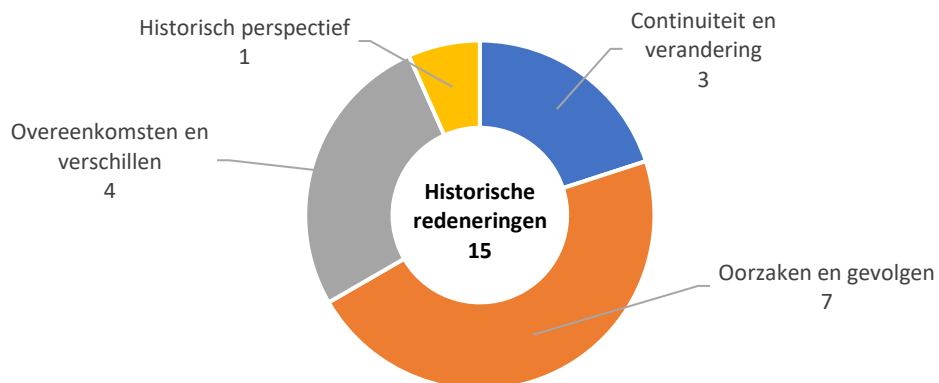
Figuur 14: Categorieën in GC(S)E's history 2018

Figuur 15: Punten in GC(S)E's history 2018

Figuur 16: Historische redeneringen in GC(S)E's history 2018

3.2.2.1 Nieuwe doelen met meer historisch redeneren

De examens uit 2018 zijn de eerste examens na de geschiedeniscurriculumhervorming in Engeland. Voor deze hervorming is een nieuwe syllabus opgesteld. Hoewel het bevorderen van historisch denken en redeneren niet expliciet in de nieuwe Engelse syllabus wordt benoemd, is dit wel terug te vinden in wat *historical understanding* wordt genoemd. In de nieuwe syllabus wordt het bevorderen van *historical knowledge and understanding* als hoofddoel van het examen genoemd. De examendoelen voor de GCSE komen grotendeels overeen met de doelen van 2014, maar zijn uitgebreid met een doel met betrekking tot het gebruiken van historische begrippen en een doel met betrekking tot het inzetten van bronanalyses voor argumentatie en onderzoek. Met deze twee nieuwe doelen zijn ook de, in 2014 nog ontbrekende, historische activiteiten 'historische begrippen gebruiken' en 'historische bronnen onderzoeken' in de examendoelen van de GCSE history 2018 terug te lezen. Daarmee is het hele model van Van Boxtel en Van Drie terug te vinden in deze examendoelen.⁸⁷

De examendoelen van het GCE A-level-examen van 2018 zijn ook hervormd en bestaan voortaan uit negen doelen. Samengevat hebben deze betrekking op historische kennis, meta-historische begrippen gebruiken, bronanalyse en geschiedschrijving. Ook bij deze doelen is het hele model terug te zien. Vermeldenswaardig is het laatste doel:

*"A-level students will draw on a greater depth and range of content and evidence, and evaluate with more sophistication, demonstrating a deeper understanding of historical concepts, producing responses that are more analytical and judgements that are more effectively substantiated."*⁸⁸

Dit doel overlapt niet direct met elementen uit het historisch redeneren-model, maar kan geïnterpreteerd worden als een aanmoediging tot verdiepend historisch redeneren en versterkt daarmee in zekere zin het model in z'n geheel.⁸⁹

⁸⁷ *History GCSE subject content* (Department for Education UK, 2014), p. 6.

⁸⁸ *GCE AS and A level subjects content for history* (Department for Education UK, 2014), p. 3.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 2-3.

3.2.2.2 (Voorwaardelijk) geïmplementeerde vragen

De analyse van de examens uit 2018 toont verbetering ten opzichte van 2014. Allereerst is het percentage vragen in de categorie 'beoogd' verder toegenomen van 65% in 2014 naar 77% in 2018. Daarmee is het merendeel van de vragen gelinkt aan historisch redeneren. Waar in 2014 nog 29% 'beoogd, maar niet geïmplementeerd' was, bijvoorbeeld doordat de redenering al uitgeschreven in het kennisoverzicht stond, is dat in 2018 nog maar 18%, zoals te zien in figuur 14. In totaal bevat 59% van de vragen (voorwaardelijk) historisch redeneren. Het percentage voorwaardelijk geïmplementeerd ligt hierbij op 32%, iets hoger dan de 27% voor onvoorwaardelijk geïmplementeerd.

De analyse van te behalen punten in beide examens wijkt in 2018 nauwelijks af van de vraaganalyse en ook hier is een grote toename van historisch redeneren zichtbaar, zoals te zien in figuur 15. Van de 328 punten die in de GCSE en GCE A-level history 2018 behaald kon worden, werd in totaal 56% toegekend aan historisch redeneren. Hierbij is wel verschil zichtbaar tussen het percentage punten voor historisch redeneren in de GCSE en de GCE A-level, respectievelijk 50% en 63%. In de GCSE is echter het percentage van punten voor historisch redeneren en voorwaardelijk historisch redeneren gelijk verdeeld, terwijl in de GCE A-level de verhouding 25% voor onvoorwaardelijk en 38% voor voorwaardelijk historisch redeneren is.

3.2.2.3 Twee keer zoveel redeneringen

De toename van historisch redeneren in de examens van 2018 wordt bevestigd bij de analyse van de daadwerkelijke historische redeneringen, zoals te zien in figuur 16. Waar in de examens van 2014 in totaal zeven historische redeneringen gedestilleerd konden worden, zijn dat in 2018 vijftien redeneringen. Causaliteit heeft hierbij het grootste aandeel, maar ook de andere soorten historische redeneringen zijn aanwezig. Ook is één redenering over historische perspectieven gedestilleerd. Net als in de examens van 2014 zijn de historische redeneringen in deze examens diepgaand en uitgebreid van omvang. Daarnaast zijn er meerdere vragen in het examen die meer dan één historische redenering vragen. Opvallend hierbij is dat deze redeneringen vervolgens in relatie moeten worden gebracht, wat een extra redenering oplevert. Een goed voorbeeld hiervan is vraag 6 van de derde paper van de GCSE history 2018. In deze vraag moeten leerlingen

beargumenteren in hoeverre zij het eens zijn met een interpretatie van een historicus over de oorzaken voor de moeilijkheden van de *Provisional Government* en het verschil tussen de eigen interpretatie en de twee interpretaties beredeneren. Hierbij krijgen de examenkandidaten twee interpretaties, zoals te zien in afbeelding 6, waarop de leerlingen moeten reageren.⁹⁰

Om deze vraag te beantwoorden moeten de leerlingen op basis van de interpretaties en hun eigen historische kennis een redenering over oorzaken en gevolgen maken. Vervolgens moeten zij redeneren over historische perspectieven om

Interpretation 1: From *The Russian Revolution* by Anthony Wood, published 1979.

The Provisional Government could not take effective action without the agreement of the Petrograd Soviet, which controlled the railways and the postal and telegraph services. The Soviet's most devastating action was the issuing of Order Number 1, as it placed the Soviet in control of all military action and put the soldiers' councils in control of discipline. Soon after, local Soviets appeared all over the country. It would, therefore, seem surprising that the Provisional Government survived at all, especially as it had not even been elected to take over the running of the country.

Interpretation 2: From *Russia 1894–1941* by Michael Lynch, published 2008.

The most persistent problem was the war against Germany. The Provisional Government had to keep Russia fighting in the war so that it could get money and supplies from its allies. Russia would have collapsed without this money. However, continuing with the war stopped the Provisional Government from dealing with Russia's severe social and economic problems. So, the Provisional Government had to keep Russia in the war, but continuing to fight ruined the Provisional Government's chances of survival.

Afbeelding 6: Interpretation 1 en 2 uit GCSE history 2018. Question paper – option 30.

de interpretaties van de auteurs te verklaren. Door deze twee redeneringen te verbinden kunnen zij een derde redenering over overeenkomst en verschil maken om de eigen interpretatie tot de tweede interpretatie te verhouden. Dergelijke vragen toetsen dus meerdere redeneringen met elk weer meerdere elementen (meerdere oorzaken en gevolgen, meerder perspectieven en meerdere overeenkomsten en verschillen).⁹¹

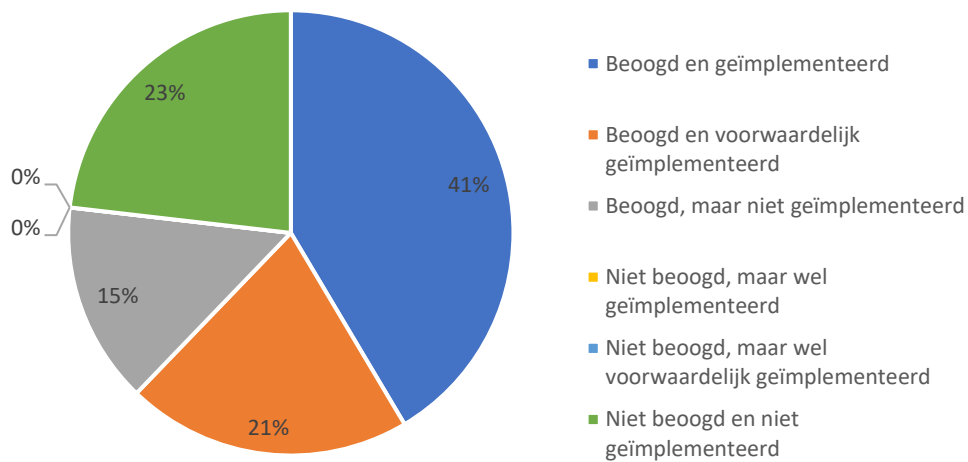
De analyse van de Engelse geschiedenisexamens van 2018 bevestigt de verwachting, naar aanleiding van de analyse van de examendoelen, dat de geschiedeniscurriculum-hervorming vanaf 2018 de toetsing van historisch redeneren sterk heeft bevorderd. De volledige overeenkomst tussen het model van Van Boxtel en Van Drie en de examendoelen van de Engelse examens beargumenteert de doelbewustheid hiervan. Ten opzichte van 2014 is het toetsen van historisch redeneren flink toegenomen, zowel in vragen als punten en redeneringen.

⁹⁰ *GCSE history exam 2018, Question paper – Option 30* (Pearson Edexcel, 2018), p. 11 en 19.

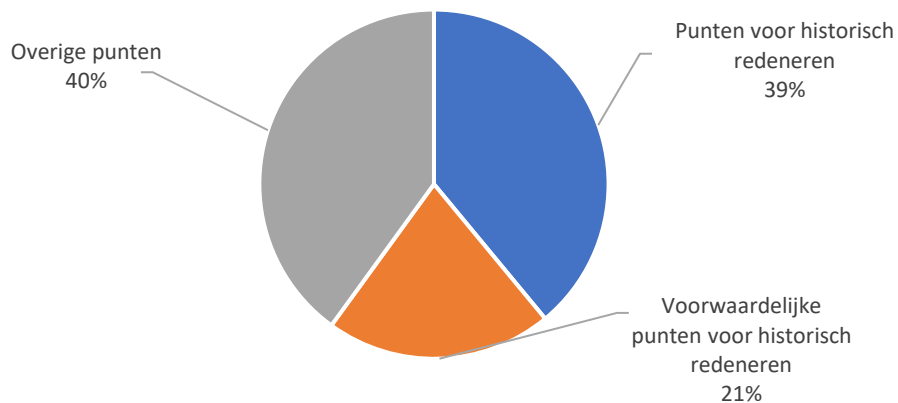
⁹¹ *GCSE history exam 2018, Mark scheme – Option 30* (Pearson Edexcel, 2018), p. 9-10.

3.2.3 De GCSE's en GCE's history in 2021

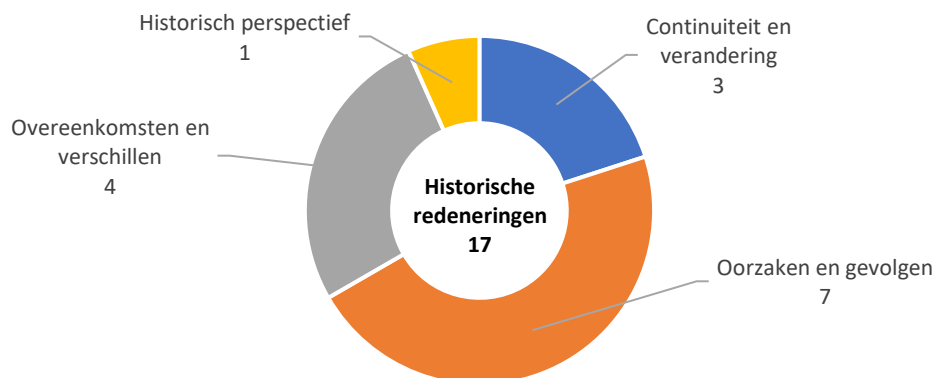
Figuur 17: Categorieën in GC(S)E's history 2021

Figuur 18: Punten in GC(S)E's history 2021

Figuur 19: Historische redeneringen in GC(S)E's history 2021

3.2.3.1 Onveranderde doelen

De examendoelen van 2021 zijn dezelfde als in 2018. Ook de kennisinhoud van de examens is onveranderd.⁹² Daarnaast is ook de vorm en structuur van de examens identiek aan 2018: de examens hebben dezelfde opbouw als in 2018 en zelfs de manier van vragen is in de meeste gevallen hetzelfde. Dat betekent echter niet dat de toetsing van historisch redeneren hetzelfde is gebleken.

3.2.3.2 Een stijgende lijn

Het percentage vragen in de categorie 'beoogd en geïmplementeerd', zoals te zien in figuur 17, is van 27% in 2018 naar 41% gestegen. Het percentage vragen met voorwaardelijk historisch redeneren is echter van 32% naar 21% gedaald, waardoor het totale aandeel van vragen met historische redeneren van 59% naar 62% is gestegen. Vooral deze verschuiving van voorwaardelijk naar onvoorwaardelijk is uit de vraaganalyse op te maken. De vraaganalyse geeft verder een gelijk beeld met de examens van 2018.

Deze verschuiving van voorwaardelijk naar onvoorwaardelijk is ook in de puntenanalyse zichtbaar. Waar in 2018 nog 30% van de punten aan voorwaardelijke historische redeneringen werd toegekend, tegenover 26% aan onvoorwaardelijke redeneringen, is in 2021 het percentage punten voor onvoorwaardelijke historische redeneringen bijna twee keer zo groot als het percentage punten voor voorwaardelijke redeneringen. Van de 328 te behalen punten worden maximaal 196 punten, 60% van de punten, toegekend aan historisch redeneren. Daarmee is het percentage 'overige punten' verder gereduceerd naar 40%, waar dat in 2018 nog 44% was.

Het is daarnaast goed te benoemen dat het verschil tussen de punten voor historisch redeneren in de GCSE- en de GCE A-level-examen, zoals dat in 2018 al zichtbaar was, verder is toegenomen. Het aantal punten voor historisch redeneren in de GCSE is zelfs 5% minder dan in 2018 en beslaat 45% van de punten, waarvan 40% onvoorwaardelijk. De GCE A-level is daarentegen nog verder toegenomen en maar liefst 75% van de punten, gelijk verdeeld over voorwaardelijke en onvoorwaardelijke redeneringen, wordt toegekend aan historisch redeneren.

⁹² *GCSE (9-1) History Specification* (Pearson Edexcel, 2015) & *History GCSE subject content* (2014).

3.2.3.3 Historisch redeneren afhankelijk van de gemaakte keuzes

Deze consistentie tussen de Engelse examens van 2018 en 2021 wordt ook duidelijk uit de analyse van de daadwerkelijke historische redeneringen. Ten opzichte van 2018 waren er in de examens van 2021 twee historische redeneringen meer te destilleren, met opnieuw een meerderheid voor de causale redeneringen. Wat wel opvalt is dat de toetsing van historische redeneringen erg wisselvallig was, afhankelijk van de stofinhoud in de syllabus en de keuzes van de leerlingen. Zoals reeds aangegeven kiezen examenkandidaten bij enkele vragen uit verschillende opties. Bij meerdere vragen in zowel de examens van 2018 als 2021 konden de opties bij verschillende categorieën worden ingedeeld. Doordat in dit onderzoek de variant met het meeste historisch redeneren is gebruikt, is dit in dit onderzoek niet zichtbaar.

Echter, het is gezien deze variatie mogelijk dat een examenkandidaat een keuze maakt met aanzienlijk minder historisch redeneren. De kans bestaat zelfs dat een examenkandidaat voor een alternatief kiest, om zo de te maken redeneringen te kunnen reproduceren uit de te leren stof. Dit zal voor een kandidaat die de stof goed geleerd heeft een aantrekkelijker optie zijn, dan te kiezen voor een vraag waarbij zelfstandig een redenering gemaakt moet worden. Daarmee wordt een beperking in de wijze van toetsen van historisch redeneren in Engelse examens blootgelegd.

3.3.4 Historisch redeneren van 2014 tot 2021

GCSE & GCE A-level history 2014-2021			
Categorie	2014	2018	2021
Beoogd en geïmplementeerd	25%	27%	41%
Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd	11%	32%	21%
Beoogd, maar niet geïmplementeerd	29%	18%	15%
Niet beoogd, maar wel geïmplementeerd	0%	0%	0%
Niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd	0%	0%	0%
Niet beoogd en niet geïmplementeerd	35%	23%	23%
Deelcategorie	2014	2018	2021
Beoogd	65%	77%	77%
Niet beoogd	35%	23%	23%
Geïmplementeerd	25%	27%	41%
Voorwaardelijk geïmplementeerd	11%	32%	21%
Niet geïmplementeerd	64%	41%	38%
Puntenverdeling	2014	2018	2021
Puntentotaal	350	328	328
Punten voor historisch redeneren	25%	26%	39%
Punten voor voorwaardelijk historisch redeneren	11%	30%	21%
Overige punten	64%	44%	40%
Soort historische redentatie	2014	2018	2021
Continuïteit en verandering	2	3	4
Oorzaken en gevolgen	4	7	7
Overeenkomsten en verschillen	0	4	5
Historisch perspectief	1	1	1
Totaal	7	15	17

Figuur 20: resultatenoverzicht analyses GCSE & GCE A-level history 2014-2021.

In de Engelse geschiedenisexamens is een duidelijke stijgende lijn te zien van historisch redeneren. Door de overlap tussen historisch redeneren en *historical understanding* was deze toename verwacht. Zeker omdat het volledige historisch redeneren-model terug te zien is in de examendoelen van 2018 en 2021, waar dat in 2014 nog niet het geval was.

De examens van 2014 toonden nog weinig historisch redeneren, maar na de geschiedeniscurriculumhervorming neemt de aanwezigheid van historisch redeneren op alle vlakken toe, zoals ook is te zien in figuur 20. Zo steeg de categorie 'beoogd en geïmplementeerd' in 2018 en 2021 ten opzichte van de voorgaande examens. Ook ging het percentage punten voor (voorwaardelijk) geïmplementeerd historisch redeneren van 36% in 2014 naar 59% in 2018 en 61% in 2021. Wel is hierin een schommeling tussen

voorwaardelijk en onvoorwaardelijk geïmplementeerd te zien, doordat dit in 2018 32% was, opvallend hoger dan 11% in 2014 en 21% in 2021.

Vooraf in de gevraagde historische redeneringen is een grote groei te zien. In 2014 waren dit er slechts zeven, wat in 2018 meer dan verdubbelde. In 2021 waren zelfs zeventien historische redeneringen te destilleren in beide examens. Alle vier de vormen van historisch redeneren komen hierbij terug, al ligt de nadruk ieder jaar op causaal redeneren. Deze historische redeneringen waren in vrijwel alle gevallen gekoppeld aan betogende vragen waarbij examenkandidaten diepgaand en met meerdere elementen moesten redeneren. Zeker de vragen waarbij bronnen betrokken worden raakten aan vrijwel alle elementen van het historisch redeneren-model. Wel valt op dat door de zeer specifieke kenniskaders vragen snel voorwaardelijk zijn of zelfs niet-geïmplementeerd doordat de redenering onderdeel is van de te leren stof.

Tot slot valt op dat de aanwezigheid van historisch redeneren erg wisselend kan zijn doordat leerlingen vaak tussen meerdere vragen mogen kiezen horende bij verschillende thema's. Tussen deze vragen kan het verschil groot zijn. Zo kiezen kandidaten bij de tweede vraag van het laatste paper van de GCE A-level tussen twee vragen van elk twintig punten. De eerste vraag valt in de categorie 'beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd' en de tweede vraag in 'niet beoogd en niet geïmplementeerd'. De keuze van de kandidaat kan dus met betrekking tot toetsing van historisch redeneren met 20 punten verschillen van de analyse in dit onderzoek. Deze keuzemogelijkheden hebben dus als gevolg dat theoretisch gezien de toetsing van historisch redeneren bij verschillende examenkandidaten ver uit elkaar kan liggen.

4. Conclusie

4.1 Vergelijking

Analyse centrale eindexamens 2014-2021				Nederland			Engeland		
Categorie	2014	2015	2021	2014	2018	2021	2014	2018	2021
Beoogd en geïmplementeerd	12%	24%	26%	25%	27%	41%			
Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd	15%	5%	29%	11%	32%	21%			
Beoogd, maar niet geïmplementeerd	8%	11%	3%	29%	18%	15%			
Niet beoogd, maar wel geïmplementeerd	6%	3%	8%	0%	0%	0%			
Niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd	17%	12%	8%	0%	0%	0%			
Niet beoogd en niet geïmplementeerd	42%	46%	26%	35%	23%	23%			
Deelcategorie	2014	2015	2021	2014	2018	2021	2014	2018	2021
Beoogd	35%	39%	58%	65%	77%	77%			
Niet beoogd	65%	61%	42%	35%	23%	23%			
Geïmplementeerd	18%	26%	34%	25%	27%	41%			
Voorwaardelijk geïmplementeerd	32%	17%	37%	11%	32%	21%			
Niet geïmplementeerd	50%	57%	29%	64%	41%	38%			
Puntenverdeling	2014	2015	2021	2014	2018	2021	2014	2018	2021
Puntentotaal	73	76	78	350	328	328			
Punten voor historisch redeneren	18%	21%	23%	25%	26%	39%			
Punten voor voorwaardelijk historisch redeneren	23%	13%	29%	11%	30%	21%			
Overige punten	59%	66%	48%	64%	44%	40%			
Soort historische redentie	2014	2015	2021	2014	2018	2021	2014	2018	2021
Continuïteit en verandering	2	3	3	2	3	4			
Oorzaken en gevolgen	1	4	11	4	7	7			
Overeenkomsten en verschillen	7	5	4	0	4	5			
Historisch perspectief	4	4	4	1	1	1			
Totaal	14	16	22	7	15	17			

Figuur 21: resultatenoverzicht analyses centrale eindexamens Nederland en Engeland 2014-2021.

Voor het uitvoeren van dit onderzoek stond de volgende hoofdvraag centraal: ‘in welke mate toetsen de centrale geschiedenisexamens op het hoogste niveau in Nederland en Engeland in de periode 2014 tot 2021 historisch redeneren?’. Voor een antwoord op deze vraag zijn de examens geanalyseerd en worden nu vergeleken op de examendoelen, vraagstelling, puntenverdeling en historische redeneringen.

4.1.1 Vergelijkbare examendoelen

Bij het analyseren van de Engelse en Nederlandse geschiedenisexamens wordt duidelijk dat de beide vormen van examinering veel op elkaar lijken. Allereerst tonen de Engelse en Nederlandse examendoelen in de geanalyseerde examenjaren veel overlap. Daarbij is een gelijksoortige evolutie te zien in het formuleren van doelen en toetsvormen. Dit is ook logisch, gezien de vergelijkbare aandacht voor en vergelijkbaarheid van onderliggende theorie van historisch besef respectievelijk *historical understanding*. Geconcludeerd kan worden dat historisch redeneren in beide landen tot de belangrijkste doelstellingen van het examen behoort en in de geanalyseerde periode aan belang heeft toegenomen. Een belangrijk verschil hierin is wel dat de Nederlandse examendoelen niet expliciet ingaan op historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen, een van de drie vormen van het historisch redeneren-model.⁹³

Opmerkelijk is dat de examendoelen in 2014 in beide landen impliciet al historisch redeneren beogen, ondanks dat dit toen nog niet expliciet zo werd benoemd. Historisch redeneren was dus in beide landen onbewust al onderdeel van de doelstellingen van de examens in 2014. Bij de invoering van de herziene doelen in de examens van respectievelijk 2015 en 2018 zien we in beide landen dezelfde zoektocht naar het aansluiten bij de *communis opinio* die binnen het vakgebied over historisch redeneren is ontstaan. In beide landen is deze ontwikkeling sinds de eerste examens verder en vergelijkbaar gegroeid.

Naast historisch redeneren komen historische kennis en historische bronvaardigheden als belangrijkste examendoelen naar voren in de examendoelen in beide landen. Historische kennis respectievelijk *historical knowledge* komt in alle examenverantwoordingen voor. Bronvaardigheden komen in de examendoelen van Engeland vanaf 2015 voor. In Nederland zijn deze ook vóór de hervorming expliciet genoemd. In alle examendoelen dienen bronvaardigheden argumenten en conclusies te ondersteunen. Daarmee zou het uitvoeren van bronvaardigheden dus geen doel op zich moeten zijn. Toch blijkt uit de analyse dat dit in alle examens in Engeland en Nederland wel het geval is.

⁹³ Van Boxtel & Van Drie, *Historical Reasoning* (2018), p. 152.

4.1.2 Overeenkomsten en verschillen in de vraagstellingen

De wijze waarop in examenvragen historisch redeneren wordt getoetst is erg vergelijkbaar. Met name de GCSE-vragen in Engeland lijken erg op de vraagstellingen in de Nederlandse examens. In beide gevallen richten de vragen zich op één of twee examendoelen. Wanneer deze vragen betrekking hebben op historisch redeneren toetsen deze meestal één redenering en zijn antwoorden doorgaans maar enkele punten waard, waardoor historisch redeneren relatief weinig punten oplevert. Naast historisch redeneren worden in deze vragen vaak ook historische kennis of bronvaardigheden getoetst. Dit is goed te verklaren vanuit de examendoelen, waarin oriëntatiekennis respectievelijk *historical knowledge* het andere deel van de examendoelen vormen.

Een groot verschil tussen de examenvragen in de Nederlandse en Engelse examens wordt uit de eindopdrachten van zowel de GCSE's als GCE A-levels duidelijk. Deze Engelse examens kennen per paper naast een aantal kleinere vragen één of twee uitgebreidere vragen, die voortbouwen op de eerdere vragen over kennis en bronvaardigheid. Deze uitgebreidere vragen worden hoger gewaardeerd en bestaan uit een betogende opdracht rond historisch redeneren, wat goed aansluit op de examendoelen. In deze uitgebreide vragen moeten de examenkandidaten vaak meerdere historische redeneringen maken met daarin meerdere elementen (oorzaken, overeenkomsten, veranderingen etc.). Het zwaartepunt in de puntentoekenning ligt duidelijk bij deze uitgebreidere en betogende vragen. Dergelijk onderscheid in vragen komt in de eindexamens in Nederland niet voor. De vragen over historisch redeneren wegen hier dus net zo zwaar als de vragen over historische kennis en bronvaardigheden. Een duidelijk verschil tussen de examinering in beide landen.

In 2014 was de kennisinhoud van de examens redelijk vergelijkbaar; de examens in beide landen toetsten kennis over zeer specifieke thema's. In de Nederlandse centraal examens waren dit twee thema's en in de Engelse GCSE's en GCE A-levels waren er in totaal zes thema's, verspreid over drie papers. Deze kennisinhoud bleef na de curriculumhervorming in Engeland hetzelfde. Uit de analyse wordt duidelijk dat deze zeer specifieke en diepgaande kennisinhoud ertoe leidt dat veel vragen voorwaardelijk worden. Examenkandidaten kunnen alleen de redenering maken als ze deze zeer specifieke kennis kunnen reproduceren. Een deel van deze vragen werd zelfs in de

categorie 'niet geïmplementeerd' ingedeeld omdat de redenering als reproductie was te beschouwen.

In Nederland is vanaf 2015 juist gekozen voor een brede kennisinhoud, verspreid over tien tijdvakken, aangevuld met een viertal verdiepende historische contexten. Ook worden de tien tijdvakken aangevuld met in totaal 49 kenmerkende aspecten. In de analyse van de Nederlandse examens van 2015 en 2021 is goed te zien hoe de voorwaardelijke punten voor historisch redeneren aan die historische contexten en kenmerkende aspecten worden gekoppeld. De vragen in de categorie 'beoogd en geïmplementeerd' komen juist uit het kennisoverzicht van de tien tijdvakken, regelmatig aangevuld met een bron. Deze tien tijdvakken blijken dus een goed kenniskader voor het toetsen van historisch redeneren. Sterker dan de historische contexten, kenmerkende aspecten of specifieke Engelse thema's.

4.1.3 Vergelijkbare kwantiteit, verschillen in kwaliteit

Hoewel verschillen tussen de Engelse en Nederlandse examinering zichtbaar worden wanneer je kijkt naar de vraagstellingen en kennisinhoud, worden de overeenkomsten juist duidelijk uit de analyse van historisch redeneren in de examens. Beide landen hebben een omslag gemaakt in het toetsen van historisch redeneren met de hervormingen vanaf 2015 in Nederland en 2018 in Engeland. Uit de analyse wordt duidelijk dat het eerste Nederlandse examen na de hervorming in de praktijk niet helemaal uitpakte zoals met de examendoelen werd bedoeld. Zo lag het percentage vragen in de categorie 'beoogd' hoger dan in 2014, maar de (voorwaardelijk) geïmplementeerde vragen juist lager dan in 2014. Ook het aantal te behalen punten voor historisch redeneren was lager in 2015 ten opzichte van 2014. Desalniettemin bevatte het Nederlandse examen van 2015 wel meer historische redeneren dan in 2014.

Wanneer de Nederlandse examens van 2014 en 2021 worden vergeleken, wordt duidelijk dat examenmakers erin zijn geslaagd om historisch redeneren, zoals beoogd in de examendoelen, meer en beter te toetsen. Niet alleen steeg het percentage van de categorie 'beoogd' van 35% naar 59%, maar ook steeg het percentage (voorwaardelijk) geïmplementeerde vragen van 50% naar 71%. Een flinke toename. Waar daarnaast in 2014 nog maar 41% van de punten voor (voorwaardelijk) historisch redeneren waren,

steeg dit in 2021 naar 52%, meer dan de helft. Maar nog het meest duidelijk wordt de toename van het toetsen van historisch redeneren zichtbaar in het aantal gevraagde historische redeneringen in de examens. Deze steeg van 14 in 2014 naar 22 in 2021. En dat terwijl het totaal aantal vragen juist afnam. Uit de analyse wordt dus duidelijk dat historisch redeneren in toenemende mate wordt getoetst in de Nederlandse centrale eindexamens geschiedenis en dat in 2021 meer dan de helft van het examen aan de toetsing van historisch redeneren kan worden toegeschreven.

Uit de analyse van de Engelse examens wordt al snel duidelijk dat de curriculumhervorming een direct effect had op het toetsen van historisch redeneren en dat dit in Engeland nog sterker is toegenomen dan in Nederland. Al vanaf de eerste examens in 2018 is een duidelijk verschil te zien ten opzichte van de oude examens uit 2014. Er zijn 12% meer vragen in de categorie 'beoogd', 23% meer (voorwaardelijk) geïmplementeerde vragen, 20% meer punten voor (voorwaardelijk) historisch redeneren en er werden in 2018 meer dan twee keer zo veel historische redeneringen gevraagd. Wel bestaat een groot deel van deze toename uit voorwaardelijk historisch redeneren, waarbij examenkandidaten voor het demonstreren van historisch redeneren dus afhankelijk zijn van de reproductie van specifieke kennis.

Deze toename van toetsing van historisch redeneren in Engeland zette voort in 2021. Hoewel de verdeling 'beoogd' en 'niet beoogd' hetzelfde is gebleven, nam het aantal geïmplementeerde vragen nog verder toe. Deels komt dit doordat minder vragen voorwaardelijk zijn en deels doordat het aandeel 'niet geïmplementeerd' is afgenomen. Het aantal historische redeneren nam daarnaast toe van vijftien redeneringen in 2018 naar zeventien redeneringen in 2021. In vergelijking met Nederland maakt Engeland dus een duidelijkere en effectievere omslag: in 2014 toetste het Nederlandse geschiedenisexamen nog meer historisch redeneren dan de Engelse varianten, maar vanaf de hervorming komt Engeland als winnaar uit de bus, zeker wanneer we de Engelse examens in 2018 vergelijken met het Nederlandse examen in 2015. Maar liefst 38% meer vragen vallen in de categorie 'beoogd', 16% meer vragen zijn (voorwaardelijk) geïmplementeerd en 22% meer punten worden in de Engelse examens van 2018 aan (voorwaardelijk) historisch redeneren toegekend.

De vergelijking tussen de Nederlandse en Engelse examens van 2021 geven vergelijkbare resultaten, al liggen de resultaten in dit jaar dicht bij elkaar. In de Engelse examens is 19% meer vragen 'beoogd' en 8% meer punten wordt aan (voorwaardelijk) historisch redeneren toegekend. Wel heeft het Nederlandse examen 9% meer (voorwaardelijk) geïmplementeerde vragen. Ook heeft het Nederlandse examen vijf historische redeneringen meer dan de Engelse examens van 2021. Al moet hier wel bij vermeld worden dat de Engelse redeneringen overwegend diepgaander zijn dan de historische redeneringen in de Nederlandse examens.

4.1.4 Meer historisch redeneren

Concluderend kan gesteld worden dat de centrale geschiedenisexamens op het hoogste niveau in Nederland en Engeland in de periode 2014 tot 2021 in toenemende mate historisch redeneren toetsen. De examensystemen in beide landen nemen een verschillende, maar vergelijkbare vorm aan, waarvan de effecten op de toetsing van historisch redeneren in de analyse naar voren komen. Historisch denken en redeneren kan gelezen worden in de uitleg van historisch besef in de Nederlandse examenverantwoording en van *historical understanding* in de Engelse variant. Na didactisch debat in beide landen zijn deze theorieën toegevoegd aan de doelstellingen voor de examinering. Naast historisch redeneren komen in beide landen historische kennis en historische bronvaardigheden als de belangrijkste examendoelen naar voren.

Hoewel beide landen duidelijk overeenkomen in de toename van toetsing van historisch redeneren, zijn er ook verschillen zichtbaar. Allereerst is dit duidelijk terug te vinden in de balans tussen de examendoelen met betrekking tot historisch redeneren en de overige examendoelen met betrekking tot historische kennis en bronvaardigheden. Waar deze doelen in de Nederlandse examens net zo zwaar wegen -alle vragen zijn ongeveer even veel punten waard- is hier in de Engelse examens duidelijk verschil in zichtbaar. De vragen met historisch redeneren zijn opvallend uitgebreider dan de vragen over historische kennis of bronvaardigheden. Hoewel er dus meer niet-geïmplementeerde vragen in de Engelse examens van 2021 zitten, wordt een hoger percentage van de punten hieraan toegewezen.

Daarnaast is het Engelse examen opgebouwd rond enkele specifieke kennisthema's, zowel vóór als na de hervorming in 2018. Nederland koos er juist voor om van dergelijke thema's af te stappen en hanteert sinds 2015 een breed kenniskader met tien tijdvakken. Echter, deze tijdvakken worden aangevuld met historische contexten en kenmerkende aspecten, waardoor toch veel vragen nog voorwaardelijk aan reproductieve kennis zijn. Ditzelfde is het geval rond de Engelse thema's. Wel is duidelijk dat in beide landen historisch redeneren in de centrale eindexamens geschiedenis flink is toegenomen, zowel beoogd als geïmplementeerd.

4.1.5 Kritische noten

Bij de conclusies van dit onderzoek moeten ook enkele kritische kanttekeningen geplaatst worden. Allereerst is het belangrijk om te benadrukken dat dit onderzoek op vier momentopnames berust in de periode 2014 tot en met 2021. Het is mogelijk dat analyseresultaten van examens van tussenliggende jaren in deze periode verschillen van de resultaten van dit onderzoek. Ditzelfde geldt voor de alternatieve opties binnen de Engelse examens in de onderzochte examenjaren. Door de vele keuzemogelijkheden waren er tal van andere samenstellingen van thema's mogelijk dan in dit onderzoek geanalyseerd. De opties zijn vooraf vergeleken. Op het eerste oog waren niet veel verschillen zichtbaar. Echter, een opeenstapeling van kleine verschillen kan toch een groot verschil maken.

Daarnaast is analyseren van examens enigszins subjectief. Hoewel getracht is zo objectief mogelijk te analyseren, kan niet uitgesloten worden dat uitvoering van eenzelfde analyse door een andere onderzoeker in bepaalde mate tot andere resultaten leidt. Er zijn steeds interpretaties en keuzes gemaakt, in de geest van dit onderzoek. Om enige twijfel weg te nemen zijn tijdens de analyses twijfelpunten aan tegenlezers ter beoordeling voorgelegd. Desondanks is het mogelijk dat over deze interpretaties en keuzes discussie bestaat.

4.2 Aanbevelingen

4.2.1 Sterke en zwakke punten

Aan deze conclusies kunnen enkele aanbevelingen ontleend worden voor het verbeteren van de toetsing van historisch redeneren in de centrale eindexamens geschiedenis van Nederland en Engeland. Beide examens kennen sterke en zwakke punten met betrekking tot de toetsing van historisch redeneren. Door juist de sterke punten te combineren, zou historisch redeneren in theorie nog efficiënter getoetst moeten kunnen worden. Oftewel, zwakke punten kunnen verbeterd worden door naar de benaderingswijze van het andere land te kijken.

4.2.2 Een goed kader, maar kleine vragen

De sterktepunten van de Nederlandse examens sinds de hervorming zijn de brede kennisinhoud en de vragen met bronnen. Vrijwel alle vragen in de categorieën 'beoogd en geïmplementeerd' en 'niet beoogd, maar wel geïmplementeerd' hebben betrekking op het bredere kenniskader van de tien tijdvakken en één of meer bronnen (zowel tekstueel als visueel). Hierdoor worden bijna alle activiteiten van het historisch redeneren-model betrokken, als ook minimaal één historische redenering van de modellen van Van Boxtel en Van Drie of Seixas en Morton. Juist wanneer de historische contexten of de kenmerkende aspecten worden getoetst, worden de vragen reproductief van aard. Hoewel historische kennis ook een doel op zich kan zijn, zullen weinig didactici bepleiten dat het hierbij over reproductie van deze kennis moet gaan. Juist de ontwikkelingen, kantelpunten en stromingen uit de tien tijdvakken geven de beoogde oriëntatiekennis.

In deze sterkte schuilt gelijk ook een zwakte van de Nederlandse examens. De vragen die onvoorwaardelijk historisch redeneren toetsen komen niet veel voor en zijn relatief weinig punten waard: reproductievragen zijn vaak evenveel punten waard en vragen over bronanalyse vaak nog meer. Dit is logisch als je naar de examendoelen kijkt. Doordat de helft van de doelstellingen voor het centraal eindexamen het beheersen van 'oriëntatiekennis' betreft, berust een groot deel van het examen op reproductie. Historisch redeneren wordt zo regelmatig voorwaardelijk aan deze reproductie of zelf helemaal vervangen door deze reproductie wanneer redeneringen uit het hoofd geleerd

moeten worden. Het is beter als in de geschiedenisexaminering juist de focus ligt op historisch denken en redeneren in plaats van op oriëntatiekennis, zoals ook wordt bepleit in *Bij de Tijd 3* en door verschillende vakdidactici.⁹⁴ De vraag is alleen hoe historisch denken en redeneren een meer expliciete en centrale plaats kunnen krijgen in het geschiedeniscurriculum.

4.2.3 Goede vragen, maar een smal kader

Antwoord hierop kan gevonden worden in sterke punten binnen de Engelse examens. Wat deze examens namelijk goed doen, is in betogende examenopdrachten meerdere en diepgaande historische redeneringen toetsen. Deze vragen zijn vier à vijf keer zo veel punten waard als de vragen over historische kennis en bronvaardigheden. Daarnaast worden kennis en bronvaardigheden ook getoetst in deze uitgebreide betogende examenvragen, omdat dit als randvoorwaarde nodig is voor de verschillende historische activiteiten en historische redeneringen. Verschil is dat de beoordeling op basis van de redenering gebeurt en niet op basis van reproductie van kennis of uitvoeren van bronvaardigheden. Hierdoor ligt het zwaartepunt bij het toetsen van historisch redeneren.

In de Engelse examens worden deze vragen echter gekoppeld aan zeer specifieke historische thema's, waarvan de examenkandidaten hele pagina's aan te leren stof moeten kunnen reproduceren. Doordat deze kennisinhoud zo specifiek is, wordt deze in de syllabi tot in details toegelicht, waardoor examenkandidaten veel kennis en redeneringen uit het hoofd leren en reproductie een grote rol speelt in het examen.

4.2.4 Het beste van twee werelden

Wanneer deze sterktes en zwaktes van de Engelse en Nederlandse examens met elkaar gecombineerd worden, komt er een gulden middenweg. Idealiter zie ik een examen waarin het brede kenniskader van de tien tijdvakken wordt gehanteerd, zonder de historische contexten en kenmerkende aspecten. Deze kenmerkende aspecten zijn nooit

⁹⁴ Van der Kooij & Van der Schans, *Bij de Tijd 3* (2018), Van Boxtel & Van Drie, *Historisch denken en redeneren onderwijzen* (2019), p. 26-29, C. van Boxtel & J. van Drie, 'Misvattingen over historisch redeneren. Een reactie op Matthijs Wieldraaijer', *Kleio* 7 (2021), p. 48-51 & Storck, 'Herbezinning op het curriculum' (2016), p. 52-59.

bedoeld als leerdoel, maar als didactisch hulpmiddel en de historische contexten zijn in de praktijk vooral reproductie. In plaats daarvan moet de nadruk op ontwikkelingen en kantelpunten binnen de tijdvakken komen liggen, zoals ook VGN betoogt in *Bij de Tijd 3*.⁹⁵ Daarmee past de oriëntatiekennis veel meer bij de invulling die Van Boxtel en Van Drie hieraan geven in relatie tot het historisch redeneren-model.⁹⁶ Vragen gelinkt aan dit brede kenniskader maken nu al het merendeel uit van de categorie 'beoogd en geïmplementeerd' in de centraal examens geschiedenis vwo 2015 en 2021. Uitbreiding hiervan zal dus ook de toetsing van historisch redeneren in de examens vergroten.

Ook voor de Engelse examens is een dergelijk breed kenniskader veel interessanter dan de specifieke kaders vol reproductie. Met het oog op het vergroten van de kennis van de Britse geschiedenis zou een overzicht en historisch redenerend vermogen leerlingen veel meer bieden dan zes op zichzelf staande thema's. Nieuwe Engelse tijdvakken zouden bijvoorbeeld vanuit Brits perspectief geschreven kunnen worden om in de sterke behoefte aan Britse geschiedenis in de examendoelen te voldoen. Alle historisch redeneren-doelen die getoetst moeten worden kunnen daarnaast ook binnen dit nieuwe en bredere kader getoetst worden. Sterker nog, een breder kenniskader kan helpen voorkomen dat vragen tot 'voorwaardelijk geïmplementeerd' of 'niet geïmplementeerd' behoren, door de reproductieve kennis uit de thema's te vervangen door bredere, niet reproductieve kennis uit bijvoorbeeld tijdvakken.

Daarnaast mag de Nederlandse vraagstelling meer op de Engelse betogende vraagstelling lijken. Wanneer je deze Engelse vraagstellingen toetst aan de examendoelen van de Nederlandse examens, blijkt dat hiermee veel van deze doelen zouden worden behaald, meer nog dan met de kleinere vragen in de huidige Nederlandse examens. Sterker nog, een aantal Nederlandse examendoelen kwam in de onderzochte examens niet terug. Deze doelen hadden bijna allemaal betrekking op verschillende aspecten van geschiedenis als een constructie, bijvoorbeeld inzicht in historische interpretaties of historisch debat. Dit aspect komt juist wel in betogende vragen terug, doordat examenkandidaten moeten reageren op historici of eigen interpretaties moeten beredeneren en beargumenteren. Daarnaast toont de analyse dat dit soort vragen

⁹⁵ Van der Kooij & Van der Schans, *Bij de Tijd 3* (2018).

⁹⁶ Van Boxtel & Van Drie, *Misvattingen over historisch redeneren* (2021), p. 49.

historisch redeneren diepgaander en breder toetst dan de huidige Nederlandse vragen. Tot slot komen de andere doelen, zoals brongebruik en oriëntatiekennis, in deze vragen terug als randvoorwaarden voor dergelijke redeneringen. De Engelse vorm van vraagstelling past dus beter bij de Nederlandse doelen.

Een nieuw examen met enkele uitgebreidere betoogvragen, eventueel voorafgegaan door kleinere instapvragen, binnen het brede kenniskader van de tien tijdvakken met nadruk op ontwikkelingen en kantelpunten, zal het toetsen van historisch redeneren kunnen verbeteren, zonder de toetsing van de andere doelen te verminderen. Het beste van twee werelden dus.

4.3 Vervolgonderzoek

Naar aanleiding van dit onderzoek zou vervolgonderzoek aanbevolen kunnen worden. Allereerst zou een complete analyse van alle examens uit Engeland en Nederland in de periode 2014 tot 2021 of idealiter vanaf de introductie van de schriftelijke centrale eindexamens geschiedenis tot nu, een completer beeld geven van de toetsing van historisch redeneren. Een degelijk vervolg zou meer gewicht en onderbouwing geven aan de conclusies. Daarnaast zou analyse op de andere opleidingsniveaus, zoals vmbo-t, havo en GCE AS-level, leiden tot bredere vergelijking. Het is namelijk goed mogelijk dat voor andere niveaus andere wijzen van toetsen van historisch redeneren zijn gekozen.

Tevens zou dit onderzoek uitgebreid kunnen worden naar voorbeeld van de *curriculum theories* van De Groot-Reuvekamp door niet alleen naar de beoogde doelen en de implementatie in het examen te kijken, maar ook de antwoorden van de examenkandidaten te analyseren.⁹⁷ Zo zou onderzocht kunnen worden of historisch redeneren ook daadwerkelijk wordt getoond bij beantwoording van de vragen. Mogelijk legt dit bloot waar moeilijkheden van historisch redeneren zitten en welke vragen in de uitvoering toch minder effectief blijken voor het toetsen van historisch redeneren.

Ook zou het interessant zijn om de schoolexamens in Nederland en het schoolonderzoek in Engeland in analyses mee te nemen. Aangezien deze examenonderdelen voor een belangrijk deel meewegen in de beoordeling van de leerling

⁹⁷ De Groot-Reuvekamp, et al., *The Understanding of Historical Time* (2014), p. 487-514.

en daarbinnen ook historisch redeneren wordt getoetst, zouden dit een belangrijke toevoeging kunnen zijn aan het totaalbeeld van de toetsing van historisch redeneren.

4.4 Nawoord

In dit onderzoek heb ik de Nederlandse en Engelse centrale geschiedenisexaminering in de periode 2014 tot 2021 geanalyseerd en vergeleken. Hoewel beide landen hiervoor een verschillende vorm hebben gekozen, is de ontwikkeling van de toetsing van historisch redeneren vergelijkbaar. Beide examens hebben sterkte- en zwaktepunten. Wanneer de sterke punten gecombineerd worden, wordt een examinering mogelijk waarbij betogende vragen in een breed kenniskader de examendoelen inclusief historisch redeneren toetsen. Dit onderzoek versterkt daarmee mijn visie dat historisch denken en redeneren de kern van het schoolvak geschiedenis is en dat de verschillende activiteiten en randvoorwaarden uit diverse theoretische modellen goed te verbinden zijn met overige te behalen doelen, binnen een modern en kwalitatief hoogwaardig geschiedenisonderwijs. Als (beginnend) docent heeft dit onderzoek mij in staat gesteld om kritisch te kijken naar de verschillende didactische werk- en toetsvormen, maar ook om kritisch en analytisch te kijken naar het historisch denken en redeneren van leerlingen, collega's en mijzelf. Dit onderzoek verbindt daarmee de academische wereld met het werkveld. Het beste van twee (mooie) werelden.

5. Bibliografie

5.1 Literatuur

- Boxtel, C. van, & J. van Drie, 'Historisch denken en redeneren onderwijzen', *Kleio* 5 (2019), p. 26-29.
- Boxtel, C. van, & J. van Drie, 'Misvattingen over historisch redeneren. Een reactie op Matthijs Wieldraaijer', *Kleio* 7 (2021), p. 48-51.
- Boxtel, C. van, & J. van Drie, 'Historical Reasoning: Conceptualizations and Education Applications', in: S.A. Metzger & L.M. Harris eds. *The Wiley International Handbook of History Teaching and Learning* (Hoboken, 2018), p. 149-176.
- Braak, B. van den, 'Onderwijs 200 jaar wettelijk geregeld', *Parlement.com* (07-04-2006),
https://www.parlement.com/id/vh9ge3209evu/onderwijs_200_jaar_wettelijk_geregeld (geraadpleegd op 26-04-2022).
- Canadine, D., J. Keating & N. Sheldon, *The Right Kind of History* (Londen, 2011).
- Chapman, A., 'Research and practice in History Education in England: A perspective from London', *The Journal of Social Studies Education* 6 (2017), p. 13-41.
- Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming, *Verleden, heden en toekomst* (Enschede, 2001).
- *Examenprogramma geschiedenis havo* (CvTE, 2018).
- *Examenprogramma geschiedenis vwo* (CvTE, 2022).
- *GCSE History Specification* (AQA, 2019).
- *Geschiedenis havo. Syllabus centraal examen 2022* (CvTE, 2020).
- *Geschiedenis vwo. Syllabus centraal examen 2022. Nader vastgesteld* (CvTE, 2020).
- Grever, M. & S. Stuurman, *Beyond the Canon. History for the Twenty-first Century* (New York, 2007).
- Grever, M., B. Pelzer, T. Haydn, 'High school students' views on history', *Journal of Curriculum Studies* 43:2 (2011), p. 207-229.
- Groot-Reuvekamp, M.J. de, C. van Boxtel, A. Ros & P. Harnett, 'The Understanding of Historical Time in the Primary History Curriculum in England and the Netherlands', *Journal of Curriculum Studies* 46:4 (2014), p. 487-514.

- Havekes, H., P. Coppen, C. van Boxtel, 'Knowing and Doing History: A Conceptual Framework and Pedagogy for Teaching Historical Contextualisation', *International Journal of Historical Learning, Teaching and Research* 11:1 (2012), p. 72-93.
- *History GCSE subject content* (Department for Education UK, 2014).
- *History Programmes of Study: Key Stage 3. National Curriculum in England* (Department for Education UK, 2013).
- Kaap, A. van der, & A. Visser, *geschiedenis. Vakspecifieke trendanalyse 2016* (SLO, 2016).
- Kooij, C. van der, & T. van der Schans, *Bij de Tijd 1* (VGN, 2016).
- Kooij, C. van der, & T. van der Schans, *Bij de Tijd 2* (VGN, 2017).
- Kooij, C. van der, & T. van der Schans, *Bij de Tijd 3* (VGN, 2018).
- Leeuw-Roord, J. van der, 'Beyond the Doorstep: The Nature of History Teaching across Europe' in: S. Aktekin, P. Harnett, M. Öztürk & D. Smart eds., *Teaching History and Social Studies for Multicultural Europe* (Ankara, 2009), p. 155-176.
- McCulloch, G., 'History of education in Britain since 1960', *Histoire de l'éducation* 154 (2020), 119-141.
- Nieuwenhuyse, K. van, K. Wils, G. Clarebout & L. Verschaffen, 'Het heden in het Vlaamse geschiedenisonderwijs, bekeken door de bril van geschiedenisexamens', *Hermes* 55:18 (2014), p. 47-69.
- *Reforms to GCSEs in England from 2015* (Department for Education UK, 2013).
- Rooy, P. de, *Een geschiedenis van het onderwijs in Nederland* (Amsterdam, 2018).
- Seixas, P., & T. Morton, *The Big Six Historical Thinking Concepts* (Toronto, 2012).
- Simon, B., *Studies in the History of Education, 1780-1870* (Londen, 1960).
- Smart, D., & P. Harnett, 'The History Curriculum in England: Contested Narratives' in: S. Aktekin, P. Harnett, M. Öztürk & D. Smart, *Teaching History and Social Studies for Multicultural Europe* (Ankara, 2009), p. 99-116.
- Smart, D., 'The History Curriculum in England and Wales' in: S. Aktekin, P. Harnett, M. Öztürk & D. Smart, *Teaching History and Social Studies for Multicultural Europe* (Ankara, 2009), p. 77-98.
- Storck, E., 'Herbezinning op het curriculum. Op zoek naar een instrument met meer vrijheid en aandacht voor ons vak', *Kleio* 1 (2016), p. 52-59.

- Visser, J., 'De examens beginnen weer. Maar waarom moeten alle leerlingen dezelfde vragen beantwoorden?', *De Correspondent* (08-06-2019), <https://decorrespondent.nl/9464/de-examens-beginnen-weer-maar-waarom-moeten-alle-leerlingen-dezelfde-vragen-beantwoorden/751943192-f37da39c> (geraadpleegd op 17-12-2021).
- Wieldraaijer, M., 'Historisch denken en redeneren. Goede doelen voor het geschiedenisonderwijs?' *Kleio* 6 (2021), p. 14-18.
- Wilschut, A., 'Wat is het alternatief? Arie Wilschut reageert op opiniestuk', *Kleio* 7 (2021), p. 52-53
- Wilschut, A., *Beelden van tijd. De rol van historisch tijdsbewustzijn bij het leren van geschiedenis* (Assen, 2011).
- Wilschut, A., D. van Straaten, M. van Riessen, *geschiedenisdidactiek* (Bussum, 2013).
- Wineburg, S., 'Unnatural and essential: the nature of historical thinking', *Teaching History* 129 (2007), p. 6-11.

5.2 Websites

- 'An introduction to the British education system', *Bright World Guardianships* (2022), <https://www.brightworldguardianships.com/en/guardianship/british-education-system/> (geraadpleegd op 29-04-2022).
- 'Basis- en voortgezet onderwijs', *Nuffic* (2022), <https://www.nuffic.nl/onderwijssystemen/verenigd-koninkrijk-engeland-wales-en-noord-ierland/basis-en-voortgezet-onderwijs#voortgezet-onderwijs> (geraadpleegd op 02-05-2022).
- 'Beoordelingssystemen' *Nuffic* (2022), <https://www.nuffic.nl/onderwijssystemen/verenigd-koninkrijk-engeland-wales-en-noord-ierland/beoordelingssystemen> (geraadpleegd op 02-05-2022).
- 'De Canon is vernieuwd!', *Canon van Nederland* (2020), <https://www.canonvannederland.nl/nl/page/141750/de-canon-is-vernieuwd> (geraadpleegd op 26-04-2022).

- 'GCSE Options: Everything you need to know about choosing your GCSE subjects', *Bitesize* (BBC, 2018), <https://www.bbc.co.uk/bitesize/articles/zrjh92p> (geraadpleegd op 29-04-2022).
- 'Hoe zitten de profielen in elkaar?', *Studiekeuze123* (2022), <https://www.studiekeuze123.nl/wat-ga-jij-kiezen/profiel-kiezen/hoe-zitten-de-profielen-in-elkaar> (geraadpleegd op 29-04-2022).
- 'How have school exams changed over the past 150 years?', Cambridge Assessment (14-02-2008), <https://www.cambridgeassessment.org.uk/news/how-have-school-exams-changed-over-the-past-150-years/> (geraadpleegd op 27-04-2022).
- 'Need to Know: UK Exam Boards', *WHSmith* (25-09-2014), <https://blog.whsmith.co.uk/need-to-know-uk-exam-boards/> (geraadpleegd op 17-12-2021).
- 'The UK's Exam System Explained', *Point to Point Education* (02-01-2018), <https://www.pointtopointeducation.com/blog/uks-exam-system-explained/> (geraadpleegd op 17-12-2021).
- 'Wanneer ben ik geslaagd voor het vwo-eindexamen?', *Rijksoverheid* (2022), <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/eindexamens/vwo/eindexameneisen-vwo> (geraadpleegd op 30-04-2022).

5.3 Bronnen

5.3.1 Nederlandse examens

- Centraal eindexamen geschiedenis vwo 2014:
 - *Examenprogramma geschiedenis havo/vwo* (CvTE, 2014).
 - *Geschiedenis vwo. Syllabus centraal examen 2014* (CvTE, 2012).
 - *CE geschiedenis vwo 2014, 1^e tijdvak correctievoorschrift* (CvTE, 19-05-2014).
 - *CE geschiedenis vwo 2014, 1^e tijdvak opgaven* (CvTE, 19-05-2014).
 - *CE geschiedenis vwo 2014, 1^e tijdvak bijlage* (CvTE, 19-05-2014).

- Centraal eindexamen geschiedenis vwo 2015:
 - *Examenprogramma geschiedenis vwo* (CvTE, 2015).
 - *Geschiedenis vwo. Syllabus centraal examen 2015 op basis van domein A en B van het examenprogramma* (CvTE, 2013).
 - *CE geschiedenis vwo 2015, 1^e tijdvak correctievoorschrift* (CvTE, 18-05-2015).
 - *CE geschiedenis vwo 2015, 1^e tijdvak opgaven* (CvTE, 18-05-2015).
 - *CE geschiedenis vwo 2015, 1^e tijdvak bijlage* (CvTE, 18-05-2015).
- Centraal eindexamen geschiedenis vwo 2021:
 - *Examenprogramma geschiedenis vwo* (CvTE, 2021).
 - *Geschiedenis vwo. Syllabus centraal examen 2021* (CvTE, 2019).
 - *CE geschiedenis vwo 2021, 1^e tijdvak correctievoorschrift* (CvTE, 18-05-2021).
 - *CE geschiedenis vwo 2021, 1^e tijdvak opgaven* (CvTE, 18-05-2021).
 - *CE geschiedenis vwo 2021, 1^e tijdvak bijlage* (CvTE, 18-05-2021).

5.3.2 Engelse examens

- GCSE history exam 2014:
 - *GCSE history A Specification* (Pearson Edexcel, 2009).
 - *GCSE history exam 2014, Mark scheme - Unit 1* (Pearson Edexcel, 2014).
 - *GCSE history exam 2014, Mark scheme - Unit 2, option 2A* (Pearson Edexcel, 2014).
 - *GCSE history exam 2014, Mark scheme - Unit 3, option 3A* (Pearson Edexcel, 2014).
 - *GCSE history exam 2014, Question paper - Unit 1* (Pearson Edexcel, 2014).
 - *GCSE history exam 2014, Question paper - Unit 2, option 2A* (Pearson Edexcel, 2014).
 - *GCSE history exam 2014, Question paper - Unit 3, option 3A* (Pearson Edexcel, 2014).
 - *History GCSE subject content and assessment objectives* (Department for Education UK, 2013).
- GCE A-level history exam 2014:

- *A-level history exam 2014, Mark scheme – Unit 1, option A* (Pearson Edexcel, 2014).
 - *A-level history exam 2014, Mark scheme – Unit 2, option A* (Pearson Edexcel, 2014).
 - *A-level history exam 2014, Mark scheme – Unit 3, option A* (Pearson Edexcel, 2014).
 - *A-level history exam 2014, Question paper – Unit 1, option A* (Pearson Edexcel, 2014).
 - *A-level history exam 2014, Question paper – Unit 2, option A* (Pearson Edexcel, 2014).
 - *A-level history exam 2014, Question paper – Unit 3, option A* (Pearson Edexcel, 2014).
 - *A-level History Specification* (Pearson Edexcel, 2009).
 - *GCE AS and A level subjects content and assessment objectives for history* (Department for Education UK, 2013).
- GCSE history exam 2018:
 - *GCSE (9-1) History Specification* (Pearson Edexcel, 2015).
 - *GCSE history exam 2018, Mark scheme - Option 10* (Pearson Edexcel, 2018).
 - *GCSE history exam 2018, Mark scheme - Option 30* (Pearson Edexcel, 2018).
 - *GCSE history exam 2018, Mark scheme - Option B1* (Pearson Edexcel, 2018).
 - *GCSE history exam 2018, Mark scheme - Option P1* (Pearson Edexcel, 2018).
 - *GCSE history exam 2018, Question paper – Option 10* (Pearson Edexcel, 2018).
 - *GCSE history exam 2018, Question paper – Option 30* (Pearson Edexcel, 2018).
 - *GCSE history exam 2018, Question paper – Option B1* (Pearson Edexcel, 2018).
 - *GCSE history exam 2018, Question paper – Option P1* (Pearson Edexcel, 2018).
 - *History GCSE subject content* (Department for Education UK, 2014).
- GCE A-level history exam 2018
 - *A-level history exam 2018, Mark scheme – Option 1A* (Pearson Edexcel, 2018).
 - *A-level history exam 2018, Mark scheme – Option 2A* (Pearson Edexcel, 2018).

- *A-level history exam 2018, Mark scheme – Option 30* (Pearson Edexcel, 2018).
 - *A-level history exam 2018, Question paper – Option 1A* (Pearson Edexcel, 2018).
 - *A-level history exam 2018, Question paper – Option 2A* (Pearson Edexcel, 2018).
 - *A-level history exam 2018, Question paper – Option 30* (Pearson Edexcel, 2018).
 - *A-level History Specification* (Pearson Edexcel, 2014).
 - *GCE AS and A level subjects content for history* (Department for Education UK, 2014).
- GCSE history exam 2021:
 - *GCSE (9-1) History Specification* (Pearson Edexcel, 2015).
 - *GCSE history exam 2021, Mark scheme - Option 10* (Pearson Edexcel, 2021).
 - *GCSE history exam 2021, Mark scheme - Option 20* (Pearson Edexcel, 2021).
 - *GCSE history exam 2021, Mark scheme - Option 30* (Pearson Edexcel, 2021).
 - *GCSE history exam 2021, Question paper – Option 10* (Pearson Edexcel, 2021).
 - *GCSE history exam 2021, Question paper – Option 20* (Pearson Edexcel, 2021).
 - *GCSE history exam 2021, Question paper – Option 30* (Pearson Edexcel, 2021).
 - *History GCSE subject content* (Department for Education UK, 2014).
- GCE A-level history exam 2021:
 - *A-level history exam 2021, Mark scheme – Option 1A* (Pearson Edexcel, 2021).
 - *A-level history exam 2021, Mark scheme – Option 2A* (Pearson Edexcel, 2021).
 - *A-level history exam 2021, Mark scheme – Option 30* (Pearson Edexcel, 2021).
 - *A-level history exam 2021, Question paper – Option 1A* (Pearson Edexcel, 2021).
 - *A-level history exam 2021, Question paper – Option 2A* (Pearson Edexcel, 2021).
 - *A-level history exam 2021, Question paper – Option 30* (Pearson Edexcel, 2021).
 - *A-level History Specification* (Pearson Edexcel, 2014).
 - *GCE AS and A level subjects content for history* (Department for Education UK, 2014).

Radboud Universiteit

Bijlagen

Het beste van twee werelden

Een vergelijkend onderzoek naar historisch denken
en redeneren in het centraal examen geschiedenis in
Nederland en Engeland, 2014-2021

Bob Emmen
15 juni 2022

Masterscriptie Educatie in de MMW
Tweejarige Educatieve Master Geschiedenis

Scriptiebegeleider:
Tweede lezer:

Dr. M. Hülsken
Dr. R. Ensel

Inhoud

Bijlage 1: Analyseoverzicht CE geschiedenis vwo 2014-2021	2
Bijlage 2: Analyseoverzicht GCSE en GCE A-level history 2014-2021.....	3
Bijlage 3: Analyse CE geschiedenis vwo 2014	4
Bijlage 4: Analyse CE geschiedenis vwo 2015	24
Bijlage 5: Analyse CE geschiedenis vwo 2021	45
Bijlage 6: Analyse GCSE history exam 2014.....	64
Bijlage 7: Analyse GCE A-level history exam 2014	72
Bijlage 8: Analyse GCSE history exam 2018.....	78
Bijlage 9: Analyse GCE A-level history exam 2018	97
Bijlage 10: Analyse GCSE history exam 2021.....	109
Bijlage 11: Analyse GCE A-level history exam 2021	128

Bijlage 1: Analyseoverzicht CE geschiedenis vwo 2014-2021

Centraal examen geschiedenis vwo 2014-2021			
Categorie	2014	2015	2021
Beoogd en geïmplementeerd	12%	24%	26%
Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd	15%	5%	29%
Beoogd, maar niet geïmplementeerd	8%	11%	3%
Niet beoogd, maar wel geïmplementeerd	6%	3%	8%
Niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd	17%	12%	8%
Niet beoogd en niet geïmplementeerd	42%	46%	26%
Deelcategorie	2014	2015	2021
Beoogd	35%	39%	58%
Niet beoogd	65%	61%	42%
Geïmplementeerd	18%	26%	34%
Voorwaardelijk geïmplementeerd	32%	17%	37%
Niet geïmplementeerd	50%	57%	29%
Puntenverdeling	2014	2015	2021
Puntentotaal	73	76	78
Punten voor historisch redeneren	18%	21%	23%
Punten voor voorwaardelijk historisch redeneren	23%	13%	29%
Overige punten	59%	66%	48%
Soort historische redenering	2014	2015	2021
Continuïteit en verandering	2	3	3
Oorzaken en gevolgen	1	4	11
Overeenkomsten en verschillen	7	5	4
Historisch perspectief	4	4	4
Totaal	14	16	22

Bijlage 2: Analyseoverzicht GCSE en GCE A-level history 2014-2021

GCSE en GCE A-level history 2014-2021			
Categorie	2014	2018	2021
Beoogd en geïmplementeerd	25%	27%	41%
Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd	11%	32%	21%
Beoogd, maar niet geïmplementeerd	29%	18%	15%
Niet beoogd, maar wel geïmplementeerd	0%	0%	0%
Niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd	0%	0%	0%
Niet beoogd en niet geïmplementeerd	35%	23%	23%
Deelcategorie	2014	2018	2021
Beoogd	65%	77%	77%
Niet beoogd	35%	23%	23%
Geïmplementeerd	25%	27%	41%
Voorwaardelijk geïmplementeerd	11%	32%	21%
Niet geïmplementeerd	64%	41%	38%
Puntenverdeling	2014	2018	2021
Puntentotaal	350	328	328
Punten voor historisch redeneren	25%	26%	39%
Punten voor voorwaardelijk historisch redeneren	11%	30%	21%
Overige punten	64%	44%	40%
Soort historische redenering	2014	2018	2021
Continuïteit en verandering	2	3	4
Oorzaken en gevolgen	4	7	7
Overeenkomsten en verschillen	0	4	5
Historisch perspectief	1	1	1
Totaal	7	15	17

Bijlage 3: Analyse CE geschiedenis vwo 2014

Nr.	Analysevraag	Analyse
1.	Wat wordt getoetst?	Chronologie m.b.t. thema
	Hoe wordt het getoetst?	Zes gebeurtenissen uit thema Republiek moeten op chronologische volgorde geplaatst worden.
	Examendoelen:	• A1 "De kandidaat kan gebeurtenissen uit zijn eigen leven alsmede verschijnselen, gebeurtenissen en personen uit de geschiedenis met behulp van een tijdbalk of een andere vorm van chronologische schematisering ordenen en daarbij de volgende aanduidingen van tijd en tijdsindeling gebruiken: jaren, eeuwen, tijdvakken, perioden en jaartellingen."⁹⁸ • C2 "<i>De Republiek in een tijd van vorsten.</i>"
	Historisch redeneren:	-
	Categorie⁹⁹:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de gebeurtenissen worden expliciet genoemd in de te leren thema-inhoud. De gebeurtenissen zijn dusdanig specifiek en binnen dezelfde historische context, dat het enkel reproductie van de chronologie uit de syllabus toetst.
2.	Wat wordt getoetst?	Overeenkomst
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een overeenkomst tussen een gebeurtenis en een politie-bestuurlijke ontwikkeling beredeneerd worden.
	Examendoelen:	C2 " <i>De Republiek in een tijd van vorsten.</i> "

⁹⁸ Alle examendoelen voor domein A en C zijn afkomstig uit: *Geschiedenis vwo. Syllabus centraal examen 2014* (CvTE, 2012).

⁹⁹ 'Beoogd en geïmplementeerd', 'beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd', 'beoogd, maar niet geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd' of 'niet beoogd en niet geïmplementeerd'.

	Historisch redeneren	"In de historische context plaatsen", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".
	Categorie:	'Niet beoogd, maar wel geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering binnen de context van het thema, maar expliciete kennis is niet nodig voor de redenering.
3.	Wat wordt getoetst?	Continuïteit en verandering
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet continuïteit en verandering beredeneerd worden m.b.v. twee bronnen.
	Examendoelen:	• A4 "De kandidaat kan in historische processen de samenhang tussen veranderingen en continuïteit beschrijven." • A5 "De kandidaat kan voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven en gegevens eruit selecteren."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Historische bronnen onderzoeken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over continuïteit en verandering".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over continuïteit en verandering, waarbij kennis uit historische kennis en de bronnen komt.
4.	Wat wordt getoetst?	Overeenkomst en historisch perspectief a.d.h.v. thema
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een overeenkomst tussen een brief van Karel V en zijn godsdienstpolitiek gegeven worden en het handelen van Ferdinand moet verklaard worden vanuit de context.

	Examendoelen:	<i>C2 "Karel V koos ervoor in de Nederlanden uitingen van het protestantisme te onderdrukken. Bij de vrede van Augsburg in 1555 werd hij echter gedwongen om in Duitse gebieden waar de lokale vorst protestants was de protestantse eredienst toe te staan."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen", " <i>Historical perspectives</i> ".
	Categorie:	'Niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd': de vraag toetst historische redeneringen over overeenkomst en historisch perspectief, die niet voortkomen uit de doelen van het examen. Voor de redenering is expliciete kennis uit het thema nodig.
5. en	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. thema
6.	Hoe wordt het getoetst?	Beide vragen gaan door op de redenering van vraag 4. De kritiek van Karel V op de Staten-Generaal en het succes van de oproep moeten toegelicht worden.
	Examendoelen:	<i>C2 "De gewesten probeerden samen een oplossing voor de burgeroorlog en de godsdienstige tegenstellingen te vinden. Dit leidde in 1576 tot de Pacificatie van Gent."</i>
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': Beide vragen toetsen reproductie van de thema-inhoud. Eventuele redeneringen die getoetst zouden kunnen worden, zijn al gemaakt in de toelichting.
7.	Wat wordt getoetst?	Historisch perspectief

	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een gebeurtenis en gevolg gereproduceerd worden, alvorens het handelen van Elizabeth I verklaard moet worden.
	Examendoelen:	<i>C2 "Ook elders in Europa zorgde de scheuring in de kerk voor veel beroering. Zo ontstond er in Engeland na de dood van Hendrik VIII onrust tussen katholieken en protestanten. Met het bestijgen van de troon door Elizabeth I werden rust en orde hersteld. Zij maakte een einde aan de kettervervolgingen ondanks aanhoudende druk van de paus en Spanje op de Engelse troon. In Frankrijk bestreden hugenoten en katholieken elkaar. In een poging deze strijd te sussen, liet de Franse koning zijn zus in 1572 trouwen met Hendrik van Navarra, een hugenoot. Navarra wist de slachting op hugenoten, die volgde op deze 'Bloedbruiloft', te ontkomen. Door het overlijden van de laatste katholieke erfgenaam werd de Franse troon inzet van een burgeroorlog."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen", " <i>Historical perspectives</i> ".
	Categorie:	'Niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over de motieven van een historisch persoon. Dit is geen examendoel, maar raakt wel historisch redeneren en <i>historical perspectives</i> . Voor de redenering is wel expliciete kennis nodig over het thema.
8.	Wat wordt getoetst?	Verandering / Historisch perspectief

	Hoe wordt het getoetst?	Een stelling over de rol van Amsterdam in de Opstand moet worden beredeneerd.
	Examendoelen:	• A6 "De kandidaat kan in het kader van een historische vraagstelling verklaringen geven voor historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen." • A7 "De kandidaat kan bij het geven van oordelen over het verleden rekening houden met de rol van waardepatronen in heden en verleden; en het ondersteunen van uitspraken met behulp van argumenten."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen", " <i>Historical perspectives</i> ".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over historisch perspectief.
9.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit/Historisch perspectief
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten redenen voor het handelen van Willem van Oranje en de Franse koning beredeneerd worden.
	Examendoelen:	• A6 "De kandidaat kan in het kader van een historische vraagstelling verklaringen geven voor historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen; - onderscheid maken tussen verschillende soorten oorzaken en gevolgen." • A7 "De kandidaat kan bij het geven van oordelen over het verleden rekening houden met tijd- en plaatsgebondenheid van interpretaties en oordelen afkomstig van personen uit het verleden en afkomstig van hedendaagse personen, onder

		wie hij zelf; de rol van waardepatronen in heden en verleden; en het ondersteunen van uitspraken met behulp van argumenten."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen", " <i>Historical perspectives</i> ".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over causale motieven binnen historische perspectieven.
10.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een broninterpretatie onderbouwd worden.
	Examendoelen:	A5 "De kandidaat kan voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven en gegevens eruit selecteren."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst een historische vaardigheid en geen historische redenering.
11.	Wat wordt getoetst?	Verschil
	Hoe wordt het getoetst?	Het verschil tussen twee opvattingen moet m.b.v. twee bronnen beredeneerd worden.
	Examendoelen:	A5 "De kandidaat kan voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven en gegevens eruit selecteren."
	Historisch redeneren:	"Historische bronnen onderzoeken", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".

	Categorie:	'Niet beoogd, maar wel geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over verschil, maar dit komt niet terug in de examendoelen.
12.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. thema
	Hoe wordt het getoetst?	De tweestrijd tussen Maurits en Johan van Oldenbarnevelt moet worden genoemd in relatie tot religieuze spanning tussen Arminianen en Gomaristen.
	Examendoelen:	<i>C2 "In het religieus conflict stonden de aanhangers van Arminius en Gomarus tegenover elkaar. De aanhang van Arminius woonde overwegend in Utrecht en Holland, die van Gomarus in de andere gewesten. De steden in het gewest Holland waren echter verdeeld. In 1617 liet Van Oldenbarnevelt, die de arminianen steunde, de Scherpe Resolutie aannemen. Daarbij spraken de Staten van Holland zich uit tegen een nationale synode om het religieuze conflict te beslechten en gaven ze steden toestemming soldaten in te huren om het conflict de kop in te drukken. Maurits steunde Gomarus en verzette zich tegen dit leger waarvan hij geen bevelhebber was. De religieuze strijd eindigde met de Synode van Dordrecht die partij koos voor Gomarus."</i>
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst reproductie van expliciete kennis uit de themainhoud.
13.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. een thema
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee uitspraken over buitenlandsbeleid van Franse koningen worden toegelicht.

	Examendoelen:	• C2 <i>"De jonge Republiek hield stand tegen Spanje, geholpen door de uitputting van de Spaanse financiën na de ondergang van de Armada in 1588 en de voortdurende oorlog tussen Spanje en Frankrijk."</i> • C2 <i>"Lodewijk XIV streefde naar een groter Frankrijk, omgeven door natuurlijke grenzen. Het land verkeerde onder zijn regering in een bijna permanente staat van oorlog, onder andere met de Republiek. Het was voor de Republiek moeilijk deze bedreigingen het hoofd te bieden. Land- en zeegewesten hadden verschillende prioriteiten met betrekking tot de landsverdediging. De buitenlandse politiek van Johan de Witt was erop gericht via afwisselende bondgenootschappen de beide andere naties uit elkaar te spelen. Deze politiek mislukte toen Karel II Stuart en Lodewijk XIV in 1672 gezamenlijk de Republiek aanvielen."</i>
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst reproductie van historische kennis uit de thema-inhoud en geen historische redenering. Wanneer oorzaken gevraagd zouden worden of de twee uitspraken vergeleken zouden worden, zou dit wel kunnen.
14.	Wat wordt getoetst?	Verandering a.d.h.v. thema
	Hoe wordt het getoetst?	De verandering in de relatie tussen Nederland en Engeland n.a.v. de Vrede van Münster moet worden beredeneerd.

	Examendoelen:	- A4 "De kandidaat kan in historische processen de samenhang tussen veranderingen en continuïteit beschrijven." - C2 <i>"In 1648 sloot de Republiek vrede met Spanje in de Vrede van Münster. [...] In de tweede helft van de zeventiende eeuw werd de positie van de Republiek in toenemende mate bedreigd door de opkomst van Engeland en Frankrijk."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over continuïteit en verandering".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over verandering, maar kennis, expliciet genoemd in de thema-inhoud, is vereist voor het antwoord.
15.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis en historische vaardigheden m.b.t. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	De belangen van Amsterdam en Willem III moeten genoemd worden en er moet een broninterpretatie gegeven worden.
	Examendoelen:	- A5 "De kandidaat kan voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven en gegevens eruit selecteren." - C2 <i>"Na de val van Antwerpen in 1585 groeide Holland en in het bijzonder Amsterdam uit tot het centrum van de Europese handel. De kooplieden en ambachtslieden die naar Holland trokken, versterkten met hun kennis en kapitaal deze ontwikkeling."</i>

		• C2 <i>"Willem III kon zich ontwikkelen tot een gezaghebbend stadhouder met ruime bevoegdheden. Deze zette hij niet in om het staatsbestel van de Republiek te hervormen. Hij richtte zijn aandacht vooral op de internationale situatie in Europa, waarin hij als grote tegenstrever van Lodewijk XIV vele coalitieoorlogen leidde."</i>
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst reproductie van kennis uit de thema-inhoud en historische vaardigheden over broninterpretatie, maar geen historische redenering.
16.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. een thema
	Hoe wordt het getoetst?	De bijnaam 'Nederlandse boeken' voor verboden boeken, moet worden uitgelegd.
	Examendoelen:	C2 <i>"Veel buitenlandse publicaties werden in Amsterdam gedrukt. Het tolerante klimaat trok internationale wetenschappers zoals Descartes aan."</i>
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst reproductie van kennis uit de thema-inhoud.
17.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) causaliteit a.d.h.v. een thema
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een verklaring voor het 14 ^e amendement gegeven worden. Deze staat letterlijk in de thema-inhoud.
	Examendoelen:	• A6 "in het kader van een historische vraagstelling verklaringen geven voor historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen"

		C1 <i>"Na de overwinning van de noordelijke staten werd slavernij door het 13e amendement op de grondwet in alle staten verboden. Volgens het 14e amendement op de grondwet dienden de burgers in elke staat, ongeacht kleur of ras gelijk te worden behandeld; het 15e amendement gaf zwarte mannen stemrecht."</i>
	Historisch redeneren:	"Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': de vraag beoogt een causale redenering te toetsen, maar deze komt al terug in het kennisoverzicht en is daardoor reproductie en begrijpend lezen in plaats van historisch redeneren.
18.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	Uit de bron moeten twee argumenten ontleend worden.
	Examendoelen:	A5 "De kandidaat kan voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven en gegevens eruit selecteren."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel broninterpretatie en geen historische redenering.
19.	Wat wordt getoetst?	Overeenkomst a.d.h.v. een thema
	Hoe wordt het getoetst?	Een bron moet vergeleken worden met twee politieke bewegingen.
	Examendoelen:	C1 <i>"Op het platteland ontstond de People's Party waarvan de aanhangers populistten werden genoemd. Het was een agrarische beweging die zich verzette tegen het nieuwe industriële Amerika en</i>

		<i>vast wilde houden aan het ideaal van het conservatieve en kleinsteedse Amerika. Tegelijkertijd wilde de People's Party de landbouw moderniseren en commercialiseren. De invloed van de populistten bleef beperkt. In de steden ontstond in de jaren '90 de brede Progressive Movement, die vooral steunde op de stedelijke middenklasse. Deze beweging wilde het industriële Amerika opvoeden en democratiseren en richtte zich, hoewel geen voorstander van het socialisme, tegen de macht van de grote ondernemingen. Een groot deel van deze hervormers behoorde tot de ontwikkelde stedelijke middengroepen. Zij vreesden dat de maatschappij ten onder zou gaan aan sociale chaos. Om dit te voorkomen werden al vanaf de jaren '80 opvanghuizen voor immigranten en armen in sloppenwijken gesticht. Kritische onderzoeksjournalisten stelden politieke, economische en sociale misstanden aan de kaak via de invloedrijke populaire pers."</i>
	Historisch redeneren:	"Historische bronnen onderzoeken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".
	Categorie:	'Niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over overeenkomsten. Deze komt niet voort uit de examendoelen. Voor de redenering is expliciete kennis uit de thema-inhoud nodig.
20.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) verandering a.d.h.v. een thema

	Hoe wordt het getoetst?	De verandering in de betekenis van het begrip <i>Manifest Destiny</i> moet worden toegelicht in de context van de annexatie van de Filippijnen.
	Examendoelen:	• A4 "De kandidaat kan in historische processen de samenhang tussen veranderingen en continuïteit beschrijven." • C1 "<i>In de negentiende eeuw richtten de Verenigde Staten zich dan ook op Noord-Amerika en op de territoriale uitbreiding van de eigen staat door het verleggen van de 'Frontier'. Volgens het 'Manifest Destiny' waren de Verenigde Staten hiertoe voorbestemd en hadden zij een taak in het ontsluiten en ontwikkelen van het eigen continent.</i>" • C1 "<i>Door de Spaans-Amerikaanse oorlog van 1898 werd, ondanks heftige discussies in de media tussen voor- en tegenstanders van imperialisme, de politiek-strategische positie in het Caraïbisch gebied en in de Stille Oceaan versterkt. Cuba werd een Amerikaans protectoraat en de Filippijnen werden in feite een Amerikaanse kolonie. De invloed in Latijns-Amerika nam verder toe toen de Verenigde Staten in 1903 het recht verwierven voor de aanleg van het Panamakanaal.</i>"
	Historisch redeneren:	"Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over continuïteit en verandering".
	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over verandering,

		maar deze kan niet gemaakt worden zonder expliciete kennis uit het thema. In de thema-inhoud wordt de redenering echter al gegeven, waardoor de vraag op reproductie berust in plaats van historisch redeneren.
21.	Wat wordt getoetst?	Chronologie m.b.t. thema
	Hoe wordt het getoetst?	Zes gebeurtenissen uit thema Verenigde Staten moeten op chronologische volgorde geplaatst worden.
	Examendoelen:	• A1 "De kandidaat kan gebeurtenissen uit zijn eigen leven alsmede verschijnselen, gebeurtenissen en personen uit de geschiedenis met behulp van een tijdbalk of een andere vorm van chronologische schematisering ordenen en daarbij de volgende aanduidingen van tijd en tijdsindeling gebruiken: jaren, eeuwen, tijdvakken, perioden en jaartellingen."¹⁰⁰ • C2 "<i>De Verenigde Staten en hun federale overheid 1865 – 1965.</i>"
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de gebeurtenissen worden expliciet genoemd in de te leren thema-inhoud. De gebeurtenissen zijn dusdanig specifiek en binnen dezelfde historische context, dat het enkel reproductie van de chronologie uit de syllabus toetst.
22.	Wat wordt getoetst?	Overeenkomst m.b.t. een thema

¹⁰⁰ Alle examendoelen voor domein A en C zijn afkomstig uit: *Geschiedenis vwo. Syllabus centraal examen 2014* (CvTE, 2012).

	Hoe wordt het getoetst?	Twee generaties worden omschreven in de bron en moeten gekoppeld worden met twee visies uit het thema.
	Examendoelen:	• A5 "De kandidaat kan voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven en gegevens eruit selecteren." • C1 <i>"Aan het eind van de negentiende eeuw protesteerde Booker T. Washington tegen de politieke en economische achterstelling van de zwarte bevolking. Hij zette zich vanaf het begin van de jaren '80 in voor scholen waar zwarten een vakopleiding konden volgen. Hij redeneerde dat de zwarte bevolking door goed gedrag en scholing respect moest verdienen. Tegenstanders van zijn koers vonden dat hij zich teveel aanpaste aan de racistische samenleving. W.E.B. Dubois koos onder andere voor het gevecht langs wettelijke weg door middel van de oprichting van de National Association for the Advancement of Colored People (NAACP, 1909). De NAACP wilde via rechtszaken de ongelijkheid bestrijden."</i>
	Historisch redeneren:	"Historische bronnen onderzoeken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over overeenkomsten, maar deze is afhankelijk van de reproductie van expliciete kennis uit de thema.
23.	Wat wordt getoetst?	Overeenkomst m.b.t. een thema

	Hoe wordt het getoetst?	Een wet wordt omschreven in de bron en moet gekoppeld worden met twee doelen van de New Deal.
	Examendoelen:	• A5 "De kandidaat kan voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven en gegevens eruit selecteren." • C1 "<i>President Franklin D. Roosevelt (1933-1945) koos met zijn New Deal voor een actieve rol van de overheid. Binnen de New Deal werden wetten uitgevaardigd voor de verschillende sectoren van de economie en organisaties opgericht om ze uit te voeren. De New Deal viel slecht bij veel zakenlieden, maar kreeg steun van de meerderheid van het electoraat.</i>"
	Historisch redeneren:	"Historische bronnen onderzoeken", "Argumenten geven", "Historische begrippen gebruiken", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over overeenkomsten, maar deze is afhankelijk van de reproductie van expliciete kennis uit de thema.
24.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. een thema
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet toegelicht worden waarom de <i>Lend Lease Act</i> een compromis was.
	Examendoelen:	• C1 "<i>In 1935 werd de neutraliteitswet van kracht, die het verscheppen van wapens aan oorlogvoerende landen verbood. Ook na het begin van de Tweede Wereldoorlog en de Duitse bezetting van een deel van Europa moest</i>

		<i>Roosevelt rekening houden met weerstand tegen interventie door de Verenigde Staten. Tegelijkertijd was duidelijk dat de Verenigde Staten belang hadden bij een Engelse overwinning in de strijd tegen fascisme. De Verenigde Staten raakten daarom toch betrokken bij de strijd tegen de fascistische landen, aanvankelijk indirect door de 'Lend Lease Act' van 1941."</i>
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst reproductie van de expliciete kennis uit de thema-inhoud en geen historische redenering.
25.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit a.d.h.v. een thema
	Hoe wordt het getoetst?	Het ontstaan van de <i>Imperial Presidency</i> moet met twee mogelijke oorzaken verklaard worden.
	Examendoelen:	• A6 "De kandidaat kan in het kader van een historische vraagstelling verklaringen geven voor historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen; en onderscheid maken tussen verschillende soorten oorzaken en gevolgen." • C1 "<i>President Franklin D. Roosevelt (1933-1945) koos met zijn New Deal voor een actieve rol van de overheid.</i>" • C1 "<i>Na de Tweede Wereldoorlog zette president Truman burgerrechten op de politieke agenda en hij beschouwde het als een taak van de federale regering de zwarte bevolking te beschermen en hun wens voor gelijke rechten te steunen. Hij nam maatregelen die discriminatie binnen het</i>

		<i>federale regeringsapparaat verboden. Trumans inspanningen pasten binnen sociale veranderingen in de Amerikaanse samenleving."</i> • C1 <i>"Door de groeiende rol van de Verenigde Staten in internationale aangelegenheden groeide de president uit tot de spil van de Amerikaanse politiek. Ten koste van de andere instanties in het bestel is zijn invloed zodanig toegenomen dat er sprake is van een 'imperial presidency.'"</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': de vraag toetst twee historische redeneringen over causaliteit, die rekening houden met de constructie van het verleden. Echter, voor deze redenering is expliciete kennis uit de thema-inhoud nodig.
26.	Wat wordt getoetst?	Overeenkomst a.d.h.v. een thema
	Hoe wordt het getoetst?	De overeenkomst tussen een prent en een visie uit het thema moet worden beredeneerd.
	Examendoelen:	• A5 "De kandidaat kan voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven en gegevens eruit selecteren." • C1 <i>"De Verenigde Staten groeiden uit tot een welvarende samenleving waarin klassentegenstellingen tot het verleden leken te behoren. Maar er kwam ook kritiek. J.K. Galbraith wees op het gebrek aan overheidsbeleid en op de nadelen van de consumptiemaatschappij. Hij</i>

		<i>pleitte voor een verbetering van de kwaliteit van het bestaan en zag daarbij een sleutelrol weggelegd voor het onderwijs."</i>
	Historisch redeneren:	"Historische bronnen onderzoeken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".
	Categorie:	'Niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over overeenkomst. Deze komt niet voort uit de examendoelen. De redenering is afhankelijk van expliciete kennis uit de thema-inhoud.
27.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet bij een foto aangegeven worden hoe de bruikbaarheid verandert door nieuwe kennis over de aard van de foto.
	Examendoelen:	A5 "De kandidaat kan voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven en gegevens eruit selecteren."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel betrouwbaarheid als historische vaardigheid en geen historische redenering.
28.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. een thema
	Hoe wordt het getoetst?	De invloed van het Amerikaanse volk op het verlies van de Vietnamoorlog door de VS moet verklaard worden.
	Examendoelen:	C1 <i>"Opkomende protesten en toenemende kritiek zorgden voor onrust in de samenleving. De positie van de Verenigde Staten in Vietnam bleek</i>

		<i>onhoudbaar, mede door massaal verzet tegen het beleid in eigen land."</i>
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst reproductie van een kant-en-klare redenering in de thema-inhoud.

Bijlage 4: Analyse CE geschiedenis vwo 2015

Nr.	Analysevraag	Analyse
1.	Wat wordt getoetst?	Chronologie m.b.t. tien tijdvakken en kenmerkende aspecten
	Hoe wordt het getoetst?	Zes zinnen met verwijzingen naar kenmerkende aspecten moeten op chronologische volgorde geplaatst worden. In sommige zinnen zitten letterlijke delen van de kenmerkende aspecten.
	Examendoelen:	- A1 "De kandidaat kan de tien tijdvakken gebruiken als referentiekader om gebeurtenissen chronologisch te ordenen."¹⁰¹ - B1 "De kandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken de kenmerkende aspecten noemen."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen"
	Categorie¹⁰²:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': raakt aan contextualiseren, maar is grotendeels letterlijke reproductie van kenmerkende aspecten of duidelijke verwijzingen naar tijdvaknamen.
2.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheid a.d.h.v. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	De boodschap voor twee verschillende doelgroepen moet gegeven worden.
	Examendoelen:	A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling."
	Historisch redeneren	-

¹⁰¹ Alle examendoelen voor domein A en B zijn afkomstig uit: *Geschiedenis vwo. Syllabus centraal examen 2015 op basis van domein A en B van het examenprogramma* (CvTE, 2013).

¹⁰² 'Beoogd en geïmplementeerd', 'beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd', 'beoogd, maar niet geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd' of 'niet beoogd en niet geïmplementeerd'.

	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': Deze vraag toetst of leerlingen boodschappen uit de bron kunnen halen. Een historische vaardigheid (randvoorwaarde HR), maar geen historische redenering of activiteit.
3.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden a.d.h.v. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet uitgelegd worden voor welke onderzoeksvraag (van twee gegeven vragen) de bron de betrouwbaarste informatie bevat.
	Examendoelen:	• A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling." • A15 "De kandidaat kan de bruikbaarheid van informatie uit een of meer bronnen voor een bepaalde vraagstelling afwegen en daarbij rekening houden met de betrouwbaarheid van de informatie."
	Historisch redeneren:	"Historische bronnen onderzoeken", "Argumenten geven".
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd: de vraag toetst een argumentatie over betrouwbaarheid, wat een historische vaardigheid is. Als de onderzoeksvraag zelf geformuleerd moest worden of met de argumentatie een historische redenering gemaakt moest worden, was er sprake van historisch redeneren.
4.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit a.d.h.v. kenmerkend aspect
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een kenmerkend aspect als oorzaak genoemd en beargumenteerd worden.

	Examendoelen:	• A5 "De kandidaat kan rekening houden met verschillende soorten oorzaken en gevolgen; Bijvoorbeeld: oorzaken en gevolgen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel-mentaal terrein." • A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling." • B1 "De kandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken de kenmerkende aspecten noemen."
	Historisch redeneren:	"Historische bronnen onderzoeken", "argumenten geven", "Historisch redenen over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': De vraag toetst een causale historische redenering, maar hiervoor moet een kenmerkend aspect worden gegeven. Het punt voor de redenering wordt alleen gegeven als het kenmerkend aspect wordt gegeven.
5.	Wat wordt getoetst?	Continuïteit en verandering
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet verandering en continuïteit uit een bron worden ontleend.
	Examendoelen:	A7 "De kandidaat kan historische processen continuïteit en verandering onderscheiden." A8 "De kandidaat kan verschillende soorten verandering herkennen; Bijvoorbeeld: op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel-mentaal terrein."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Historische bronnen

		onderzoeken”, “Historisch redeneren over continuïteit en verandering”.
	Categorie:	‘Beoogd en geïmplementeerd’: de vraag toetst een historische redenering over continuïteit en een historische redenering over verandering op basis van de historische context en de bron.
6.	Wat wordt getoetst?	Overeenkomst a.d.h.v. kenmerkend aspect
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een overeenkomst beredeneerd worden tussen de Renaissance en een uitspraak van Da Vinci die ‘kenmerkend’ is voor de Renaissance.
	Examendoelen:	B1 “De kandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken de kenmerkende aspecten noemen.”
	Historisch redeneren:	“In de historische context plaatsen”, “Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen”.
	Categorie:	‘Niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd’: de vraag toetst een historische redenering over overeenkomst en verschil, maar hiervoor moet een kenmerkend aspect worden gegeven, naast dat dit niet duidelijk in de vraag staat is dit ook nog voorwaardelijk voor het punt voor de redenering.
7.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie-)overeenkomst a.d.h.v. kenmerkend aspect en historische context
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een overeenkomst tussen de drie Collaterale Raden en een kenmerkend aspect genoemd worden en a.d.h.v. één Raad uitgelegd worden.
	Examendoelen:	B1 “De kandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken de kenmerkende aspecten noemen.” B-HC1 “ <i>Instelling drie Collaterale Raden (1531)</i> ”
	Historisch redeneren:	-

	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': Hoewel de vraagstelling aansluit bij een historische redenering over overeenkomst, moeten leerlingen de Collaterale Raden leren als voorbeeld van het gevraagde kenmerkende aspect. Hierdoor is er enkel sprake van reproductie. Indien de leerling deze Raden niet uit diens hoofd zou hebben geleerd, is de redenering niet meer te maken door de voorwaarde voor het punt van de redenering dat de leerling één Raad kan noemen.
8.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit a.d.h.v. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een oorzaak voor het uiteenvallen van de Pacificatie van Gent uit de bron worden ontleend.
	Examendoelen:	• A5 "De kandidaat kan rekening houden met verschillende soorten oorzaken en gevolgen; Bijvoorbeeld: oorzaken en gevolgen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel-mentaal terrein." • A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling." • B-HC2 "<i>Daarom sloten de tot dan toe loyale gewesten zich in 1576 bij de Pacificatie van Gent aan bij de Opstand op voorwaarde dat het katholicisme bij hen werd gehandhaafd. Dat bleek niet te lukken en radicale calvinisten namen in veel plaatsen in Brabant en Vlaanderen de macht over. Katholieken werden daardoor afgeschrikt en waren bereid vrede te sluiten met de koning. De Opstand viel in 1579 uiteen en de overgebleven</i>

		<i>opstandige steden en gewesten sloten zich aaneen in de Unie van Utrecht."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische bronnen onderzoeken", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': De vraag toetst een causale historische redenering, maar deze is afhankelijk van expliciete kennis van de Pacificatie van Gent, reeds geformuleerd in de syllabus, die niet aan de bron of de context is te ontleen.
9.	Wat wordt getoetst?	Overeenkomst a.d.h.v. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	De overeenkomst tussen de bron en het Plakkaat van Verlatinge moet beredeneerd worden.
	Examendoelen:	• A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling." • B-HC2 "<i>Plakkaat van Verlatinge (1581)</i>"
	Historisch redeneren:	"Historische bronnen onderzoeken", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".
	Categorie:	'Niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd': De vraag toetst een historische redenering over overeenkomst, maar deze is afhankelijk van inhoudelijke kennis van het Plakkaat van Verlatinge, wat neer komt op reproductieve kennis uit de historische context. Volgens het correctievoorschrift moeten leerlingen ingaan op de inhoud van het Plakkaat van Verlatinge voor punten: <i>"Alleen als ingegaan wordt op de inhoud van het</i>

		<i>Plakkaat van Verlatinge worden scorepunten toegekend.”¹⁰³</i>
10.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een oorzakelijk verband tussen de binnenlandse problemen tijdens het twaalfjarig bestand en de Statenvertaling-Bijbel beredeneerd worden.
	Examendoelen:	• A5 “De kandidaat kan rekening houden met verschillende soorten oorzaken en gevolgen; Bijvoorbeeld oorzaken en gevolgen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel-mentaal terrein.” • A12 “De kandidaat kan menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden verklaren vanuit de toen en daar bekende en geaccepteerde kennis en waarden en vanuit de identiteit van individuen en groepen die in die tijd en/of op die plaats leefden en hierbij rekening houden met verschillende factoren die de standplaatsgebondenheid van mensen of een groep bepalen.” • B-HC2 “<i>Tijdens het Twaalfjarig Bestand namen de religieuze en politieke verdeeldheid in de Republiek toe.</i>”
	Historisch redeneren:	“In de historische context plaatsen”, “Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen”.
	Categorie:	‘Beoogd en geïmplementeerd’: de vraag toetst een causale historische redenering. Deze sluit aan, maar is niet afhankelijk van reproductieve kennis over de historische context.

¹⁰³ CE geschiedenis vwo 2015, 1^e tijdvak correctievoorschrift (CvTE, 18-05-2015), p. 7.

11.	Wat wordt getoetst?	Overeenkomst, verandering en causaliteit
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een overeenkomst tussen de bron en de godsdienstpolitiek van de Republiek, een verandering tussen de Republiek en de eind-negentiende eeuw en een Verlichtingsideaal als oorzaak voor de verandering beredeneerd worden.
	Examendoelen:	• A5 "De kandidaat kan rekening houden met verschillende soorten oorzaken en gevolgen; Bijvoorbeeld: oorzaken en gevolgen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel-mentaal terrein" • A7 "De kandidaat kan in historische processen continuïteit en verandering onderscheiden; bijvoorbeeld op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel-mentaal terrein." • A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Historische bronnen onderzoeken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over continuïteit en verandering", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen". <i>Voor perfecte score: eigen onderzoeksvraag maken.</i>
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd' en ' niet beoogd en geïmplementeerd ': Deze vraag toetst alle drie de

		vormen van historisch redeneren, waarbij overeenkomst en verschil niet terugkomt in de examendoelen . Hierbij moeten de bronnen in de historische context worden geplaatst en onderzocht worden, om als argumentatie voor deze redenering aangedragen te worden met inbegrip van historische begrippen als verlichtingsideaal en godsdienstpolitiek.
12.	Wat wordt getoetst?	Historisch perspectief en overeenkomst a.d.h.v. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	De overeenkomst tussen een auteur en de wetenschappelijke veranderingen van zijn tijd en tussen de opvattingen van de auteur en Spinoza moet beredeneerd worden.
	Examendoelen:	• A12 "De kandidaat kan menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden verklaren vanuit de toen en daar bekende en geaccepteerde kennis en waarden en vanuit de identiteit van individuen en groepen die in die tijd en/of op die plaats leefden en hierbij rekening houden met verschillende factoren die de standplaatsgebondenheid van mensen of een groep bepalen." • B-HC4 "<i>Spinoza over de invloed van God op het dagelijks leven.</i>"
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen", " <i>Historical perspectives</i> ".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst historisch perspectief in een vergelijkende historische redenering tussen handelen en context.

		'Niet beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over overeenkomst tussen twee ideeën. Kennis over Spinoza is noodzakelijk voor het punt voor de redenering en dit is onderdeel van de historische context Verlichting.
13.	Wat wordt getoetst?	Verschil en historisch perspectief a.d.h.v. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een omschrijving van Locke's sociaal contract gegeven worden en vervolgens moeten de verschillen tussen het handelen van revolutionairen en het sociaal contract op religieus en politiek gebied worden beredeneerd. Daarna moet het motief van de auteur hiervoor verklaard worden.
	Examendoelen:	• A12 "De kandidaat kan menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden verklaren vanuit de toen en daar bekende en geaccepteerde kennis en waarden en vanuit de identiteit van individuen en groepen die in die tijd en/of op die plaats leefden en hierbij rekening houden met verschillende factoren die de standplaatsgebondenheid van mensen of een groep bepalen." • A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling." • B-HC4 "<i>Locke en Rousseau over het sociaal contract.</i>"
	Historisch redeneren:	"Historische begrippen gebruiken", "Historische bronnen onderzoeken", "Historisch redeneren over

		overeenkomsten en verschillen", " <i>Historical perspectives</i> ".
	Categorie:	'Niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd': De vraag toetst een historische redenering over een verschil en een historische redenering over een historisch perspectief. Echter, hiervoor is expliciete kennis van Locke's sociaal contract noodzakelijk. De punten voor redeneren zijn hierdoor voorwaardelijk.
14.	Wat wordt getoetst?	Verandering a.d.h.v. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een uitleg en het beoogde ideaal van de Wet Le Chapelier gegeven worden en vergeleken worden met het gevolg van deze wet voor de negentiende-eeuwse socialisten.
	Examendoelen:	• A7 "De kandidaat kan in historische processen continuïteit en verandering onderscheiden." • A8 "De kandidaat kan verschillende soorten verandering herkennen; Bijvoorbeeld: op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel-mentaal terrein." • B-HC4 "<i>Wet Le Chapelier (1791)</i>"
	Historisch redeneren:	"Historische begrippen gebruiken", Historisch redeneren over continuïteit en verandering".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': Er wordt een historische redenering over verandering gevraagd. De redenering is niet afhankelijk van de kennistoetsing over de historische context.
15.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	Bij twee uitspraken moeten twee gebeurtenissen uit de historische context Verlichting genoemd worden.

	Examendoelen:	• B-HC4 <i>"In 1789 leidde een financiële crisis tot het besluit van Lodewijk XVI om de Staten Generaal bijeen te roepen. Hierop volgde een aantal revoluties waarin hervormingen werden geëist."</i> • B-HC4 <i>"De onrust en chaos bleef voortduren onder de gematigd revolutionairen. In 1799 maakte de generaal Napoleon Bonaparte een eind aan het Directoire."</i>
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel reproductie van de historische context.
16.	Wat wordt getoetst?	Chronologie m.b.t. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	Zes zinnen met verwijzingen naar te leren kennis uit een historische context moeten op chronologische volgorde geplaatst worden. De gebeurtenissen zitten letterlijk in de zinnen.
	Examendoelen:	• B1 <i>"De kandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken de kenmerkende aspecten noemen."</i> • B2 <i>"Bij elke vraag hoort een beschrijvende tekst die gekend dient te worden door de kandidaten."</i> • B-HC3 <i>"Na de Tweede Wereldoorlog brokkelde de machtspositie van de westerse koloniale mogendheden in Azië snel af."</i> • B-HC3 <i>"Onder druk van de westerse publieke opinie, gevoed door kritiek van de naoorlogse protestgeneratie, probeerden de Verenigde Staten een uitweg [uit de Vietnamoorlog] te zoeken."</i> • B-HC3 <i>"'Ich bin ein Berliner'-toespraak van president Kennedy in Berlijn (1963)'"</i>

	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': Over de inhoudelijke kennis stelt het examenprogramma: " <i>Bij elke vraag hoort een beschrijvende tekst die gekend dient te worden door de kandidaten.</i> " ¹⁰⁴ Hierdoor berust deze vraag enkel op reproductie van de beschrijvende tekst waar iedere gebeurtenis met jaartal wordt genoemd.
17.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. een bron a.d.h.v. kenmerkende aspecten
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee boodschappen van een enquête over de levensomstandigheden gekoppeld worden aan het socialisme t.o.v. de rijke burgerij en arbeiders.
	Examendoelen:	• A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling." • B1 "De kandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken de kenmerkende aspecten noemen."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst interpretatie en reproductie van kenmerkende aspecten.
18.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	De Vlootwet moet aan de Duitse industrialisatie van de <i>Weltpolitik</i> van Wilhelm II gekoppeld worden.
	Examendoelen:	• B-HC2 "<i>Vlootwet (1898)</i>" • B-HC2 "<i>Duitsland was niet langer tevreden met de bestaande situatie maar wilde een belangrijke</i>

¹⁰⁴ *Geschiedenis vwo. Syllabus centraal examen 2015 op basis van domein A en B van het examenprogramma* (CvTE, 2013), p. 14.

		<i>plaats op het wereldtoneel. Deze 'Weltpolitik' was in eerste instantie gericht op overzees imperialisme, waarbij het vooral Groot-Brittannië als koloniale grootmacht tegenover zich vond."</i>
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst de link tussen twee beleidsvoeringen in de historische context. Hier wordt geen redenering bij gemaakt.
19.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. kenmerkende aspecten
	Hoe wordt het getoetst?	Een gebeurtenis moet aan twee kenmerkende aspecten gekoppeld worden.
	Examendoelen:	B1 "De kandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken de kenmerkende aspecten noemen."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst reproductie van kenmerkende aspecten. De vraag vereist een verband, maar dit is enkel een herhaling van een element uit de gebeurtenis.
20.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. een bron en historische kennis m.b.t. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	Uit de bron moet een korttermijn doel ontleend worden en er moet een lange termijn doel van de Spartakus-opstand gegeven worden.
	Examendoelen:	• A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling." • B-HC2 "<i>Spartakus-opstand (1919)</i>"
	Historisch redeneren:	-

	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel randvoorwaarden van historisch redeneren, maar toetst geen redenering.
21.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit/Historische vaardigheden m.b.t. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	Uit een bron moeten twee oorzaken voor Hitlers succes na 1930 worden ontleend.
	Examendoelen:	• A5 "De kandidaat kan rekening houden met verschillende soorten oorzaken en gevolgen" • A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling."
	Historisch redeneren:	"Historische bronnen onderzoeken", "Historisch redeneren met oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': De oorzaken moeten uit de bron gereproduceerd worden. Er komt geen causale historische redenering aan te pas.
22.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheid m.b.t. bron
	Hoe wordt het getoetst?	
	Examendoelen:	• A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling." • A15 "De kandidaat kan de bruikbaarheid van informatie uit een of meer bronnen voor een bepaalde vraagstelling afwegen en daarbij rekening houden met: de betrouwbaarheid van de informatie (mede bepaald door bijvoorbeeld de aard van de bron, de context waarin deze is ontstaan, de mate van geïnformeerdheid van de

		maker, de standplaatsgebondenheid van de maker, de bedoeling van de maker of opdrachtgever, het publiek waarvoor deze bedoeld is, etc.) en de representativiteit van de informatie uit de bron.”
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	‘Niet beoogd en niet geïmplementeerd’: Deze vraag toetst de bronvaardigheid en geen historische redenering.
23.	Wat wordt getoetst?	Historisch perspectief
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet beredeneerd worden wat de DDR uit wil dragen met het publiceren van een bron.
	Examendoelen:	• A12 “De kandidaat kan menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden verklaren vanuit de toen en daar bekende en geaccepteerde kennis en waarden en vanuit de identiteit van individuen en groepen die in die tijd en/of op die plaats leefden en hierbij rekening houden met verschillende factoren die de standplaatsgebondenheid van mensen of een groep bepalen.” • A14 “De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling.”
	Historisch redeneren:	“In de historische context plaatsen”, “Historische bronnen onderzoeken”, “ <i>Historical perspectives</i> ”.
	Categorie:	‘Beoogd en geïmplementeerd’: de vraag toetst een historische redenering vanuit historisch perspectief.
24.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. een bron

	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee interpretaties uit een foto worden ontleend.
	Examendoelen:	• A12 “De kandidaat kan menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden verklaren vanuit de toen en daar bekende en geaccepteerde kennis en waarden en vanuit de identiteit van individuen en groepen die in die tijd en/of op die plaats leefden en hierbij rekening houden met verschillende factoren die de standplaatsgebondenheid van mensen of een groep bepalen.” • A14 “De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling.”
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	‘Niet beoogd en niet geïmplementeerd’: de vraag toetst historische bronvaardigheden (interpretatie), maar zonder redenering.
25.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheid m.b.t. een bron en historische kennis m.b.t. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	De interpretatie van een spotprent moet gegeven worden en gekoppeld worden aan een gebeurtenis uit de historische context.
	Examendoelen:	• A14 “De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling.” • B-HC3 “<i>De crisis eindigde in augustus 1961 met de bouw van de Berlijnse muur.</i>”
	Historisch redeneren:	-

	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': De vraag toetst een broninterpretatie en vereist reproductie van de te leren kennis over de historische context.
26.	Wat wordt getoetst?	Historisch perspectief
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet beredeneerd worden waarom de broninterpretatie van de vorige vraag een westers perspectief is met twee bronelementen.
	Examendoelen:	• A12 "De kandidaat kan menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden verklaren vanuit de toen en daar bekende en geaccepteerde kennis en waarden en vanuit de identiteit van individuen en groepen die in die tijd en/of op die plaats leefden en hierbij rekening houden met verschillende factoren die de standplaatsgebondenheid van mensen of een groep bepalen." • A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische bronnen onderzoeken", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen", " <i>Historical perspectives</i> ".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over perspectief met meerdere historisch redeneren-activiteiten.
27.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) causaliteit a.d.h.v. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	Een oorzakelijk verband tussen de Praagse Lente en de Brezjnev-doctrine moet onderbouwd worden.

	Examendoelen:	• A5 "De kandidaat kan rekening houden met verschillende soorten oorzaken en gevolgen." • B-HC3 "<i>Praagse lente (1968)</i>" • B-HC3 "<i>Het loslaten van de Brezjnev-doctrine stelde Oostbloklanden in de gelegenheid een eigen politieke koers te gaan volgen.</i>"
	Historisch redeneren:	"Historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': de vraag toetst een causale redenering, maar reproductieve kennis over de historische context in noodzakelijk en het verband moeten leerlingen reproduceren. Daarnaast worden de punten toegewezen aan uitleg van de twee begrippen en niet aan de redenering.
28.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. een bron en historische kennis m.b.t. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een broninterpretatie gegeven worden gelinkt aan een eerdere gebeurtenis uit de historische context.
	Examendoelen:	• A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling." • B-HC3 "<i>In Vietnam escaleerde het conflict [...]. De door China en de Sovjet-Unie gesteunde Vietcong bleek niet te verslaan met een grote Amerikaanse troepeninzet en zware bombardementen. Onder druk van de westerse publieke opinie, gevoed door kritiek van de naoorlogse protestgeneratie,</i>

		<i>probeerden de Verenigde Staten een uitweg te zoeken. [...] Nadat de Verenigde Staten zich hadden teruggetrokken, werd heel Vietnam communistisch."</i> • B-HC3 "<i>Burgeroorlog in Angola tussen MPLA en FNLA (1975)</i>"
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst een broninterpretatie die afhankelijk is van kennis uit de historische context.
29.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een bewering ondersteund worden met te leren gebeurtenissen. Hierbij moet een uitleg van Detente gegeven worden.
	Examendoelen:	B-HC3 "<i>Tijdens de Détente verbeterden de betrekkingen tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie.</i>" • B-HC3 "<i>De strijd om uitbreiding van de eigen invloedssfeer verplaatste zich ook naar Afrika waar door de dekolonisatie ook een einde kwam aan de overheersing door het Westen.</i>"
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst een verschil tussen Europese geschiedenis en wereldgeschiedenis. De redenering is echter al gegeven en leerlingen moeten hier alleen kennis uit de historische context bij reproduceren.
30.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) causaliteit a.d.h.v. een kenmerkend aspect

	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee ontwikkelingen verklaard worden met één kenmerkend aspect.
	Examendoelen:	• A5 "De kandidaat kan rekening houden met verschillende oorzaken en gevolgen." • B1 "De kandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken de kenmerkende aspecten noemen."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': de vraagt toetst de reproductie van een kenmerkend aspect. Het causale verband dat beredeneerd zou kunnen worden, komt al voort uit het te reproduceren kenmerkend aspect.

Bijlage 5: Analyse CE geschiedenis vwo 2021

Nr.	Analysevraag	Analyse
1.	Wat wordt getoetst?	Chronologie m.b.t. tien tijdvakken en kenmerkende aspecten
	Hoe wordt het getoetst?	Zes zinnen met verwijzingen naar kenmerkende aspecten moeten op chronologische volgorde geplaatst worden. Delen van de kenmerkende aspecten zitten letterlijk in de zes zinnen.
	Examendoelen:	- A1 "De kandidaat kan de tien tijdvakken gebruiken als referentiekader om gebeurtenissen chronologisch te ordenen."¹⁰⁵ - B1 "De kandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken de kenmerkende aspecten noemen."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie¹⁰⁶:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': raakt aan historisch kennis, maar is letterlijke reproductie van kenmerkende aspecten.
2.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit a.d.h.v. kenmerkende aspecten
	Hoe wordt het getoetst?	Drie gebeurtenissen in elk een andere tijd (oudheid, middeleeuwen, Renaissance) moet verklaard worden m.b.v. een kenmerkend aspect.
	Examendoelen:	A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling."

¹⁰⁵ Alle examendoelen voor domein A en B zijn afkomstig uit: *Geschiedenis vwo. Syllabus centraal examen 2021* (CvTE, 2019).

¹⁰⁶ 'Beoogd en geïmplementeerd', 'beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd', 'beoogd, maar niet geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd' of 'niet beoogd en niet geïmplementeerd'.

		• B1 "De kandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken de kenmerkende aspecten noemen."
	Historisch redeneren	"Argumenten geven", "historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': de vraag toetst een goede historische redenering, maar deze wordt gehinderd door reproductie van de kenmerkende aspecten (<i>"Alleen voor een combinatie van een juist kenmerkend aspect uit de betreffende tijd met een juiste verklaring, wordt 1 scorepunt toegekend."</i> ¹⁰⁷). Daarnaast zorgt het kenmerkende aspect ervoor dat de redenering al gemaakt is.
3.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	Bron over christenvervolgingen, waarbij de betrouwbaarheid beoordeeld moet worden en m.b.v. de bron het handelen van christelijke auteurs in de late oudheid verklaard moet worden.
	Examendoelen:	• A12 "De kandidaat kan menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden verklaren vanuit de toen en daar bekende en geaccepteerde kennis en waarden en vanuit de identiteit van individuen en groepen die in die tijd en/of op die plaats leefden." • A15 "De kandidaat kan de bruikbaarheid van informatie uit een of meer bronnen voor een bepaalde vraagstelling afwegen en daarbij rekening houden met de betrouwbaarheid van de informatie."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische bronnen onderzoeken".

¹⁰⁷ Correctievoorschrift vwo tijdvak 1 geschiedenis (CvTE, 2021), p. 5.

	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de doelen raken aan historisch redeneren, maar vereisen geen historische redenering. Komt ook niet voort uit de bijbehorende doelen.
4.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten een economisch en een politiek oorzaak beredeneerd worden voor de Duitse 'paltsen'.
	Examendoelen:	• A4 "De kandidaat kan rekening houden met het niet-lineaire en multi-causale karakter van historische verschijnselen en gebeurtenissen." • A5 "De kandidaat kan rekening houden met verschillende soorten oorzaken en gevolgen; Bijvoorbeeld: [...] oorzaken en gevolgen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel- mentaal (waaronder godsdienstig) terrein."
	Historisch redeneren:	'Historische kennis', 'in de historische context plaatsen', 'historische redeneren over oorzaken en gevolgen'.
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': Zowel de causaliteitsdoelen als de implementatie ervan sluiten aan bij historisch redeneren.
5.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit
	Hoe wordt het getoetst?	De boodschap van en de noodzaak voor de bron over een migratieoproep naar het Koninkrijk Jeruzalem moeten gegeven worden.
	Examendoelen:	• A5 "De kandidaat kan rekening houden met verschillende soorten oorzaken en gevolgen." • A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde

		vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling.”
	Historisch redeneren:	“Historische bronnen onderzoeken”, “Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen”.
	Categorie:	‘Beoogd en geïmplementeerd’: De vraag toetst een causale historische redenering. Ook wordt er naar broninterpretatie gevraagd, wat een activiteit is, behorende bij historisch redeneren.
6.	Wat wordt getoetst?	Continuïteit en verandering
	Hoe wordt het getoetst?	Er wordt a.d.h.v. een bron gevraagd om zowel continuïteit als verandering te noemen m.b.t. Portugese specerijenhandel in de 16 ^e eeuw. Daarna moet een bijbehorend kenmerkend aspect worden genoemd.
	Examendoelen:	• A7 “De kandidaat kan in historische processen continuïteit en verandering onderscheiden.” • B1 “De kandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken de kenmerkende aspecten noemen.”
	Historisch redeneren:	“Historische bronnen onderzoeken”, “Historisch redeneren over continuïteit en verandering”
	Categorie:	‘Beoogd en geïmplementeerd: Er wordt een historische redenering over continuïteit en verandering gevraagd die voortkomt uit de broninterpretatie van de leerling. Het kenmerkend aspect is niet voorwaardelijk voor de redenering.
7.	Wat wordt getoetst?	Historisch perspectief
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een keuze tussen twee visies onderbouwt worden met de bron en het oorzakelijk verband tussen de komst van Alva en het handelen van de bronauteur moet beredeneerd worden.

	Examendoelen:	• A4 "De kandidaat kan rekening houden met het niet-lineaire en multi-causale karakter van historische verschijnselen en gebeurtenissen." • A12 "De kandidaat kan menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden verklaren vanuit de toen en daar bekende en geaccepteerde kennis en waarden en vanuit de identiteit van individuen en groepen die in die tijd en/of op die plaats leefden en hierbij rekening houden met verschillende factoren die de standplaatsgebondenheid van mensen of een groep bepalen." • A17 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "historische bronnen onderzoeken", "Historische redeneren over oorzaken en gevolgen", " <i>Historical perspectives</i> ".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': er wordt historische redenering over historisch perspectief m.b.t. de bron en de historische context gevraagd.
8.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen moeten de tactiek van het ontzet van leiden aangeven en uit een prent twee argumenten voor een positieve weergave geven.
	Examendoelen:	A17 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling."
	Historisch redeneren:	-

	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': Hoewel de bron raakt met het bronnen-element van historisch redeneren, wordt in deze vraag enkel om bronelementen gevraagd zonder verdere denkstappen, laat staan redeneringen.
9.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit a.d.h.v. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	De oorzakelijke relatie van het Plakkaat van Verlatinge en het beleg van Antwerpen t.o.v. het aanbieden van de soevereiniteit moet worden uitgelegd.
	Examendoelen:	• A7 "De kandidaat kan rekening houden met het niet-lineaire en multi-causale karakter van historische verschijnselen en gebeurtenissen." • A5 "De kandidaat kan rekening houden met verschillende soorten oorzaken en gevolgen; Bijvoorbeeld: [...] oorzaken en gevolgen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel- mentaal terrein." • B-HC1 "<i>[Met het Plakkaat van Verlatinge] werd Filips II officieel afgezworen. De opstandige gewesten kregen het moeilijk. Oranje werd in 1584 vermoord, in 1585 viel Antwerpen weer in Spaanse handen en de zoektocht naar een staatshoofd leverde niets op. Engelse steun gaf de opstandige gewesten de kans zich te herstellen.</i>"
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historisch redeneren over continuïteit en verandering"
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': De vraag vereist twee causale redeneringen. Ondanks dat deze niet heel diepgaand zijn, sluiten ze aan bij

		historisch redeneren. De kennis is reproductief en afkomstig uit de Historische Context.
10.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit a.d.h.v. kenmerkend aspect
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen moeten economische bloei verklaren met een kenmerkend aspect en een bronverwijzing.
	Examendoelen:	• A4 "De kandidaat kan rekening houden met het niet-lineaire en multi-causale karakter van historische verschijnselen en gebeurtenissen." • A5 "De kandidaat kan rekening houden met verschillende soorten oorzaken en gevolgen; Bijvoorbeeld: [...] oorzaken en gevolgen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel- mentaal terrein." • A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling." • B1 "De kandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken de kenmerkende aspecten noemen."
	Historisch redeneren:	"Historische bronnen onderzoeken", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': De eerste vraag toetst een goede historische redenering, maar deze wordt gehinderd door reproductie van de kenmerkende aspecten. Daarnaast zorgt het kenmerkende aspect ervoor dat de redenering al gemaakt is. 'Beoogd en geïmplementeerd': De tweede vraag toetst een goede historische redenering die gebaseerd wordt op historische bronnen.

11.	Wat wordt getoetst?	Overeenkomsten en continuïteit
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee beweringen aan een citaat gekoppeld worden en het citaat moet vergeleken worden met een latere politiek-maatschappelijke stroming.
	Examendoelen:	• A7 “De kandidaat kan in historische processen continuïteit en verandering onderscheiden.” • A12 “De kandidaat kan menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden verklaren vanuit de toen en daar bekende en geaccepteerde kennis en waarden en vanuit de identiteit van individuen en groepen die in die tijd en/of op die plaats leefden en hierbij rekening houden met verschillende factoren die de standplaatsgebondenheid van mensen of een groep bepalen.”
	Historisch redeneren:	“In de historische context plaatsen”, “historische begrippen gebruiken”, “Meta-historische begrippen gebruiken”, “Historische bronnen onderzoeken”, “Historisch redeneren over continuïteit en verandering”, Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen.”
	Categorie:	‘Niet beoogd, maar wel geïmplementeerd’: De eerste vraag toetst een historische redenering m.b.t. overeenkomsten. ‘Beoogd en geïmplementeerd’: De tweede vraag toetst een historische redenering over continuïteit.
12.	Wat wordt getoetst?	Historisch perspectief
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee uitspraken vanuit historisch perspectief uitgelegd worden a.d.h.v. een bron.
	Examendoelen:	• A12 “De kandidaat kan menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden verklaren vanuit de toen

		en daar bekende en geaccepteerde kennis en waarden en vanuit de identiteit van individuen en groepen die in die tijd en/of op die plaats leefden en hierbij rekening houden met verschillende factoren die de standplaatsgebondenheid van mensen of een groep bepalen.” • A13 “De kandidaat kan vraagstellingen en hypothesen gericht op (historisch) onderzoek formuleren aan de hand van voorgelegde bronnen.” • A14 “De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling.”
	Historisch redeneren:	“In de historische context plaatsen”, “Historische bronnen onderzoeken”, “argumenten geven”, <i>“Historical perspectives”</i>
	Categorie:	‘Beoogd en geïmplementeerd’: Geen historische redenering volgens het model van Van Boxtel en Van Drie, maar wel een redenering met historische perspectieven, passend bij Seixas en Morton.
13.	Wat wordt getoetst?	Chronologie m.b.t. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	Zes zinnen met verwijzingen naar te leren kennis uit een historische context moeten op chronologische volgorde geplaatst worden. De gebeurtenissen zitten letterlijk in de zinnen.
	Examendoelen:	• B2 “Bij elke vraag hoort een beschrijvende tekst die gekend dient te worden door de kandidaten.” • B-HC2 “<i>Na de Frans-Duitse oorlog van 1870-1871 werd in Versailles het Duitse keizerrijk uitgeroepen</i>

		<i>en de koning van Pruisen tot keizer Wilhelm I gekroond."</i> • B-HC2 "<i>Ingebruikname concentratiekamp Dachau (1933)</i>" • B-HC4 "<i>In 1799 maakte de generaal Napoleon Bonaparte een eind aan het Directoire."</i> • B-HC2 "<i>[...] het Verdrag van Versailles uit 1919."</i> • B-HC2 "<i>De rivaliteit tussen de grote mogendheden kwam in 1914 tot uitbarsting in de Eerste Wereldoorlog."</i> • B-HC2 "<i>Vlootwet (1898)</i>"
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': Over de inhoudelijke kennis stelt het examenprogramma: "<i>Bij elke vraag hoort een beschrijvende tekst die gekend dient te worden door de kandidaten.</i>"¹⁰⁸ Hierdoor berust deze vraag enkel op reproductie van de beschrijvende tekst waar iedere gebeurtenis met jaartal wordt genoemd.
14.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een hypothetisch gevolg van de afschaffing van slavernij gegeven worden in de vorm van een probleem dat geprobeerd wordt te voorkomen.
	Examendoelen:	A5 "De kandidaat kan rekening houden met verschillende soorten oorzaken en gevolgen; Bijvoorbeeld: [...] gevolgen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel- mentaal terrein."
	Historisch redeneren:	-

¹⁰⁸ *Geschiedenis vwo. Syllabus centraal examen 2021* (CvTE, 2019), p. 13.

	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': door de vraagstelling wordt een niet bestaande situatie onderzocht. Daarnaast mist deze vraag historische perspectiviteit en maakt het een eenzijdige redenering. Hierdoor is er geen sprake van historisch redeneren, maar een soort strikvraag.
15.	Wat wordt getoetst?	Overeenkomst a.d.h.v. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	Een uitspraak van Marx moet beargumenteerd worden en daarna aan Marx' ideologie gekoppeld worden
	Examendoelen:	• A12 "De kandidaat kan menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden verklaren vanuit de toen en daar bekende en geaccepteerde kennis en waarden en vanuit de identiteit van individuen en groepen die in die tijd en/of op die plaats leefden en hierbij rekening houden met verschillende factoren die de standplaatsgebondenheid van mensen of een groep bepalen." • B-HC4 "<i>Wet Le Chapelier (1791)</i>" • B-HC4 "<i>In de nieuwe arbeidsverhoudingen die ontstonden door de industrialisatie zag Marx bewijs voor zijn theorie dat klassenstrijd de samenleving verdeelde. Deze klassenstrijd zou eindigen met een revolutie waarin de arbeiders de macht zouden overnemen.</i>"
	Historisch redeneren:	"Historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".
	Categorie:	'Niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd': de vraag toetst een historische

		redenering, maar deze is afhankelijk van de specifieke reproductieve kennis van de wet Le Chapelier.
16.	Wat wordt getoetst?	Overeenkomst
	Hoe wordt het getoetst?	De mening van de auteur moet uit de prent ontleend worden en de mening moet gekoppeld worden aan de ideologie van het tijdschrift.
	Examendoelen:	A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Historische bronnen onderzoeken", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".
	Categorie:	'Niet beoogd, maar wel geïmplementeerd': Door de bron te onderzoeken en in context te plaatsen kan een historische redenering over overeenkomst tussen mening en socialistische ideologie geformuleerd worden.
17.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit en historisch perspectief a.d.h.v. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een negatief gevolg van het Dawesplan vanuit het perspectief van Wilhelm II gegeven worden, een economisch tegenargument geformuleerd worden en het historische perspectief van Wilhelm II moet geduid worden.
	Examendoelen:	A5 "De kandidaat kan rekening houden met verschillende soorten oorzaken en gevolgen Bijvoorbeeld: oorzaken en gevolgen op politiek-

		bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel-mentaal terrein.” • A12 “De kandidaat kan menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden verklaren vanuit de toen en daar bekende en geaccepteerde kennis en waarden en vanuit de identiteit van individuen en groepen die in die tijd en/of op die plaats leefden en hierbij rekening houden met verschillende factoren die de standplaatsgebondenheid van mensen of een groep bepalen.” • B-HC2 “<i>Dawesplan (1924)</i>”
	Historisch redeneren:	“In de historische context plaatsen”, “Argumenten geven”, “Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen”, “ <i>Historical perspectives</i> ”.
	Categorie:	“Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd”: Deze vraag toetst een causale historische redenering en een historische redenering over historisch perspectief, maar kennis over het Dawesplan is vereist voor het punt voor de redenering. In het correctievoorschrift staat namelijk: “ <i>Alleen als bij de eerste deelvraag verwezen wordt naar het hervatten van de herstelbetalingen, wordt 1 scorepunt toegekend.</i> ” ¹⁰⁹
18.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheid m.b.t. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	De mening van de maker m.b.t. de politieke situatie en de benoeming van Hitler moet uit de bron gehaald worden.
	Examendoelen:	A14 “De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling

¹⁰⁹ Correctievoorschrift vwo tijdvak 1 geschiedenis (CvTE, 2021), p. 11.

		en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': Door enkel twee meningen uit de bron te halen, wordt de bron onderzocht noch gebruikt voor een historische redenering. Deze vraag toetst historische vaardigheden, zonder verdieping.
19.	Wat wordt getoetst?	Overeenkomst a.d.h.v. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee argumenten voor een stelling uit de bron worden ontleed.
	Examendoelen:	• A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling." • A15 "De kandidaat kan de bruikbaarheid van informatie uit een of meer bronnen voor een bepaalde vraagstelling afwegen en daarbij rekening houden met [...] de representativiteit van de informatie uit de bron." • B-HC2 <i>"Tot de eerste slachtoffers behoorden politieke tegenstanders van het regime, waaronder de communisten, al snel gevolgd door degenen die vanwege ras, fysieke eigenschappen, seksuele geaardheid of anderszins evenmin pasten in de Duitse 'Volksgemeinschaft'."</i>
	Historisch redeneren:	"Historische begrippen gebruiken", "Historische bronnen onderzoeken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over overeenkomst".

	Categorie:	'Niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd': De doelen sluiten aan bij de activiteiten van historisch redeneren over overeenkomsten, maar hiervoor is expliciete kennis over de historische context noodzakelijk.
20.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een argumentatie beredeneerd worden voor de oorzaak van de mening uit de bron.
	Examendoelen:	• A5 "De kandidaat kan rekening houden met verschillende soorten oorzaken en gevolgen Bijvoorbeeld: oorzaken en gevolgen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel-mentaal terrein." • A12 "De kandidaat kan menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden verklaren vanuit de toen en daar bekende en geaccepteerde kennis en waarden en vanuit de identiteit van individuen en groepen die in die tijd en/of op die plaats leefden en hierbij rekening houden met verschillende factoren die de standplaatsgebondenheid van mensen of een groep bepalen." • A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling." • A15 "De kandidaat kan de bruikbaarheid van informatie uit een of meer bronnen voor een bepaalde vraagstelling afwegen en daarbij rekening houden met de betrouwbaarheid van de informatie (mede bepaald door bijvoorbeeld de aard van de bron, de context waarin deze is

		ontstaan, de mate van geïnformeerdheid van de maker, de standplaatsgebondenheid van de maker, de bedoeling van de maker of opdrachtgever, het publiek waarvoor deze bedoeld is, etc.)."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische bronnen onderzoeken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen", " <i>Historical perspectives</i> ".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': De vraag toetst een causale historische redenering a.d.h.v. historische context en brongebruik.
21.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. kenmerkende aspect
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een kenmerkend aspect gekoppeld worden aan de opzegging van de Nederlands-Indonesische Unie.
	Examendoelen:	B1 "De kandidaat kan voor elk van de tien tijdvakken de kenmerkende aspecten noemen"
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': Deze vraag bestaat enkel uit het noemen van een kenmerkend aspect en het verband uitleggen. Dit verband wordt door reproductie van het kenmerkend aspect al gegeven.
22.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit, Historisch perspectief
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee verklaringen voor het handelen van Brezjnev beredeneerd worden.
	Examendoelen:	A12 "De kandidaat kan menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden verklaren vanuit de toen en daar bekende en geaccepteerde kennis en

		waarden en vanuit de identiteit van individuen en groepen die in die tijd en/of op die plaats leefden en hierbij rekening houden met verschillende factoren die de standplaatsgebondenheid van mensen of een groep bepalen.” • B-HC3 “<i>Praagse lente (1968)</i>”
	Historisch redeneren:	“In de historische context plaatsen”, “Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen”, “ <i>Historical perspectives</i> ”.
	Categorie:	‘Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd’: de causale historische redenering vanuit het perspectief van Breznev sluit aan bij het <i>Historical perspectives</i> van Seixas en Morton en historische redeneren van Van Boxtel en Van Drie. De redenering is afhankelijk van expliciete kennis.
23.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit a.d.h.v. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten voor beide gegeven oorzaken de relatie tot het gevolg beredeneerd worden.
	Examendoelen:	• A5 “De kandidaat kan rekening houden met verschillende soorten oorzaken en gevolgen.” • B-HC3 “<i>In Vietnam escaleerde het conflict na het aannemen van de Tonkin-resolutie door het Amerikaanse congres in 1964.</i>”
	Historisch redeneren:	“Argumenten geven”, “Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen”.
	Categorie:	‘Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd’: De te leren kennis over de Tonkin-resolutie is voorwaardelijk voor het krijgen van de punten voor de redenering. Wanneer deze kennis er is, kan een

		causale historische redenering volgens het historisch redeneren-model gemaakt worden.
24.	Wat wordt getoetst?	Verandering, causaliteit a.d.h.v. historische context
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een verandering in de communistische ideologie en een beoogd gevolg van deze verandering beredeneerd worden en de postzegel als effectief communicatiemiddel moet toegelicht worden.
	Examendoelen:	• A5 "De kandidaat kan rekening houden met verschillende soorten oorzaken en gevolgen." • A7 "De kandidaat kan in historische processen continuïteit en verandering onderscheiden." • A8 "De kandidaat kan verschillende soorten verandering herkennen; Bijvoorbeeld: op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel-mentaal terrein." • A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling." • B-HC3 "<i>Met de komst van Michael Gorbatsjov en zijn beleid van Glasnost en Perestrojka ging de Koude Oorlog de laatste fase in.</i>"
	Historisch redeneren:	"Historische begrippen gebruiken", "Historische bronnen onderzoeken", "Historische redeneren over continuïteit en verandering", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': de causale historische redenering en de historische redenering over verandering passen bij het

		historische redeneren van Van Boxtel en Van Drie. De redenering is afhankelijk van expliciete kennis.
25.	Wat wordt getoetst?	Continuïteit en verandering
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een verandering en continuïteit uit de bron ontleend worden in de vorm van sociaal-cultureel veranderingsproces.
	Examendoelen:	• A7 "De kandidaat kan in historische processen continuïteit en verandering onderscheiden. • A8 "De kandidaat kan verschillende soorten verandering herkennen; Bijvoorbeeld: in tempo (tamelijk snel en plotseling of langzaam en geleidelijk), duur, schaal, intensiteit, omvang etc.; op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel-mentaal terrein." • A14 "De kandidaat kan informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische bronnen onderzoeken", "Historische redeneren over continuïteit en verandering".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': De vraag toetst zowel een historische redeneren over verandering als over continuïteit.

Bijlage 6: Analyse GCSE history exam 2014

Nr.	Analysevraag	Analyse
<i>Unit 1: Option 1A.</i>		
1.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) causaliteit a.d.h.v. <i>theme</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet één oorzaak voor de Eerste Balkan Oorlog uitgelegd worden.
	Examendoelen:	"Causation/recall of knowledge"
	Historisch redeneren:	"Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie ¹¹⁰ :	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': de beoogde causale redenering wordt expliciet genoemd in het kennisoverzicht.
2.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. <i>theme</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee vragen. Er moet een omschrijving van de Triple Alliance of de Tweede Balkan Oorlog gegeven worden.
	Examendoelen:	"Key features/recall of knowledge."
	Historisch redeneren	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel reproductie van historische kennis die expliciet genoemd wordt in het kennisoverzicht.
3.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een causaal verband worden beredeneerd tussen twee Marokkaanse crisissen en de verslechterde relatie tussen Groot-Brittannië en Duitsland.
	Examendoelen:	"Causation/recall of knowledge."

¹¹⁰ 'Beoogd en geïmplementeerd', 'beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd', 'beoogd, maar niet geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd' of 'niet beoogd en niet geïmplementeerd'.

	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst een causale historische redenering. Kennis over de historische context is gewenst, maar er is geen expliciete kennis noodzakelijk.
4.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) causaliteit a.d.h.v. <i>theme</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet één oorzaak voor de Duitse overgave in 1918 uitgelegd worden.
	Examendoelen:	"Key features/ recall of knowledge"
	Historisch redeneren:	"Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': de beoogde causale redenering wordt expliciet genoemd in het kennisoverzicht.
5.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. <i>theme</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee vragen. Er moet een omschrijving van de doelen van Wilson bij de Vrede van Versailles of van de Volkenbond gegeven worden.
	Examendoelen:	"Key features/recall of knowledge."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel reproductie van historische kennis die expliciet genoemd wordt in het kennisoverzicht.
6.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit
	Hoe wordt het getoetst?	- Er moet een oorzaak worden beredeneerd voor de verandering in de internationale relaties in Europa in de periode 1923-1928.

	Examendoelen:	"Causation/recall of knowledge."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst een causale historische redenering. Kennis over de historische context is gewenst, maar er is geen expliciete kennis noodzakelijk.
7.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) causaliteit a.d.h.v. <i>theme</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet één oorzaak voor de Duitse inval van Polen in 1939 uitgelegd worden.
	Examendoelen:	"Key features/ recall of knowledge"
	Historisch redeneren:	"Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': de beoogde causale redenering wordt expliciet genoemd in het kennisoverzicht.
8.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. <i>theme</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee vragen. Er moet een omschrijving van het verbreken van het verdrag van Versailles of de Duitse gebiedsuitbreiding in 1939 gegeven worden.
	Examendoelen:	"Key features/recall of knowledge."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel reproductie van historische kennis die expliciet genoemd wordt in het kennisoverzicht.
9.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) causaliteit a.d.h.v. <i>theme</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een causale verklaring gegeven worden voor de internationale crisis in Abyssinia.

	Examendoelen:	"Causation/recall of knowledge."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': de vraag beoogd een causale historische redenering te toetsen. Expliciete kennis over de historische context is noodzakelijk en de redenering wordt al gemaakt in het kennisoverzicht.
Unit 2: Option 2A.		
1.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een interpretatie uit een bron worden ontleend.
	Examendoelen:	"Source comprehension, inference and inference support."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst broninterpretatie, maar geen historische redenering.
2.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. <i>theme</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een omschrijving van de Nazipartij in 1920-1921 gegeven worden.
	Examendoelen:	"Key features/recall of knowledge."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst reproductie van historische kennis die expliciet genoemd wordt in het kennisoverzicht.
3.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) causaliteit a.d.h.v. <i>theme</i>

	Hoe wordt het getoetst?	De gevolgen voor Duitsland van de Franse bezetting van het Ruhrgebied moeten worden uitgelegd.
	Examendoelen:	"Consequence/recall of knowledge."
	Historisch redeneren:	"Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag beoogt een causale historische redenering te toetsen, maar de redenering wordt expliciet genoemd in de te leren stof.
4.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit/Historisch perspectief
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een causale redenering worden gegeven voor de Duitse houding tegenover het Verdrag van Versailles.
	Examendoelen:	• Causation/recall of knowledge
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen", " <i>Historical perspectives</i> ".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over historisch perspectief.
5.	Wat wordt getoetst?	Verandering
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee vragen. Er moet een verklaring voor de verandering in de Duitse economie in 1924 tot 1929 of voor de verandering in de Duitse relatie met andere landen in 1924-1928 gegeven worden.
	Examendoelen:	"Change/recall of knowledge".
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over continuïteit en verandering".

	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over verandering a.d.h.v. een <i>theme</i> , maar reproductie van expliciete kennis is niet nodig voor de redenering.
6.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee vragen. Er moet beredeneerd worden of de Rijksdag de belangrijkste aanleiding voor de groeiende invloed van de Nazi-partij is of er moet beredeneerd worden of de <i>Enabling Act</i> de belangrijkste redenen is voor de machtsovername van de Nazi's.
	Examendoelen:	"Analysis of effect/recall of knowledge"
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen."
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst een causale historische redenering binnen de <i>theme</i> . Hoewel aangemoedigd wordt om expliciete kennis toe te passen, is dit niet vereist voor de historische redenering.
Unit 3: Option 3A.		
1.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet informatie over de Slag bij de Somme uit de bron gehaald worden.
	Examendoelen:	"Source comprehension, inference and inference support"
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel een historische vaardigheid.

2.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheid m.b.t. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een doel uit de bron gehaald worden.
	Examendoelen:	"Source comprehension and interpretation, message and purpose."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel een historische vaardigheid.
3.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheid m.b.t. bronnen
	Hoe wordt het getoetst?	De overeenkomst tussen drie bronnen moet genoemd worden.
	Examendoelen:	"Source comprehension and interpretation, crossreference."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel een historische vaardigheid. Lijkt op historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen, maar dit berust enkel op de inhoud van de bron en is daarmee eerder zelfs leesvaardigheid.
4.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheid m.b.t. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	De betrouwbaarheid van twee bronnen moet bepaald worden.
	Examendoelen:	"Evaluation of sources for reliability."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel een historische vaardigheid.
5.	Wat wordt getoetst?	Overeenkomst
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een mening over een stelling onderbouwd worden met bronnen.

	Examendoelen:	"Writing communicates ideas effectively, using a range of precisely selected historical terms and organising information clearly and coherently."
	Historisch redeneren:	"Historische bronnen onderzoeken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".
	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': de vraag lijkt een historische redenering te toetsen, maar in praktijk moet expliciete kennis vergeleken worden met broninhoud, zonder een historische redenering.

Bijlage 7: Analyse GCE A-level history exam 2014

Nr.	Analysevraag	Analyse
<i>Unit 1: option A.</i>		
1. en 2.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) causaliteit a.d.h.v. <i>theme</i> en historische kennis m.b.t. <i>theme</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee vragen. Bij beide vragen moet een historische vraag beantwoord worden. - 'Why, in the years 865–878, was the Great Army able to overcome the kingdoms of East Anglia, Northumbria and Mercia, but unable to overcome Wessex?' - 'How far do you agree that Alfred's greatest achievement after 878 was the reorganisation of his kingdom's defences?'
	Examendoelen:	• "Essay - to present historical explanations and reach a judgement." • "<i>Alfred the Great and the Vikings, 793–c900</i>"
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie ¹¹¹ :	'Beoogd en niet geïmplementeerd': de eerste vraag beoogd een causale historische redenering te toetsen, maar de redenering komt expliciet terug in de te leren stofomschrijving. 'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de tweede vraag is een reproductie van historische kennis uit de te leren stof.

¹¹¹ 'Beoogd en geïmplementeerd', 'beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd', 'beoogd, maar niet geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd' of 'niet beoogd en niet geïmplementeerd'.

3. en 4.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit a.d.h.v. <i>theme</i> en verandering
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee vragen. Bij beide vragen moet een historische vraag beantwoord worden. - 'How far do you agree that Hardrada's invasion was the most important reason for Harold Godwinson's defeat by Duke William?' - 'To what extent did the Norman kings transform England after 1066?'
	Examendoelen:	• "Essay - to present historical explanations and reach a judgement." • "<i>The Norman Conquest and its Impact on England, 1066-1135.</i>"
	Historisch redeneren	"In de historische context plaatsen", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': de eerste vraagt toetst een historische redenering over causaliteit. Expliciete kennis uit de <i>theme</i> is noodzakelijk. 'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over continuïteit en verandering binnen de historische context, zonder dat expliciete reproductieve kennis nodig is.
Unit 2: Option A.		
1.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. bronnen
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet toegelicht worden in hoeverre de bronnen een vraag beantwoorden.

	Examendoelen:	• "As part of an historical enquiry, analyse and evaluate a range of appropriate source material with discrimination." • <i>"Henry VIII: Authority, Nation and Religion, 1509-40."</i>
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst bronanalyse en geen historische redenering.
2. en 3.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. bronnen
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één uit twee vragen. Bij beide vragen moet een historische vraag beantwoord worden op basis van interpretatie van drie bronnen betrokken worden. Leerlingen kiezen uit: - 'Do you agree with that, in the years 1509-20, Henry VIII was successful in his foreign policy? - 'Do you agree with the view that Thomas Cromwell was the driving force in the break with Rome in the years to 1534?'
	Examendoelen:	• "Recall, select and deploy historical knowledge appropriately, and communicate knowledge and understanding of history in a clear and effective manner." • "Analyse and evaluate, in relation to the historical context, how aspects of the past have been interpreted and represented in different ways." • <i>"Henry VIII: Authority, Nation and Religion, 1509-40."</i>
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vragen toetsen broninterpretatie. Eventuele historische

		redeneringen die in de vraag te lezen zijn, kunnen volledig uit de bronnen gehaald worden.
Unit 3: Option A.		
1. en	Wat wordt getoetst?	Causaliteit a.d.h.v. <i>theme</i>
2.	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee vragen. Bij beide vragen moet een historische vraag beantwoord worden. - 'During the period 1539–53, factional rivalry did little to undermine the authority of the monarchy. How far do you agree with this statement?' 'The main reason why Edward's and Mary's religious settlements had limited success was because their reigns were so short. How far do you agree with this statement?'
	Examendoelen:	• "The essay questions in Part (a) will have an analytical focus, requiring candidates to reach a substantiated judgement on a historical issue or problem." • "<i>Protest, Crisis and Rebellion in England, 1536–88.</i>"
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en niet geïmplementeerd': de eerste vraag beoogd een causale historische redenering te toetsen, maar de redenering komt expliciet terug in de te leren stofomschrijving.

		'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de tweede vraag is een reproductie van historische kennis uit de te leren stof.
3. en 4.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. een bron en causaliteit a.d.h.v. <i>theme</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee vragen. Bij beide vragen moet een historische vraag beantwoord worden. Hiervoor moeten drie bronnen betrokken worden. Leerlingen kiezen uit: - 'How far do you agree with the view that the Pilgrimage of Grace posed no real threat to Henry VIII and his regime?' How far do you agree with the view that Elizabeth struggled to control Parliament in the years 1566–88?'
	Examendoelen:	• "Candidates will be provided with two or three secondary sources totalling about 350- 400 words. The question will require candidates to compare the provided source material in the process of exploring an issue of historical debate and reaching substantiated judgements in the light of their own knowledge and understanding of the issues of interpretation and controversy. Students must attempt the controversy question that is embedded within the period context." • "<i>Protest, Crisis and Rebellion in England, 1536–88.</i>"
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Historische

		bronnen onderzoeken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de eerste vraag lijkt een redenering te toetsen, maar het antwoord kan volledig uit de gegeven bronnen worden gehaald, daarmee is dit een broninterpretatie i.p.v. een historische redenering. 'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': de tweede vraag toetst een historische redenering over causaliteit. Expliciete kennis over de <i>theme</i> is hierbij vereist.

Bijlage 8: Analyse GCSE history exam 2018

Nr.	Analysevraag	Analyse
<i>Paper 1 Thematic study and historic environment</i>		
1.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis a.d.h.v. <i>historic environment</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee kenmerken van het leven in <i>workhouses</i> in Whitechapel omschreven worden.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of key features and characteristics of the periods studied"¹¹² • "<i>The local context of Whitechapel. The problems of housing and overcrowding. Attempts to improve housing: the Peabody Estate. Provision for the poor in the Whitechapel workhouses. The lack of employment opportunities and level of poverty. Links between the environment and crime: the significance of Whitechapel as an inner city area of poverty, discontent and crime.</i>"¹¹³
	Historisch redeneren:	-
	Categorie ¹¹⁴ :	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel reproductie van kennis uit de <i>historical environment</i>
2a.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. bronnen
	Hoe wordt het getoetst?	De bruikbaarheid van twee bronnen moet beoordeeld worden.

¹¹² Alle nationale examendoelen voor het GCSE *history exam* zijn afkomstig uit: *History GCSE subject content* (Department for Education UK, 2014).

¹¹³ Alle inhoudelijke kennisdoelen (schuingedrukt) zijn afkomstig uit: *GCSE (9-1) History Specification* (Pearson Edexcel, 2015).

¹¹⁴ 'Beoogd en geïmplementeerd', 'beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd', 'beoogd, maar niet geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd' of 'niet beoogd en niet geïmplementeerd'.

	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "The ability to understand and use critically and constructively a range of contemporary source material appropriate to the period (including written historical sources whose precise provenance is given) to frame their own valid historical questions and make their own valid historical claims." • <i>"The prevalence of lodging houses and pubs creating a fluctuating population without ties to the community. The tensions arising from the settlement of immigrants from Ireland and Eastern Europe. Pressures caused by the increase in Jewish immigration during the 1880s and the tendency towards segregation. The growth of socialism and anarchism in Whitechapel."</i>
	Historisch redeneren	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst bruikbaarheid van bronnen, maar er wordt geen historische redenering beoogd of getoetst.
2. b.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. brononderzoek
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet toegelicht worden hoe de leerling een vervolgvraag zou onderzoeken naar de problemen van immigranten in Whitechapel door een historische vraag te stellen, als vervolg op de tweede bron van de vorige vraag.

	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "The ability to create their own structured accounts, selecting organising and communicating their knowledge and understanding in written narratives, descriptions and analyses, reaching substantiated conclusions when appropriate." • "The ability to understand and use critically and constructively a range of contemporary source material appropriate to the period (including written historical sources whose precise provenance is given) to frame their own valid historical questions and make their own valid historical claims." • <i>"Knowledge of local sources relevant to the period and issue, e.g. housing and employment records, council records and census returns, Charles Booth's survey, workhouse records, local police records, coroners' reports, photographs and London newspapers; Knowledge of national sources relevant to the period and issue, e.g. national newspapers, records of crimes and police investigations, Old Bailey records of trials and Punch cartoons; Recognition of the strengths and weaknesses of different types of source for specific enquiries; Framing of questions relevant to the pursuit of a specific enquiry; Selection of appropriate sources for specific investigations."</i>
--	-----------------------------	---

	Historisch redeneren:	"Historische vragen stellen", "Argumenten geven", "Historische bronnen onderzoeken".
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst verschillende activiteiten horende bij historisch redeneren, maar een redenering wordt niet gevraagd.
3.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) verschil a.d.h.v. <i>thematic study</i> en <i>historical environment</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een verschil tussen de manier van straffen in de periode 1500-1700 en 1900-nu uitgelegd worden.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "Understanding and appropriate use in context of historical terms including first order historical concepts." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • "<i>Continuity and change in the nature of crimes against the person, property and authority [met voorbeelden per periode].</i>" • "<i>The role of the authorities and local communities in law enforcement, including town watchmen, and the continued use of corporal and capital punishment; the introduction of transportation and the start of the Bloody Code.</i>"

		• <i>"The role of the authorities and local communities in law enforcement, including the development of Neighbourhood Watch; changes within the police force: increasing specialisation, use of science and technology and the move towards prevention, and the abolition of the death penalty; changes to prisons, including the development of open prisons and specialised treatment of young offenders; the development of non-custodial alternatives to prison."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".
	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': De vraag toetst een historische redenering over verschil, maar van leerlingen wordt gevraagd om deze verschillen te leren. De vraag is daarmee reproductief in plaats van redenerend.
4.	Wat wordt getoetst?	Verandering en causaliteit
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet beredeneerd worden wat de oorzaken zijn voor dat de definitie van <i>crimes against authority</i> in de periode 1000-1700 verandert.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "Understanding and appropriate use in context of historical terms including first order historical concepts."

		• “The ability to create their own structured accounts, selecting organising and communicating their knowledge and understanding in written narratives, descriptions and analyses, reaching substantiated conclusions when appropriate.” • “Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations.”
	Historisch redeneren:	“In de historische context plaatsen”, “Historische begrippen gebruiken”, “Meta-historische begrippen gebruiken”, “Argumenten geven”, “Historisch redeneren over continuïteit en verandering”, “Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen”.
	Categorie:	‘Beoogd en geïmplementeerd’: de vraag toetst twee historische redeneringen over verandering en over oorzaak. Kennis over de context is gevraagd, maar niet noodzakelijk voor het maken van de redenering. Sterker nog, de punten voor kennis worden alleen bij een correcte redenering toegekend.
5. en	Wat wordt getoetst?	Verandering of causaliteit a.d.h.v. <i>thematic study</i>
6.	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee stellingen en beargumenteren in hoeverre zij het met de stelling eens zijn. Hierbij kunnen ze kiezen uit: - ‘The work of the Fielding brothers led to a great improvement in law enforcement in the years c1500–c1900.

		- 'The establishment of Pentonville prison was a turning point in the use of prisons in the years c1700–present.'
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "The ability to create their own structured accounts, selecting organising and communicating their knowledge and understanding in written narratives, descriptions and analyses, reaching substantiated conclusions when appropriate." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • "Understanding of how evidence is used rigorously to make historical claims, discerning how and why different interpretations of the past have been constructed." • <i>"The role of the authorities and local communities in law enforcement, including the work of the Fielding brothers. The development of police forces and the beginning of CID."</i> • <i>"Pentonville prison in the mid nineteenth century: reasons for its construction; the strengths and weaknesses of the separate system in operation."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over continuïteit en

		verandering", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': de vraag toetst twee historische redeneringen over verandering en causaliteit. Wel is inhoudelijke kennis uit de <i>thematic study</i> noodzakelijk voor het beantwoorden van de vraag.
<i>Paper 2: period study and British depth study</i>		
1.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) causaliteit a.d.h.v. <i>period study</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee gevolgen van de Spaanse kolonisatie van de Cariben gegeven worden.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • "<i>The impact of contact with 'Indians': the discovery of gold, cotton and tobacco, relations with the Tainos and Caribs, including the first conflict at Samana.</i>" • "<i>The effects of Spanish settlement: treatment of the native population, effects of smallpox.</i>"
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': de vraag toetst een causale historische redenering, maar deze

		dienen leren te leren als onderdeel van de <i>period study</i> .
2.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit a.d.h.v. <i>period study</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een narratief geschreven worden over het verloop van de kolonisatie van Cuba. Leerlingen moeten hierbij sleutelgebeurtenissen analyseren.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "The ability to create their own structured accounts, selecting organising and communicating their knowledge and understanding in written narratives, descriptions and analyses, reaching substantiated conclusions when appropriate." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • "<i>Conquest of Cuba</i>."
	Historisch redeneren:	"Meta-historische begrippen gebruiken", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': de vraag toetst meerdere historische redeneringen over causaliteit, maar is hiervoor afhankelijk van te leren en diepgaande kennis uit de <i>period study</i> .
3.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) causaliteit a.d.h.v. <i>period study</i>

	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee uit drie stellingen gekozen worden. Deze moeten onderbouwd worden. De leerlingen kunnen kiezen uit: - The importance of Queen Isabella's sponsorship of Columbus for Spanish exploration. - The importance of Montezuma's actions for the Spanish conquest of Mexico. - The importance of the siege of Cuzco (1536–37) for the Spanish conquest of Peru.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • <i>"Columbus's attempts to gain sponsorship. The role of Queen Isabella: her desire to spread Christianity and sponsorship of Columbus."</i> • <i>"Key events of the Spanish conquest of Mexico; the role of Montezuma, the war between Aztecs and Tlaxcalans."</i> • <i>"Key events of the Spanish conquest of Peru: the Battle of Cajamarca and the capture of Atahualpa, the revolt of the Incas, the siege of Cuzco (1536–37). The impact of the conquest."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Argumenten geven", "Historische redeneren over oorzaken en gevolgen".

	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': de vraag toetst een causale historische redenering, maar hiervoor is diepgaande kennis uit de <i>period study</i> nodig. De redenering wordt echter letterlijk als te leren kennis genoemd en daarmee is deze vraag reproductie i.p.v. redenering.
4. a.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. <i>British depth study</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee kenmerken van de rol van <i>tenants-in-chiefs</i> in Normandisch Engeland omschreven worden.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "<i>The feudal hierarchy. The role and importance of tenants-in-chief and knights. The nature of feudalism (landholding, homage, knight service, labour service); forfeiture.</i>"
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel reproductie van te leren kennis uit de <i>British depth study</i> .
4. b.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een causale verklaring voor de macht van de Angelsaksische monarchen gegeven worden.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "The ability to create their own structured accounts, selecting organising and communicating their knowledge and

		understanding in written narratives, descriptions and analyses, reaching substantiated conclusions when appropriate." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • <i>"Monarchy and government. The power of the English monarchy. Earldoms, local government and the legal system."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst een causale historische redenering die kennis van de <i>British depth study</i> wenst, maar niet vereist.
4. c.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit a.d.h.v. <i>British depth study</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee stellingen en beargumenteren in hoeverre zij het met de stelling eens zijn. Hierbij kunnen ze kiezen uit: - 'The main reason for William's victory at the Battle of Hastings was the tactics used by the Normans.' - 'The destruction of lives and property was the main consequence of the Harrying of the North.'
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "The ability to create their own structured accounts, selecting organising and

		communicating their knowledge and understanding in written narratives, descriptions and analyses, reaching substantiated conclusions when appropriate." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • "Understanding of how evidence is used rigorously to make historical claims, discerning how and why different interpretations of the past have been constructed." • <i>"The Battle of Hastings. Reasons for William's victory, including the leadership skills of Harold and William, Norman and English troops and tactics."</i> • <i>"The reasons for and features of Harrying of the North (1069-70). Its immediate and long-term impact, 1069-87. Changes in landownership from Anglo-Saxon to Norman, 1066-87."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': de vraag toetst een causale historische redenering. Wel is inhoudelijke kennis uit de <i>British depth study</i> noodzakelijk voor het beantwoorden van de vraag.
Paper 3: Modern depth study		

1.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee conclusies over de ontwikkeling van collectivisatie uit een bron worden ontleend.
	Examendoelen:	• "The ability to understand and use critically and constructively a range of contemporary source material appropriate to the period (including written historical sources whose precise provenance is given) to frame their own valid historical questions and make their own valid historical claims."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel broninterpretatie.
2.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) Historisch perspectief a.d.h.v. <i>modern depth study</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een verklaring voor Stalins introductie van zuiveringen in de Sovjet-Unie in de jaren '30 gegeven worden.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • "The reasons for, nature of and consequences of the purges, including the purges of the armed forces."

	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen", " <i>Historical perspectives</i> ".
	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over een perspectief die kennis uit de <i>study</i> vereist. Echter deze redenering wordt in de te leren stof van het <i>modern depth study</i> al gegeven, dus is er sprake van reproductie i.p.v. redenering.
3.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. bronnen
	Hoe wordt het getoetst?	De bruikbaarheid van twee bronnen moet beoordeeld worden.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "The ability to understand and use critically and constructively a range of contemporary source material appropriate to the period (including written historical sources whose precise provenance is given) to frame their own valid historical questions and make their own valid historical claims." • "<i>The establishment of the Provisional Government and the problems it faced.</i>"
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst bruikbaarheid van bronnen, maar er wordt geen historische redenering beoogd of getoetst.
4.	Wat wordt getoetst?	Verschil

	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een verschil tussen twee interpretaties beredeneerd worden.
	Examendoelen:	• "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • "Understanding of the relationships between different aspects within the periods studied, making connections, drawing contrasts and analysing trends. Examples of the related aspects include all or some of the following examples: between local, regional, national and international history; between cultural, economic, social, political, religious and military history; and between short and long term timescales." • "The ability to understand and use critically and constructively a range of contemporary source material appropriate to the period (including written historical sources whose precise provenance is given) to frame their own valid historical questions and make their own valid historical claims." • "Understanding of how evidence is used rigorously to make historical claims, discerning how and why different interpretations of the past have been constructed."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Historische bronnen onderzoeken", "Argumenten geven",

		"Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over verschil.
5.	Wat wordt getoetst?	Inzicht in de aard van historische kennis m.b.t. bronnen
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een suggestie voor verschil tussen de interpretaties gegeven worden.
	Examendoelen:	• "The ability to understand and use critically and constructively a range of contemporary source material appropriate to the period (including written historical sources whose precise provenance is given) to frame their own valid historical questions and make their own valid historical claims." • "Understanding of how evidence is used rigorously to make historical claims, discerning how and why different interpretations of the past have been constructed."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': deze vraag toetst inzicht in de aard van historische kennis, een randvoorwaarde voor historische redeneren, maar toetst geen redenering.
6.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit, overeenkomst, historisch perspectief
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet beredeneerd worden in hoeverre de leerling het eens is met een interpretatie, door mede gebruik te maken van twee bronnen en een andere interpretatie.

	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "Understanding and appropriate use in context of historical terms including first order historical concepts." • "The ability to create their own structured accounts, selecting organising and communicating their knowledge and understanding in written narratives, descriptions and analyses, reaching substantiated conclusions when appropriate." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • "Understanding of the relationships between different aspects within the periods studied, making connections, drawing contrasts and analysing trends. Examples of the related aspects include all or some of the following examples: between local, regional, national and international history; between cultural, economic, social, political, religious and military history; and between short and long term timescales." • "The ability to understand and use critically and constructively a range of contemporary source material appropriate to the period (including written historical sources whose precise provenance is given) to frame their own valid
--	-----------------------------	--

		historical questions and make their own valid historical claims." • "Understanding of how evidence is used rigorously to make historical claims, discerning how and why different interpretations of the past have been constructed."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Historische bronnen onderzoeken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen", "<i>Historical perspectives</i>".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst meerdere historische redeneringen en vereist het historisch denken van de leerling. Bijna alle activiteiten en redeneringen worden betrokken.

Bijlage 9: Analyse GCE A-level history exam 2018

Nr.	Analysevraag	Analyse
<i>Paper 1: Breadth study with interpretations</i>		
1. en	Wat wordt getoetst?	Verschil of causaliteit a.d.h.v. <i>breadth study</i>
2.	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee vragen. Bij beide vragen moet een historische vraag beantwoord worden. - 'How accurate is it to say that the rule of Baldwin I was significantly different from that of Baldwin II in the years 1100–31?' - 'How far do you agree that the main consequence of the failure of the Second Crusade was limited European support for the crusader states in the years 1149–92?'
	Examendoelen:	• "Demonstrate knowledge and understanding of the aspects of history studied and historical debates."¹¹⁵ • "Demonstrate their breadth of historical knowledge and understanding by making links and drawing comparisons between different aspects of the period, society or theme studied." • "Demonstrate their understanding of key historical terms and historical concepts, such as change, continuity, causation, consequence and significance." • "Analyse and evaluate the causes and consequences of historical events and situations,

¹¹⁵ De nationale examendoelen voor de GCE A-level history exams zijn afkomstig uit: *GCE AS and A level subjects content for history* (Department for Education UK, 2014).

		and changes and developments in the periods and/or themes studied." • "Analyse and evaluate the significance of individuals, groups, events, developments and ideas in history, where appropriate." • <i>"The government of the crusader states: the rule of Baldwin I and Baldwin II."</i>¹¹⁶ • <i>"Louis VII, Conrad III and the Second Crusade: personal and political rivalries and tensions; their relationship with Manuel I; the failure to consult the leaders of the crusader states; failure at Damascus 1148 and the end of the crusade."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".
	Categorie¹¹⁷:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': beide vragen toetsen een historische redenering over verschil dan wel causaliteit. Expliciete kennis uit de <i>breadth study</i> is wel vereist voor het maken van de redenering.
3. en	Wat wordt getoetst?	Causaliteit of verschil a.d.h.v. <i>breadth study</i>
4.	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee vragen. Bij beide vragen moet een historische vraag beantwoord worden.

¹¹⁶ Alle inhoudelijke kennisdoelen (schuingedrukt) zijn afkomstig uit: *A-level History Specification* (Pearson Edexcel, 2014).

¹¹⁷ 'Beoogd en geïmplementeerd', 'beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd', 'beoogd, maar niet geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd' of 'niet beoogd en niet geïmplementeerd'.

		- 'How accurate is it to say that the religious enthusiasm of Nur and Saladin was the most important reason for increased Muslim unity in the years 1146–92?' - 'How far do you agree that the motives for crusading changed in the years 1095–1192?'
	Examendoelen:	• "Demonstrate knowledge and understanding of the aspects of history studied and historical debates." • "Demonstrate their breadth of historical knowledge and understanding by making links and drawing comparisons between different aspects of the period, society or theme studied." • "Demonstrate their understanding of key historical terms and historical concepts, such as change, continuity, causation, consequence and significance." • "Analyse and evaluate the causes and consequences of historical events and situations, and changes and developments in the periods and/or themes studied." • "Analyse and evaluate the significance of individuals, groups, events, developments and ideas in history, where appropriate." • <i>"The growth of Muslim power, 1144–69: Zengi and the seizure of Edessa 1144; Nur ad-Din's consolidation of power, 1146–54. Nur's growing rift with Saladin."</i> • <i>"The power of Saladin, 1169–92: consolidation of Saladin's power in Egypt and Syria, 1169–84; the attack on Tiberias, the battle of Hattin and fall of</i>

		<i>Jerusalem to Saladin 1187; the siege of Acre and the battle of Arsuf, 1189–91; Saladin's success in keeping Muslim control of Jerusalem in 1192."</i> • <i>"Religious motives: the concept of 'just war'; the impact of the papal reform movement on ideas of penance and remission of sins; guarantees of plenary indulgence; the aim of freeing Jerusalem; papal support for the crusades; the influence of preachers, including Bernard of Clairvaux."</i>
	Historisch redeneren	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': beide vragen toetsen een historische redenering over verschil dan wel causaliteit. Expliciete kennis uit de <i>breadth study</i> is wel vereist voor het maken van de redenering.
5.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit a.d.h.v. <i>breadth study</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet beredeneerd worden in hoeverre de beperkte vaardigheid van de kruistochtleiders de oorzaak is voor de uitwijk van de Vierde Kruistocht naar Constantinopel.
	Examendoelen:	• "Demonstrate knowledge and understanding of the aspects of history studied and historical debates." • "Demonstrate their understanding of key historical terms and historical concepts, such as

		change, continuity, causation, consequence and significance." • "Analyse and evaluate the causes and consequences of historical events and situations, and changes and developments in the periods and/or themes studied." • "Analyse and evaluate the significance of individuals, groups, events, developments and ideas in history, where appropriate." • "Use historical sources critically in their context, deploying appropriate information and reaching substantiated conclusions." • "Comprehend, analyse and evaluate how the past has been interpreted in different ways, including in historians' debates." • <i>"Innocent III's plans for the crusade and the significance of their failure. The significance of the size and leadership of the crusading forces. The impact of the role of Venice and of the priorities of the Doge Enrico Dandolo. The significance of the failure of Prince Alexius and of the sack of Constantinople."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Historische bronnen onderzoeken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over causaliteit op basis van kennis en bronnen. Wel is

		expliciete kennis over de <i>breadth study</i> nodig voor het maken van de redenering.
Paper 2: Depth study		
1. en 2.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. <i>depth study</i> en historische vaardigheden m.b.t. twee bronnen
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee vragen. Bij beide vragen moet de bruikbaarheid van twee bronnen voor een vraagstelling bepaald worden. Hierbij moeten ze ook historische kennis gebruiken. Leerlingen kiezen uit: - 'How far could the historian make use of Sources 1 and 2 together to investigate the seriousness of the rising against Tostig Godwinson in 1065?' - 'How far could the historian make use of Sources 3 and 4 together to investigate the reasons for the failure of Henry II and Thomas Becket to reach a compromise in their quarrel in the years 1164-70?'
	Examendoelen:	• "Demonstrate knowledge and understanding of the aspects of history studied and historical debates." • "Use historical sources critically in their context, deploying appropriate information and reaching substantiated conclusions." • "Comprehend, analyse and evaluate how the past has been interpreted in different ways, including in historians' debates." • "<i>The rising against Tostig and his exile.</i>" • "<i>Becket and the king, 1162-64: reasons for Becket's election as Archbishop of Canterbury;</i>"

		<i>Henry's demands for reform; the Constitutions of Clarendon; Becket's attitude towards reform; conflict between king and archbishop; Becket's flight into exile."</i> <i>"The failure to compromise, 1169–70: the failure to reach a settlement; the diplomacy of Pope Alexander III; the coronation of the Young King in June 1170; Becket's return to England, his death and its significance, including its impact on the position of Henry II."</i>
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst redeneringen over historische vaardigheden en historische kennis, maar geen historische redenering volgens het model van Van Boxtel en Van Drie.
3. en 4.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit a.d.h.v. <i>depth study</i> en continuïteit
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee stellingen. Bij beide vragen moet een historische vraag beantwoord worden. "It was King Harold's mistakes rather than Duke William's skills that were responsible for the Norman victory at Hastings in October 1066. How far do you agree with this statement?" 'How accurate is it to say that Norman rule in England had very little impact on the Anglo-Saxon population who lived in the villages?'
	Examendoelen:	"Demonstrate knowledge and understanding of the aspects of history studied and historical debates."

		• “Demonstrate their breadth of historical knowledge and understanding by making links and drawing comparisons between different aspects of the period, society or theme studied.” • “Demonstrate their understanding of key historical terms and historical concepts, such as change, continuity, causation, consequence and significance.” • “Analyse and evaluate the causes and consequences of historical events and situations, and changes and developments in the periods and/or themes studied.” • “Analyse and evaluate the significance of individuals, groups, events, developments and ideas in history, where appropriate.” • <i>“William of Normandy’s invasion: William’s military experience; reasons for the Norman victory at Hastings, including the leadership skills of Harold and William, Norman and English troops and tactics.”</i> • <i>“Changes in towns and villages: towns and trading patterns; village life, royal forests and the forest laws; the gradual disappearance of slavery, 1066-1106.”</i>
	Historisch redeneren:	“In de historische context plaatsen”, “Historische begrippen gebruiken”, “Meta-historische begrippen gebruiken”, “Argumenten geven”, “Historisch redeneren over continuïteit en verandering”, “Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen”.
	Categorie:	‘Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd’: de eerste vraag toetst een historische redenering over

		causaliteit. Expliciete kennis uit de <i>depth study</i> is wel vereist voor het maken van de redenering. 'Beoogd en geïmplementeerd': de tweede vraag toetst ook een historische redenering over continuïteit. Kennis van de <i>depth study</i> is gewenst, maar er is geen expliciete kennis nodig die gereproduceerd moet worden.
Paper 3: Themes in breadth with aspects in depth		
1.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	De bruikbaarheid van de bron voor een historische vraag moet beoordeeld worden.
	Examendoelen:	• "Use historical sources critically in their context, deploying appropriate information and reaching substantiated conclusions."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel een bronanalyse.
2. en 3.	Wat wordt getoetst?	Overeenkomst en causaliteit a.d.h.v. <i>aspects in depth</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee vragen. Bij beide vragen moet een antwoord beredeneerd worden op een historische vraag. Leerlingen kiezen uit: - "How accurate is it to say that Henry V's campaigns in France were a complete success in the years 1415–21?" - "How accurate is it to say that the growing ambitions of the Duke of York were the most significant threat to Henry VI's hold on the throne in the years 1454–60?"

	Examendoelen:	• "Demonstrate knowledge and understanding of the aspects of history studied and historical debates." • "Demonstrate their breadth of historical knowledge and understanding by making links and drawing comparisons between different aspects of the period, society or theme studied." • "Demonstrate their understanding of key historical terms and historical concepts, such as change, continuity, causation, consequence and significance." • "Analyse and evaluate the causes and consequences of historical events and situations, and changes and developments in the periods and/or themes studied." • "Analyse and evaluate the significance of individuals, groups, events, developments and ideas in history, where appropriate." • <i>"Henry V and the conquest of France, 1413-21"</i> • <i>"The importance of the Duke of York's protectorate and his growing ambitions, 1454-60; the Battle of Towton and the reasons for the triumph of Edward IV 1461: the importance of the Earl of Warwick."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de eerste vraag toetst een historische redenering over overeenkomst. Dit

		wordt binnen de historische context geplaatst, maar reproductie van expliciete kennis is niet noodzakelijk. 'Beoogd en voorwaardelijke geïmplementeerd': de tweede vraag toetst een causale historische redenering. Hierbij is echter wel reproductie van expliciete kennis uit de <i>aspects in depth</i> vereist.
4. en	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) verandering a.d.h.v. <i>themes in breadth</i>
5.	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één uit twee vragen. Beide vragen bestaan uit een historische vraag. Leerlingen kiezen uit: • 'How accurate is it to say that retaining decreased in importance in the years 1399–1509?' • 'How far do you agree that the key turning point in the increasing power of parliament, in the years 1399–1509, was the Parliament of 1406?'
	Examendoelen:	• "Demonstrate knowledge and understanding of the aspects of history studied and historical debates." • "Demonstrate their breadth of historical knowledge and understanding by making links and drawing comparisons between different aspects of the period, society or theme studied." • "Demonstrate their understanding of key historical terms and historical concepts, such as change, continuity, causation, consequence and significance." • "Analyse and evaluate the significance of individuals, groups, events, developments and ideas in history, where appropriate." • "<i>The importance of retaining, 1399–1509: livery and maintenance; the concept of 'bastard</i>

		<i>feudalism' (key developments: statutes in 1468 and 1504 against retaining)."</i> • <i>"The role of parliament, 1399– 1509: prop or curb to royal power? (key development: the Parliament of 1406)."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over continuïteit en verandering".
	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': beide vragen beogen een historische redenering over verandering te toetsen a.d.h.v. de <i>themes in breadth</i>, maar de redeneringen worden expliciet genoemd als de te leren kennis, waardoor er slechts sprake is van reproductie.

Bijlage 10: Analyse GCSE history exam 2021

Nr.	Analysevraag	Analyse
<i>Paper 1: Thematic study and historic environment</i>		
1.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis a.d.h.v. <i>historic environment</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee manieren genoemd worden hoe de <i>Peabody Estate</i> hielp bij het verbeteren van de woonsituatie in Whitechapel.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of key features and characteristics of the periods studied"¹¹⁸ • "<i>The local context of Whitechapel. The problems of housing and overcrowding. Attempts to improve housing: the Peabody Estate. Provision for the poor in the Whitechapel workhouses. The lack of employment opportunities and level of poverty. Links between the environment and crime: the significance of Whitechapel as an inner city area of poverty, discontent and crime.</i>"¹¹⁹
	Historisch redeneren:	-
	Categorie ¹²⁰ :	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel reproductie van kennis uit de <i>historical environment</i>
2a.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. bronnen
	Hoe wordt het getoetst?	De bruikbaarheid van twee bronnen moet beoordeeld worden.

¹¹⁸ Alle nationale examendoelen voor het GCSE *history exam* zijn afkomstig uit: *History GCSE subject content* (Department for Education UK, 2014).

¹¹⁹ Alle inhoudelijke kennisdoelen (schuingedrukt) zijn afkomstig uit: *GCSE (9-1) History Specification* (Pearson Edexcel, 2015).

¹²⁰ 'Beoogd en geïmplementeerd', 'beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd', 'beoogd, maar niet geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd' of 'niet beoogd en niet geïmplementeerd'.

	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "The ability to understand and use critically and constructively a range of contemporary source material appropriate to the period (including written historical sources whose precise provenance is given) to frame their own valid historical questions and make their own valid historical claims." • <i>"The organisation of policing in Whitechapel. The work of H division and the difficulties of policing the slum area of Whitechapel, the rookeries, alleys and courts. Problems caused by alcohol, prostitution, protection rackets, gangs, violent demonstrations and attacks on Jews. The Whitechapel Vigilance Committee."</i>
	Historisch redeneren	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst bruikbaarheid van bronnen, maar er wordt geen historische redenering beoogd of getoetst.
2. b.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. brononderzoek
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet toegelicht worden hoe de leerling een vervolgvraag zou onderzoeken naar de problemen van immigranten in Whitechapel door een historische vraag te stellen, als vervolg op de tweede bron van de vorige vraag.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied."

		• “The ability to create their own structured accounts, selecting organising and communicating their knowledge and understanding in written narratives, descriptions and analyses, reaching substantiated conclusions when appropriate.” • “The ability to understand and use critically and constructively a range of contemporary source material appropriate to the period (including written historical sources whose precise provenance is given) to frame their own valid historical questions and make their own valid historical claims.” • <i>“Knowledge of local sources relevant to the period and issue, e.g. housing and employment records, council records and census returns, Charles Booth’s survey, workhouse records, local police records, coroners’ reports, photographs and London newspapers; Knowledge of national sources relevant to the period and issue, e.g. national newspapers, records of crimes and police investigations, Old Bailey records of trials and Punch cartoons; Recognition of the strengths and weaknesses of different types of source for specific enquiries; Framing of questions relevant to the pursuit of a specific enquiry; Selection of appropriate sources for specific investigations.”</i>
	Historisch redeneren:	“Historische vragen stellen”, “Argumenten geven”, “Historische bronnen onderzoeken”.
	Categorie:	‘Beoogd, maar niet geïmplementeerd’: de vraag toetst verschillende activiteiten horende bij

		historisch redeneren, maar een redenering wordt niet gevraagd.
3.	Wat wordt getoetst?	Overeenkomst
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een overeenkomst tussen de rol van lokale gemeenschappen in handhaving in de middeleeuwen en de moderne tijd beredeneerd worden.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "Understanding and appropriate use in context of historical terms including first order historical concepts." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • <i>"The role of the authorities and local communities in law enforcement in Anglo-Saxon, Norman and later medieval England, including tithings, the hue and cry, and the parish constable."</i> • <i>"The role of the authorities and local communities in law enforcement, including the development of Neighbourhood Watch; changes within the police force: increasing specialisation, use of science and technology and the move towards prevention, and the abolition of the death penalty; changes to prisons, including the development of open prisons and specialised</i>

		<i>treatment of young offenders; the development of non-custodial alternatives to prison."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': De vraag toetst een historische redenering over verschil passend bij de <i>thematic study</i> zonder dat reproductie vereist is of de redenering al gegeven is.
4.	Wat wordt getoetst?	Verandering en causaliteit
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet beredeneerd worden wat de oorzaken zijn voor verandering in de invloed van religie op handhaving.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "Understanding and appropriate use in context of historical terms including first order historical concepts." • "The ability to create their own structured accounts, selecting organising and communicating their knowledge and understanding in written narratives, descriptions and analyses, reaching substantiated conclusions when appropriate." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity,

		change, cause , consequence, significance and similarity and difference within situations."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over continuïteit en verandering", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst twee historische redeneringen over verandering en over oorzaak. Kennis over de context is gevraagd, maar niet noodzakelijk voor het maken van de redenering. Sterker nog, de punten voor kennis worden alleen bij een correcte redenering toegekend.
5. en 6.	Wat wordt getoetst?	Verandering
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee stellingen en beargumenteren in hoeverre zij het met de stelling eens zijn. Hierbij kunnen ze kiezen uit: - 'The attitude of the authorities was the main reason for changes in the use of the death penalty in the period c1700–present.' - 'Specialisation has been the most significant development in the nature of police work in the years since the creation of the Metropolitan Police (1829).'
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "The ability to create their own structured accounts, selecting organising and communicating their knowledge and

		understanding in written narratives, descriptions and analyses, reaching substantiated conclusions when appropriate." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • "Understanding of how evidence is used rigorously to make historical claims, discerning how and why different interpretations of the past have been constructed." • <i>"The development of police forces and the beginning of CID."</i> • <i>"Changing views on the purpose of punishment. The use and ending of transportation, public execution and the Bloody Code. Prison reform, including the influence of John Howard and Elizabeth Fry."</i> • <i>"Changes within the police force: increasing specialisation, use of science and technology and the move towards prevention."</i> • <i>"The abolition of the death penalty."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over continuïteit en verandering", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over verandering, zonder reproductieve vereiste kennis. Wel is inhoudelijke

		kennis uit de <i>thematic study</i> wenselijk voor het beantwoorden van de vraag.
Paper 2: period study and British depth study		
1.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) causaliteit a.d.h.v. <i>period study</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee gevolgen van van het werk van de Katholieke missionarissen in Amerika gegeven worden.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • "<i>Development of an imperial policy in relation to the Caribbean: the regulation of further exploration, the establishment of a monopoly on trade, the extension of Spanish authority and the use of slavery. The role of Catholic missionaries.</i>"
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': de vraag toetst een causale historische redenering, maar deze dienen leren te leren als onderdeel van de <i>period study</i> .
2.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit a.d.h.v. <i>period study</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een narratief geschreven worden over het verloop van <i>Magellan's voyage</i> . Leerlingen moeten hierbij sleutelgebeurtenissen analyseren.

	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "The ability to create their own structured accounts, selecting organising and communicating their knowledge and understanding in written narratives, descriptions and analyses, reaching substantiated conclusions when appropriate." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • "<i>The voyage of Magellan and Spanish claim to the Philippines.</i>"
	Historisch redeneren:	"Meta-historische begrippen gebruiken", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': de vraag toetst meerdere historische redeneringen over causaliteit, maar is hiervoor afhankelijk van te leren en diepgaande kennis uit de <i>period study</i> .
3.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) causaliteit a.d.h.v. <i>period study</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee uit drie stellingen gekozen worden. Deze moeten onderbouwd worden. De leerlingen kunnen kiezen uit: - 'The importance of the House of Trade for Spanish control over the New World.'

		- 'The importance of the conflict between the Tlaxcalans and the Aztecs for the Spanish conquest of Mexico.' - 'The importance of the war between Atahualpa and Huascar for the Spanish conquest of the Incas.'
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • <i>"The government of the New World: the role of the House of Trade and Council of the Indies."</i> • <i>"Key events of the Spanish conquest of Mexico; the role of Montezuma, the war between Aztecs and Tlaxcalans."</i> • <i>"The voyage of Pizarro (1530), and the significance of the war between Atahualpa and Huascar."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Argumenten geven", "Historische redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': de vraag toetst een causale historische redenering, maar hiervoor is diepgaande kennis uit de <i>period study</i> nodig. De redenering wordt echter als te leren kennis genoemd en daarmee is deze vraag reproductie i.p.v. redenering.

4. a.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. <i>British depth study</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee kenmerken van het gevecht bij de <i>Battle of Hastings</i> .
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "<i>The Battle of Hastings</i>."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel reproductie van te leren kennis uit de <i>British depth study</i> .
4. b.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) causaliteit a.d.h.v. <i>British depth study</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een causale verklaring voor de macht van de Angelsaksische monarchen gegeven worden.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "The ability to create their own structured accounts, selecting organising and communicating their knowledge and understanding in written narratives, descriptions and analyses, reaching substantiated conclusions when appropriate." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations."

		• <i>"Character and personality of William I and his relations with Robert. Robert and revolt in Normandy (1077-80)."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': de vraag beoogt een causale historische redenering te toetsen, maar berust op reproductie van kennis uit de <i>British depth study</i> waarbij de redenering al gemaakt is.
4. c.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit a.d.h.v. <i>British depth study</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee stellingen en beargumenteren in hoeverre zij het met de stelling eens zijn. Hierbij kunnen ze kiezen uit: - 'Control of land was the main reason why the House of Godwin had so much power.' - "The building of castles was the main cause of Anglo-Saxon resistance to Norman rule"
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "The ability to create their own structured accounts, selecting organising and communicating their knowledge and understanding in written narratives, descriptions and analyses, reaching substantiated conclusions when appropriate." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation

		to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • "Understanding of how evidence is used rigorously to make historical claims, discerning how and why different interpretations of the past have been constructed." • <i>"The house of Godwin. Harold Godwinson's succession as Earl of Wessex. The power of the Godwins."</i> • <i>"Reasons for the building of castles; their key features and importance."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst een causale historische redenering. Inhoudelijke kennis uit de <i>British depth study</i> is noodzakelijk voor het beantwoorden van de vraag, maar de redenering voor belangrijkste oorzaak is nog niet gegeven.
Paper 3: Modern depth study		
1.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	Er moeten twee conclusies over de Bolsjewieken ten tijde van Oktoberrevolutie uit een bron worden ontleend.
	Examendoelen:	• "The ability to understand and use critically and constructively a range of contemporary source material appropriate to the period (including written historical sources whose precise

		provenance is given) to frame their own valid historical questions and make their own valid historical claims."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel broninterpretatie.
2.	Wat wordt getoetst?	(Reproductie) causaliteit a.d.h.v. <i>modern depth study</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een verklaring voor het uitbreken van de Russische burgeroorlog in 1918 gegeven worden.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • "<i>The reasons for, key events and effects of the Civil War.</i>"
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen", " <i>Historical perspectives</i> ".
	Categorie:	'Beoogd, maar niet geïmplementeerd': de vraag toetst een causale historische redenering die kennis uit de <i>study</i> vereist. Echter, deze redenering wordt in de te leren stof van het <i>modern depth study</i> al gegeven, dus is er sprake van reproductie i.p.v. redenering.
3.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. bronnen

	Hoe wordt het getoetst?	De bruikbaarheid van twee bronnen moet beoordeeld worden.
	Examendoelen:	• "Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied." • "The ability to understand and use critically and constructively a range of contemporary source material appropriate to the period (including written historical sources whose precise provenance is given) to frame their own valid historical questions and make their own valid historical claims." • <i>"Living and working conditions in towns and the countryside and the differing experiences of social groups."</i>
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst bruikbaarheid van bronnen, maar er wordt geen historische redenering beoogd of getoetst.
4.	Wat wordt getoetst?	Verschil
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een verschil tussen twee interpretaties beredeneerd worden.
	Examendoelen:	• "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • "Understanding of the relationships between different aspects within the periods studied, making connections, drawing contrasts and

		analysing trends. Examples of the related aspects include all or some of the following examples: between local, regional, national and international history; between cultural, economic, social, political, religious and military history; and between short and long term timescales." • "The ability to understand and use critically and constructively a range of contemporary source material appropriate to the period (including written historical sources whose precise provenance is given) to frame their own valid historical questions and make their own valid historical claims." • "Understanding of how evidence is used rigorously to make historical claims, discerning how and why different interpretations of the past have been constructed."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Historische bronnen onderzoeken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over verschil op basis van twee bronnen.
5.	Wat wordt getoetst?	Inzicht in de aard van historische kennis m.b.t. bronnen
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet een suggestie voor verschil tussen de interpretaties gegeven worden.

	Examendoelen:	• “The ability to understand and use critically and constructively a range of contemporary source material appropriate to the period (including written historical sources whose precise provenance is given) to frame their own valid historical questions and make their own valid historical claims.” • “Understanding of how evidence is used rigorously to make historical claims, discerning how and why different interpretations of the past have been constructed.”
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	‘Niet beoogd en niet geïmplementeerd’: deze vraag toetst inzicht in de aard van historische kennis, een randvoorwaarde voor historische redeneren, maar toetst geen redenering.
6.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit, overeenkomst, historisch perspectief
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet beredeneerd worden in hoeverre de leerling het eens is met een interpretatie, door mede gebruik te maken van twee bronnen en een andere interpretatie.
	Examendoelen:	• “Knowledge and understanding of the key features and characteristics of the periods studied.” • “Understanding and appropriate use in context of historical terms including first order historical concepts.” • “The ability to create their own structured accounts, selecting organising and communicating their knowledge and

		understanding in written narratives, descriptions and analyses, reaching substantiated conclusions when appropriate." • "Understanding of the key features and characteristics of the periods studied in relation to second order historical concepts of continuity, change, cause, consequence, significance and similarity and difference within situations." • "Understanding of the relationships between different aspects within the periods studied, making connections, drawing contrasts and analysing trends. Examples of the related aspects include all or some of the following examples: between local, regional, national and international history; between cultural, economic, social, political, religious and military history; and between short and long term timescales." • "The ability to understand and use critically and constructively a range of contemporary source material appropriate to the period (including written historical sources whose precise provenance is given) to frame their own valid historical questions and make their own valid historical claims." • "Understanding of how evidence is used rigorously to make historical claims, discerning how and why different interpretations of the past have been constructed." • <i>"Living and working conditions in towns and the countryside and the differing experiences of social groups."</i>
--	--	---

	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Historische bronnen onderzoeken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen", "<i>Historical perspectives</i>".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst meerdere historische redeneringen en vereist het historisch denken van de leerling. Bijna alle activiteiten en redeneringen worden betrokken.

Bijlage 11: Analyse GCE A-level history exam 2021

Nr.	Analysevraag	Analyse
<i>Paper 1: Breadth study with interpretations</i>		
1. en	Wat wordt getoetst?	Causaliteit
2.	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee vragen. Bij beide vragen moet een historische vraag beantwoord worden. Leerlingen mogen kiezen uit: - 'How accurate is it to say that papal political ambition was the most significant reason for calling the First and Second Crusades?' - 'How far do you agree that Muslim victories, in the years 1146–87, happened because divisions between Muslims were largely overcome?'
	Examendoelen:	• "Demonstrate knowledge and understanding of the aspects of history studied and historical debates."¹²¹ • "Demonstrate their breadth of historical knowledge and understanding by making links and drawing comparisons between different aspects of the period, society or theme studied." • "Demonstrate their understanding of key historical terms and historical concepts, such as change, continuity, causation, consequence and significance." • "Analyse and evaluate the causes and consequences of historical events and situations, and changes and developments in the periods and/or themes studied."

¹²¹ De nationale examendoelen voor de GCE A-level history exams zijn afkomstig uit: *GCE AS and A level subjects content for history* (Department for Education UK, 2014).

		• "Analyse and evaluate the significance of individuals, groups, events, developments and ideas in history, where appropriate." • <i>"Political motives: threats to the Byzantine Empire; Alexius I Comnenus's appeal to Urban II; the political ambitions of the papacy; Urban's political problems in Germany and France; violence and growing disorder in Europe; the Second and Third Crusades and the defence of the crusader states."</i>¹²² • <i>"The growth of Muslim power, 1144–69: Zengi and the seizure of Edessa 1144; Nur ad-Din's consolidation of power, 1146–54. Nur's growing rift with Saladin."</i> • <i>"The power of Saladin, 1169–92: consolidation of Saladin's power in Egypt and Syria, 1169–84; the attack on Tiberias, the battle of Hattin and fall of Jerusalem to Saladin 1187."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie¹²³:	'Beoogd en geïmplementeerd': beide vragen toetsen een historische redenering over causaliteit. Expliciete kennis uit de <i>breadth study</i> is wenselijk, maar niet noodzakelijk voor het maken van de redenering.

¹²² Alle inhoudelijke kennisdoelen (schuingedrukt) zijn afkomstig uit: *A-level History Specification* (Pearson Edexcel, 2014).

¹²³ 'Beoogd en geïmplementeerd', 'beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd', 'beoogd, maar niet geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel geïmplementeerd', 'niet beoogd, maar wel voorwaardelijk geïmplementeerd' of 'niet beoogd en niet geïmplementeerd'.

3. en	Wat wordt getoetst?	Verandering a.d.h.v. <i>breadth study</i> en causaliteit
	4. Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee vragen. Bij beide vragen moet een historische vraag beantwoord worden. - 'To what extent was the accession of Baldwin IV in 1174 a turning point in the government of the crusader states?' - 'How far do you agree that trade between Muslims and Christians was the most significant feature of the economy of the crusader states in the years 1100–87?'
	Examendoelen:	• "Demonstrate knowledge and understanding of the aspects of history studied and historical debates." • "Demonstrate their breadth of historical knowledge and understanding by making links and drawing comparisons between different aspects of the period, society or theme studied." • "Demonstrate their understanding of key historical terms and historical concepts, such as change, continuity, causation, consequence and significance." • "Analyse and evaluate the causes and consequences of historical events and situations, and changes and developments in the periods and/or themes studied." • "Analyse and evaluate the significance of individuals, groups, events, developments and ideas in history, where appropriate." • "<i>The rule of the 'leper king' Baldwin IV; the importance of growing divisions within the ruling</i>

		<i>elite and the succession crisis of 1185; the significance of Raymond of Tripoli's truce with Saladin."</i> • <i>"Geography and economy: Edessa, Tripoli, Antioch and the primacy of Jerusalem; the absence of natural boundaries to the east; the importance of the seaports for maintaining economic and military links with Europe; trade between Muslim and Christian cities; patterns of settlement and migration from Europe."</i>
	Historisch redeneren	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over continuïteit en verandering", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': de eerste vraag toetst een historische redenering over verandering. Expliciete kennis uit de <i>breadth study</i> is vereist voor het maken van de redenering. 'Beoogd en geïmplementeerd': de tweede vraag toetst een historische redenering over causaliteit. Kennis over de <i>breadth study</i> is wenselijk, maar niet vereist.
5.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit a.d.h.v. <i>breadth study</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Er moet beredeneerd worden in hoeverre het mislukken van de Vierde Kruistocht te wijden is aan een samenloop van omstandigheden met behulp van twee bronnen.

	Examendoelen:	• "Demonstrate knowledge and understanding of the aspects of history studied and historical debates." • "Demonstrate their understanding of key historical terms and historical concepts, such as change, continuity, causation, consequence and significance." • "Analyse and evaluate the causes and consequences of historical events and situations, and changes and developments in the periods and/or themes studied." • "Analyse and evaluate the significance of individuals, groups, events, developments and ideas in history, where appropriate." • "Use historical sources critically in their context, deploying appropriate information and reaching substantiated conclusions." • "Comprehend, analyse and evaluate how the past has been interpreted in different ways, including in historians' debates." • <i>"Innocent III's plans for the crusade and the significance of their failure. The significance of the size and leadership of the crusading forces. The impact of the role of Venice and of the priorities of the Doge Enrico Dandolo. The significance of the failure of Prince Alexius and of the sack of Constantinople."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Historische bronnen onderzoeken",

		"Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': de vraag toetst een historische redenering over causaliteit op basis van kennis en bronnen. Expliciete kennis over de <i>breadth study</i> is wenselijk, maar niet vereist voor het maken van de redenering. Expliciete kennis kan uit de bronnen gehaald worden.
Paper 2: Depth study		
1. en 2.	Wat wordt getoetst?	Historische kennis m.b.t. <i>depth study</i> en historische vaardigheden m.b.t. twee bronnen
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee vragen. Bij beide vragen moet de bruikbaarheid van twee bronnen voor een vraagstelling bepaald worden. Hierbij moeten ze ook historische kennis gebruiken. Leerlingen kiezen uit: - 'How far could the historian make use of Sources 1 and 2 together to investigate the purpose of the Domesday Survey in 1086?' - 'How far could the historian make use of Sources 3 and 4 together to investigate the restoration of royal authority in England in the early years of the reign of Henry II?'
	Examendoelen:	• "Demonstrate knowledge and understanding of the aspects of history studied and historical debates." • "Use historical sources critically in their context, deploying appropriate information and reaching substantiated conclusions."

		• "Comprehend, analyse and evaluate how the past has been interpreted in different ways, including in historians' debates." • <i>"The end of the English aristocracy: changes in land tenure; the creation of new earldoms; a Norman aristocracy based on military and political service; the extent of Norman influence as revealed by the Domesday Survey 1086."</i> • <i>"The settlements between king and church, 1172–74: the agreement at Avranches; relations between Henry and the pope; Henry's penance at Canterbury in 1174; the extent of Henry's success."</i>
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst redeneringen over historische vaardigheden en historische kennis, maar geen historische redenering volgens het model van Van Boxtel en Van Drie.
3. en 4.	Wat wordt getoetst?	Verschil a.d.h.v. <i>Depth study</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee stellingen. Bij beide vragen moet een historische vraag beantwoord worden. - 'The consequence of Harold Godwinson's actions, in the years 1053–66, was to strengthen, rather than challenge, Edward the Confessor's rule. How far do you agree with this statement?' - 'The similarities in the key features of the Battle of Hastings of 1066 and the Battle of Tinchebrai of 1106 are outweighed by their considerable

		differences. How far do you agree with this statement?
	Examendoelen:	• "Demonstrate knowledge and understanding of the aspects of history studied and historical debates." • "Demonstrate their breadth of historical knowledge and understanding by making links and drawing comparisons between different aspects of the period, society or theme studied." • "Demonstrate their understanding of key historical terms and historical concepts, such as change, continuity, causation, consequence and significance." • "Analyse and evaluate the causes and consequences of historical events and situations, and changes and developments in the periods and/or themes studied." • "Analyse and evaluate the significance of individuals, groups, events, developments and ideas in history, where appropriate." • <i>"The house of Godwin: Harold Godwinson's succession as Earl of Wessex; the power of the Godwin siblings; the campaign against the Welsh; Harold Godwinson's embassy to Normandy; the rising against Tostig and his exile."</i> • <i>"William of Normandy's invasion: William's military experience; reasons for the Norman victory at Hastings, including the leadership skills of Harold and William, Norman and English troops and tactics."</i>

		• "Henry I and the restoration of the Anglo-Norman Kingdom, 1100–06: the defeat of Robert of Bellême; misrule in Normandy; Henry's campaign in Normandy and victory at Tinchebrai 1106; the significance of the restoration of the Anglo-Norman Kingdom."
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over overeenkomsten en verschillen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': beide vragen toetsen een historische redenering over verschil. Expliciete kennis uit de <i>depth study</i> is wel vereist voor het maken van de redenering.
Paper 3: Themes in breadth with aspects in depth		
1.	Wat wordt getoetst?	Historische vaardigheden m.b.t. een bron
	Hoe wordt het getoetst?	De bruikbaarheid van de bron voor een historische vraag moet beoordeeld worden.
	Examendoelen:	• "Use historical sources critically in their context, deploying appropriate information and reaching substantiated conclusions."
	Historisch redeneren:	-
	Categorie:	'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de vraag toetst enkel een bronanalyse.
2. en 3.	Wat wordt getoetst?	Causaliteit a.d.h.v. <i>aspects in depth</i> en historische kennis m.b.t. <i>aspects in depth</i>
	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één van de twee vragen. Bij beide vragen moet een antwoord beredeneerd worden op een historische vraag. Leerlingen kiezen uit:

		- 'Henry VI lost his throne in 1461 due to the role of Margaret of Anjou. How far do you agree with this judgement?' - 'To what extent did the rebellion of the Duke of Buckingham threaten Richard III's rule?'
	Examendoelen:	• "Demonstrate knowledge and understanding of the aspects of history studied and historical debates." • "Demonstrate their breadth of historical knowledge and understanding by making links and drawing comparisons between different aspects of the period, society or theme studied." • "Demonstrate their understanding of key historical terms and historical concepts, such as change, continuity, causation, consequence and significance." • "Analyse and evaluate the causes and consequences of historical events and situations, and changes and developments in the periods and/or themes studied." • "Analyse and evaluate the significance of individuals, groups, events, developments and ideas in history, where appropriate." • <i>"The personalities of Henry VI and Margaret of Anjou and the effects on the governing of England, 1449-61; downfall of the Duke of Suffolk in 1450."</i> • <i>"The challenges faced by Richard III: the significance of his seizure of the throne 1483; the disappearance of the princes in the Tower; the</i>

		<i>Duke of Buckingham's rebellion; his relative failures compared with Edward IV."</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en voorwaardelijk geïmplementeerd': de eerste vraag toetst een historische redenering over overeenkomst. Reproductie van expliciete kennis is echter noodzakelijk voor de redenering. 'Niet beoogd en niet geïmplementeerd': de tweede vraag toetst een historische vraag, maar geen historische redenering. Daarnaast komt het antwoord op deze redenering expliciet naar voren in de te leren stof.
4. en	Wat wordt getoetst?	Causaliteit en continuïteit
5.	Hoe wordt het getoetst?	Leerlingen kiezen één uit twee vragen. Beide vragen bestaan uit een historische vraag. Leerlingen kiezen uit: - 'It was the role of major nobles in offices of state and church that allowed monarchs to govern effectively in the years 1399–1509. How far do you agree with this judgement?' - 'How accurate is it to say that the monarchy continually suffered major financial problems in the years 1399–1509?'
	Examendoelen:	• "Demonstrate knowledge and understanding of the aspects of history studied and historical debates."

		• "Demonstrate their breadth of historical knowledge and understanding by making links and drawing comparisons between different aspects of the period, society or theme studied." • "Demonstrate their understanding of key historical terms and historical concepts, such as change, continuity, causation, consequence and significance." • "Analyse and evaluate the significance of individuals, groups, events, developments and ideas in history, where appropriate." • <i>"Major landowners and their role in governing the kingdom, 1399–1509: lands, offices of state and church patronage; necessary props to the crown but potential rivals (key developments: the crushing of the conspiracy against Henry V in 1415, the execution of Warwick in 1499)."</i> • <i>"Royal income, 1399–1509: land, custom duties, feudal rights, profits of justice, taxation; the roles of the Exchequer and the Chamber. The role of parliament, 1399– 1509: prop or curb to royal power?"</i>
	Historisch redeneren:	"In de historische context plaatsen", "Historische begrippen gebruiken", "Meta-historische begrippen gebruiken", "Argumenten geven", "Historisch redeneren over continuïteit en verandering", "Historisch redeneren over oorzaken en gevolgen".
	Categorie:	'Beoogd en geïmplementeerd': beide vragen toetsen een historische redenering over verandering dan wel causaliteit.